

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM ÜRETİMİNİN
ÖNEMİ VE TARIMSAL ÜRÜN İHRACATI
İÇERİSİNDEKİ PAYI**

Yüksek Lisans Tezi

Banu BAYSEL

1150Y72108

İstanbul, 2013

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM ÜRETİMİNİN
ÖNEMİ VE TARIMSAL ÜRÜN İHRACATI
İÇERİSİNDEKİ PAYI**

Yüksek Lisans Tezi

Banu BAYSEL

1150Y72108

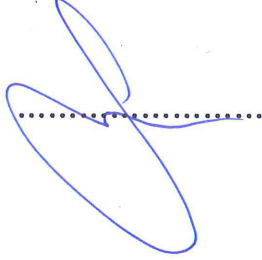
Danışman: Prof. Dr. Yusuf TUNA

İstanbul, 2013

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Banu Baysel'in "Türkiye'de Organik Tarım Üretiminin Önemi ve Tarımsal Ürün İhracatı İçerisindeki Payı" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı-Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf TUNA	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Elcin Aykay Alp	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Figen Yılmaz	

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hızla artan nüfusa yeterli gıdayı sağlamak için başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke konvansiyonel tarıma yönelmiştir. Bu sebeple üreticiler kısa zamanda daha fazla çıktı elde edebilmek için yoğun kimyasal girdi kullanmışlardır. Yirminci yüzyılın sonlarında kimyasal girdi kullanımından ötürü çevre kirliliği ortaya çıkmış, doğanın dengesini ve canlıların yaşamını tehdit eder boyuta gelmiştir. İnsanlar doğanın dengesini bozmayacak üretim yöntemleri aramaya başlamışlardır. Üretim yöntemleri arasında organik tarım yönteminin en uygun üretim yöntemi olduğu kabul edilmiştir.

Günümüzde organik tarım ürünleri, talebi artan ve ticaret hacmi hızla büyüyen bir sektördür. Gelişmiş ülkeler yeteri kadar ürün üretemedikleri için, gelişmekte olan ülkelere organik ürün ithal etmektedirler. Bu nedenle organik tarım dünya ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmesi için birçok ülkede devlet tarafından desteklenmektedir. Ülkeler arasında ticaretin gelişmesi için, ihracatçı ülkelerin uluslararası standartlara ve ithalatçı ülkelerin hukuki düzenlemelerine uymaları gerekmektedir.

Türkiye'de organik tarım faaliyetleri hızlı bir gelişim içerisinde. Ancak Türkiye var olan potansiyelinin çok gerisinde olup, henüz organik tarımdaki üstün taraflarını ortaya koyamamıştır. Sektörde istenilen büyümeyi sağlamak için, öncelikle üretici ve tüketicilerin organik tarım bilincinin yükseltilmesi gerekiyor. Organik tarım politikaları, bölgesel ihtiyaçları karşılayacak şekilde biçimlendirilmelidir.

Bir tarım ülkesi olan Türkiye, varolan avantajlarını iyi kullanmalı, doğru politikalar ve uygulamalarla dünya organik pazarından hak ettiği büyük payı almalıdır. Bu çalışmanın amacı dünyada organik tarımın yerini, Türkiye'nin organik tarım potansiyelini ve ihracatını incelemektir.

Anahtar kelimeler: Organik Tarım, Organik Ürün, Organik Tarım Ürünleri Ticareti

ABSTRACT

After the second world war to provide enough food, especially the rapidly increasing population of industrialized countries, including many countries in conventional agriculture. For this reason, the manufacturers to be able to get more in a short time output have used heavy chemical inputs. Due to the use of chemical inputs in the late twentieth century has emerged, the balance of nature and environmental pollution threatens the lives of living things has the size. People have begun to seek the balance of nature will not disrupt production methods. Among the most appropriate method of organic farming production methods is the method of production.

Today, the increasing demand for organic agricultural products, and trade volume in a sector that is growing fast. The developed countries have enough product to developing countries reflects the import of organic products. For this reason, organic agriculture is an important place in the world trade. Is supported by many countries for the development of the State. For the development of trade between countries, the exporter to the importer countries adhere to international standards and legal regulations of countries.

Turkey is in rapid development of organic agriculture in the activities. But Turkey is far behind the potential of organic agriculture to the superior aspects was unable yet. To provide the desired growth in the sector, primarily a manufacturer and consumers awareness of organic farming must be upgraded. Must be formatted to meet the needs of organic farming policies, regional.

Turkey, which is an agricultural country, better to use the existing benefits, policies and practices to the world should take the major share of the organic market, deserved. The aim of this study is to replace the organic agriculture in the world, Turkey is to examine the potential of organic agriculture and exports.

Key words: Organic Farming, Organic Products, Trade of Organic Agricultural Products

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar ve ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE’DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ	4
1.1. Tarımın Milli Gelir İçindeki Payı.....	4
1.2. Tarımın İstihdam İçerisindeki Payı.....	8
1.3. Tarımın İhracat İçerisindeki Payı.....	11
1.4. Tarımsal Yapıdaki Değişmeler.....	14
1.4.1. Tarımsal Arazilerin Durumu.....	14
1.4.2. Tarımsal Girdi ve Teknoloji Kullanımı.....	17
1.4.2.1. Tarımsal Mekanizasyon.....	17
1.4.2.2. Gübre.....	19
1.4.2.3. Sulama.....	22
1.4.2.4. Tohumculuk.....	23
1.4.3. Tarımsal İşletmelerin Durumu.....	26
1.4.3.1. Tarımsal İşletmeler ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	26
1.4.3.2. Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü.....	27
1.5. Türkiye’de Uygulanan Tarım Politikaları.....	29
1.5.1. 1923-1963 Döneminde Türkiye’de Tarım Politikaları.....	29
1.5.2. 1963’den Bugüne Türkiye’de Tarım Politikaları.....	32
2. TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM	35
2.1. Organik Tarım-Geleneksel Tarım Ayrımı.....	35
2.2. Dünyada Organik Tarımın Gelişimi.....	37
2.3. Organik Tarım ile İlgili Uluslararası Kuruluşlar.....	41

2.3.1. Uluslararası Organik Tarım Federasyonu (IFOAM)	42
2.3.2. Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü (FAO).....	43
2.3.3. Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC).....	44
2.4. Avrupa Birliğinde Organik Tarımın Gelişimi	45
2.5. Türkiye’de Organik Tarıma Geçiş Süreci	47
2.6. Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Mevzuat	49
2.7. Türkiye’de Organik Tarımla İlgili Kuruluşlar	51
2.7.1. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	52
2.7.1.1. Organik Tarım Komitesi	53
2.7.1.2. Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi.....	53
2.7.1.3. İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı	54
2.7.2. Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşları	55
2.8. Türkiye’de Organik Tarımın Mevcut Durumu	56
2.8.1. Türkiye’de Organik Tarıma Dayalı Üretim	57
2.8.2. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Sertifikasyonu.....	61
2.8.3. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Ambalajlanması ve Etiketlenmesi	62
2.8.4. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Depolanması ve Taşınması	64
2.9. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO).....	66
2.9.1. GDO ve Türkiye’de Durumu	66
2.9.2. GDO ve İnsan Sağlığı	71

3. TÜRKİYE’DE TARIMSAL ÜRÜN İHRACATI İÇERİSİNDE ORGANİK TARIMIN PAYI.....

3.1. Organik Tarımına Yönelik Uygulanan Devlet Destekleri	73
3.1.1. Avrupa Birliğinde Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri.....	73
3.1.2. Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri	78
3.1.2.1. Sözleşmeli Üretim.....	79
3.1.2.2. Hazine Arazilerinde Organik Tarım.....	80
3.1.2.3. Düşük Faizli Kredi	80

3.1.2.4. Hal Rüsüm Düzenlemesi	81
3.1.2.5. Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesi	81
3.1.2.6. Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bambus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi... ..	82
3.2. Organik Tarım Ürünlerinin Ticareti	83
3.2.1. Dünyada Organik Tarım Ürünleri Ticareti	84
3.2.2. Avrupa Birliğinde Organik Tarım Ürünleri Ticareti.....	87
3.2.3. Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri Ticareti	90
3.2.3.1. İç Pazar	90
3.2.3.2. Dış Pazar	92
3.2.3.2.1. Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri İhracatı	92
3.2.3.2.1.1. İhraç Edilen Organik Tarım Ürünleri	93
3.2.3.2.1.2. Organik Ürünlerin İhracat Miktarı	95
3.2.3.2.1.3. İhraç Edilen Organik Ürünlerin Ülkelere Göre Dağılımı	97
3.3. Türkiye Organik Tarım Sektörünün Yapısal Analizi (SWOT).....	99
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Milli Gelir İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler (1927-1961)	5
Tablo 2. Planlı Dönemlerde GSMH Büyüme Oranları (1963-2000)	6
Tablo 3. Tarımın GSMH'daki Payı ve Büyüme Hızı (1980-1997)	7
Tablo 4. Türkiye GSYİH ve Sektörlerin Büyüme Hızları (2010-2011).....	8
Tablo 5. Toplam Nüfus ve Kır Nüfusun Toplam İçindeki Payı (1927-1960).....	9
Tablo 6. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Toplam İstihdam ve Tarım Sektörünün Payı (1923-1960).....	9
Tablo 7. Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı (1985-2006)	10
Tablo 8. Türkiye'de İstihdamın Sektörlere Dağılımı (2000-2009)	11
Tablo 9. Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticaretinde Tarımın Payı (1965-1998).....	12
Tablo 10. Yıllar İtibari ile Tarım rnleri İhracatı (1996-2008)	13
Tablo 11. Türkiye'de Tarım Alanlarının Yıllara Göre Dağılımı (1949-2000).....	14
Tablo 12. Arazi Kullanım Biçimleri (1980-2001).....	15
Tablo 13. Tarım Arazileri (2000-2011).....	16
Tablo 14. Yıllara Göre Traktör, Römork, Pulluk ve Biçerdöver Sayısı (1953-2000).....	18
Tablo 15. Türkiye'de 1000 Ha Düşen Traktör Sayısı (1990-2011)	19
Tablo 16. Türkiye'de Toplam Fiziki Gübre retimi, İthalatı, İhracatı ve Tüketimi (1983-1992).....	20
Tablo 17. Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Arazilerinde Yıllar İtibariyle Kullanılan Gübre Oranları (2002-2007)	21
Tablo 18. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Bazı Tohumların retim Miktarları (2002-2011).....	25
Tablo 19. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Tohumluk İthalat ve İhracat Değeri (2002-2011).....	25
Tablo 20. Yıllar İtibariyle İŞletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1950-2001).....	28
Tablo 21. Tarımsal İŞletmelerin Tipoloji Sınıflamasına Göre Dağılımı	29
Tablo 22. Dünyada Organik Tarım Alanlarının Dağılımı	41

Tablo 23. Yıllar İtibariyle Organik Tarımsal Üretim Göstergeleri (2003-2011)	59
Tablo 24. Türkiye Organik Tarımsal Ürünler Üretimi (2002-2011).....	60
Tablo 25. Organik Tarım Etiket Bilgileri	64
Tablo 26. Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011).....	83
Tablo 27. Toplam Tarım Alanları İçerisinde Organik Tarım Alanlarının Payı (2011).....	86
Tablo 28. Avrupa Birliği Ülkeleri Organik Gıda Pazarı (2010).....	89
Tablo 29. Türkiye’de Üretimi Yapılan ve Ticarete Konu Olan Organik Tarım Ürünleri	94
Tablo 30. Türkiye’nin 2011 Yılında En Çok İhraç Ettiği Organik Ürünler	95
Tablo 31. Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Organik Ürün İhracatı (2000-2011).....	96
Tablo 32. Türkiye’nin En Çok Organik Ürün İhracatı Yaptığı Ülkeler (2011)	96
Tablo 33. Türkiye’nin İhraç Ettiği Organik Ürünlerin Ülkelere Göre Dağılımı.....	98
Şekil 1. Türkiye’de Organik Tarım Organizasyon Şeması	52

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
C	: Cilt
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ETO	: Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
FAO	: Food And Agriculture Organization
FEOGA	: Fonds European d'Orientation et de Garanti Agricoles
FIBL	: Forschungsinstitut für Biologischen Landbau
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTHB	: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
IFOAM	: International Federation Of Organic Agriculture Movements
IOAS	: International Organic Accreditation Services
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu
ISTA	: International Seed Testing Association
ITC	: International Trade Centre
IUCN	: International Union for Conservation of Nature
İ.İ.B.F	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
JAS	: Japanese Agricultural Standards
KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüslerinin
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

NOP	: National Organic Program
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
OFIS	: Ekolojik Çiftçilik Bilgi Sistemi
OTBİS	: Organik Tarım Bilgi Sistemi
OTP	: Ortak Tarım Politikasının
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TEPGE	: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRUP	: Tarım Reformu Uygulama Projesinin
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-TED	: Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği
UKROFS	: UK Register of Organic Food Standards
UPOV	: International Union for The Protection of New Varieties of Plants
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği
WHO	: World Health Organization

GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında tarımsal üretimin en eski üretim faaliyeti olduğu görülmektedir. Çünkü insanların yaşamını sürdürebilmesi için öncelikli ihtiyacı beslenme ihtiyacıdır. Dolayısıyla, gıdaların kaynağı olmasından ötürü tarımsal üretim, her dönemde insanlık tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Tarım sektörü, gün geçtikçe çoğalan insan nüfusu ve bununla birlikte artan ihtiyaçlarının giderilmesinde, vazgeçilmez öneme sahip hayati bir sektördür.

Dünyada üzerinde en önemli kararlar, ilk olarak tarım sektöründe alınmıştır. Geçmişten günümüze kadar geçen süreçte, ülkeler tarım sektörü ile ilgili çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. Ülkeler tarımsal anlamda kendine yeterliliğin ne denli önemli olduğunu fark etmişler ve bunu sağlamak adına politikalar oluşturmuşlardır. Gelişme düzeyleri, ekonomik ve siyasi düşünceleri farklı olmakla birlikte, ülkeler tarım sektörü ile ilgili genel amaçlar konusunda ortak bir fikre sahip olmuşlardır. Bu amaçlar; tarım üreticilerine emeklerinin karşılığını gerektiği şekilde vererek, hak ettikleri yaşam standartlarını sağlamak, tüketicilerin sağlıklı ve kaliteli, uygun fiyatlı, yeteri kadar ürünü tedarik edebilmelerini mümkün kılmaktır.

Tarım sektörü kendine özgü yapısal özelliklere sahip bir sektördür. Hem gıda ihtiyacını gidermekte hem de kendinden farklı sektörlerle girdi oluşturma işlevi sebebiyle, diğer sektörler arasında farklı bir yere sahip olmaktadır. Tarım sektörünün sahip olduğu finansman sorunlarını çözebilmek için, ülkeler çeşitli yollar izlemektedirler. Gelişmiş ülkeler üretimden kaynaklanan problemleri çözüme kavuştururken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir çok ülke tarımsal finansman problemlerini çözememekte, bu durum iktisadi yapılarını negatif yönde etkilemektedir. Tarım sektöründe baş gösteren sorunlar ve yerine getirilmesi gereken hedeflerin varlığı, bu sektörün desteklenmesini ve korunmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, dünyada en çok devlet müdahalesinin yapıldığı sektör tarım sektörüdür.

Tarım sektörü başlangıcından bugüne kadar uygulanırken, hep ekonomik öncelikler düşünölmüş, uygulamaların çevre ve insan sağlığı üzerinde oluşturduğu olumsuz sonuçlar göz ardı edilmiştir. Dünya nüfusunun hızlı artışı sonucu besin gereksinimi de artmış, en yüksek kârı hedefleyen tarım üreticileri de kısa zaman da daha fazla ürün elde edebilmek için çok fazla kimyasal girdi kullanmaya başlamıştır. Yoğun kimyasal girdi kullanımı üretim ve kârı arttırırken ekolojik sisteme zarar verir hale gelmiştir.

Tarım sektöründe yapılan yanlış uygulamaların, doğal kaynakları ve canlı sağlığını ne denli olumsuz etkilediği ancak yirminci yüzyılın sonlarına doğru anlaşılmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler, uygulanmakta olan konvansiyel tarım üretiminin sorgulanmasına neden olmuştur. Tabiatın dengesini bozmadan yapılabilecek tarım üretimini mümkün hale getirecek alternatif üretim yöntemlerinin ve ürünlerinin arayışına girmeye başlamışlardır. Bu arayış neticesinde, doğa ve insan yaşamına zarar vermeyen üretim sistemleri arasından, organik tarım üretimi gündeme gelmiş ve uygulanmaya başlamıştır.

Organik tarım, yapılan yanlış tarımsal üretim yöntemleri yüzünden kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalan tabiat dengesini yeniden kurmayı amaçlayan doğaya dost yöntemler içermektedir. Tabiata zarar veren kimyasal ilaç ve gübreler ile hormonların kullanılmasını yasaklamasının yanısıra, organik gübreleme, toprağın korunması gibi uygulamalardan oluşan, tarım üretiminde rakamsal artışın yanısıra ürün kalitesinin de artmasını amaçlayan bir üretim sistemidir.

Organik Tarım sistemine geçiş, gelişmiş ölkelerde sağlıklı hayat sürme bilincinin artışı neticesinde büyük bir hız kazanmış, organik tarım ürünlerine olan talep böylelikle artmaya başlamıştır. Geçiş süreci, gelişmekte olan ölkelerde, dışsal talepler ile çiftçilerin organik ürün yetiştiriciliğine başlamaları şeklinde olmuştur.

Bugün organik tarım ürünleri ticaretinin gelişimi, ürün satan ölkelerin organik tarım üretiminde milletlerarası standartlara ve ürün ihraç edecekleri ölkelerin hukuki düzenlemelerine uyum göstermesi neticesinde gerçekleşecektir. Son yıllarda organik ürün talebinde ki büyük artış, var olan kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını

ve en yüksek verime ulaştıracak tarım politikalarının yapılması gereğini ortaya koymuştur.

Ülkelerin günümüzde organik tarımsal üretimi geliştirme çabalarında temel hedefleri, uluslararası pazarda kendilerine pastadan büyük pay almakla sınırlı değildir. Günümüzde, gelişmekte olan ülkelerde organik tarım üretimi yapılmasına destek veren düşüncenin ardında, ekonomik kalkınmayla birlikte çevresel ve sosyal alanlar da sağlayacağı büyük yararlar da bulunmaktadır.

Bu çalışmanın yapılma amacı, organik tarım sistemini tanıtarak, bugün dünyada arz ettiği önemi vurgulamak, Türkiye'nin bu sistemle ilgili mevcut durum tespitini yapıp, konu ile ilgili gelişme kaydedebilmesi için yapabilecekleri oraya koymaktır.

Bu amaçla birinci bölümde, Türkiye'de tarım sisteminin yapısı, tarihsel gelişimi ve mevcut durumu anlatılacaktır.

İkinci bölümde, organik tarım sisteminin kovansiyonel tarımdan farkı, organik tarım sisteminin dünyadaki gelişim aşamaları ile uluslararası alanda destekleyici ve düzenleyici kurumların varlığından, Türkiye de organik tarımın gelişimi, yasal ve kurumsal mevcut durumu ve üretim yapısı ele alınacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise AB ve Türkiye'de organik tarım sisteminin gelişmesi için verilen destekler, dünyada ve Türkiye'de organik tarım ticaretinin durumu ile Swot Analizi kullanılarak Türkiye'nin organik tarım sektörünün yapısal analizi gerçekleştirilecektir.

1. TÜRKİYE’DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ

Türkiye’de tarım sektörü, ekonomi içerisinde kalkınma ve gelişme sürecine çeşitli yönlerden olumlu katkı sağlayan bir sektördür. Tarım sektörü, ülke nüfusunun büyük kısmını istihdam etmekte, gıda maddelerini üretmekte, sanayi sektörüne girdi sağlarken ürünleri için talep yaratmakta, ihracata katkıda bulunurken, ülke gelirinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır¹.

Türkiye’de tarım kesiminde nüfus artışı ülke ortalamasının üzerindedir. Bu durum, miras yoluyla toprakların bölünmesine sebep olmaktadır. Parçalara bölünmüş yaygın topraklarda tarım yapmak, üretim maliyetlerini yükselmekte ve verimsizliğe yol açmaktadır. Dünyada bugünkü tarım ve hayvancılığa baktığımızda, modernleşme ve gelişme söz konusudur. Türkiye’nin bu gelişmelere ayak uydurabilmesi için toprak toplulaştırmasına gidilmesi ve ileri teknoloji kullanılması gerekmektedir. Ayrıca tarım sektörü, iklimsel ve dönemsel koşullara bağlı olduğu için destekleme yapılmalı, koruma tedbirleri uygulanmalıdır².

1.1. Tarımın Milli Gelir İçindeki Payı

Tarım sektörü, gelişme sürecindeki ülke ekonomilerinde önemli bir role sahiptir. Ülkelerin ekonomik anlamda var olma çabalarının başında, tarım sektörü hâkim konumdadır. İktisadi anlamda kalkınmanın artışı ile beraber, sanayi ve hizmetler sektörüne nispeten, milli gelir içinde tarım sektörünün payı azalmaya başlar. Sanayi sektörü iktisadi kalkınmada etkin bir görev olsa da, ekonomik gelişimde başarının artırılması için tarım sektöründeki verimlilik düzeyinin artırılması önem arz etmektedir³.

---

¹Âdem Doğan, “Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2007, s.366.

²Aylan Arı, “Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Yıl 3, S.9, 2006/2, s.63.

³Osman Z. Orhan, **Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**, İstanbul: İTO Yayınları, 1999, s.25.

Bütün gelişme sürecindeki ülkelerde olduğu gibi, Türkiye içinde tarım sektörü başlangıçta hâkim sektör olmuştur. Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarına ait, elde edilen tarım sektörünün ilk verileri 1927 senesine aittir. O yıl Ziraat Sayımı yapılarak ilk sayısal veriler ortaya konmuştur. Türkiye nüfusu 13,4 milyondur ve nüfusun dörtte üçü köylerde yaşamaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içinde tarım sektörünün %42,8’ lik büyük bir payı bulunmaktadır. Bu veriler, Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu ilk yıllarda ekonomisinin tarıma dayalı olduğunu göstermektedir⁴. Gayri Safi Milli Hâsıla içinde tarımın payına bakıldığında 1920’lerden 1960’lı yılların sonuna kadar %45 düzeylerinde seyrettiği görülmektedir⁵.

Tablo 1. Milli Gelir İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler (%)

	1927 (1)	1938 (2)	1945 (3)	1950 (4)	1958 (5)	1961 (6)
Tarım	67	48	53	52	44	42
Sanayi	10	16	14	16	22	23
Hizmetler	23	36	33	32	34	35
Milli Gelir	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.9.

Türkiye’nin kalkınma politikalarında 1960 sonrası planlı dönemdeki değişiklikler tarım sektörünün hem GSMH’ dan aldığı payı hem de büyüme hızını azaltmaya başlamıştır. 1960 sonrası dönemde tarımdaki büyüme oranı GSMH büyüme oranının altında kalmıştır⁶.

Türkiye’de 1960 - 1980 yılları arasında uygulanan ithal ikamesi yoluyla sanayileşme politikalarının uzantısı olarak, tarım politikalarının temel amacı, tarımsal üretim ve verimlilik artışı olmuştur⁷. Türkiye’de genel olarak bakıldığında tarım sektörü, korumacı politikalarında etkisiyle, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki gerileme haricinde sürekli bir büyüme ve gelişme göstermiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde

⁴Zeynel Dinler, **Tarım Ekonomisi**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s.20.

⁵Neslihan Yalçınkaya, M. Hakan Yalçınkaya ve Coşkun Çılbant,“Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.13, S.2, Manisa, 2006, s.98.

⁶Fahri Yavuz, “Tarım Politikası”, **Türkiye’de Tarım**, Editör: Fahri Yavuz, Ankara:T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., 2005, s.47

⁷Gülten Kazgan, **Tarım ve Gelişme**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.377.

ekonomi üzerindeki liberal yaklaşım ile devlet müdahalesinin azaltılması gayreti, tarım sektöründe ikinci gerileme döneminin yaşanmasına sebep olmuştur⁸.

Türkiye 1980’li yıllarda piyasa ekonomisine geçerek, dünya ile uyum sağlamayı ve sanayi alanında kalkınmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle, sanayi ve hizmetlerin daha hızlı büyüebilmesi adına, bu sektörlerle yoğunluklu olarak kaynak aktarımı yapmıştır. Sanayi ve hizmetler sektörü büyürken, tarım sektörünün büyümesi bu dönemde yetersiz kalmıştır⁹.

Tablo 2. Planlı Dönemlerde GSMH Büyüme Oranları (% , 1987 sabit fiyatlarla)

Yıllar	GSMH		Tarım		Sanayi	
	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme
1963-1967	7,0	6,7	4,2	3,2	12,3	9,7
1968-1972	7,0	6,9	4,1	3,1	12,0	7,6
1973-1978	7,4	2,7	3,7	2,2	11,4	6,8
1979-1983	8,0	2,7	5,3	0,3	9,9	3,8
1984-1989	6,3	7,7	3,1	1,0	7,5	6,6
1990-1995	7,0	3,5	4,1	1,6	8,1	3,8
1996-2000	5,5-7,1	4,6	2,9-3,7	1,7	6,0-7,7	5,4
Ortalama	6,9	4,97	4,0	1,9	9,7	6,2

Kaynak: DPT, 1963-1996. Fahri Yavuz, “Tarım Politikası”, **Türkiye’de Tarım**, Editör: Fahri Yavuz, Ankara: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 2005, s.48.

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1960-2000 yılları arasındaki Planlı Dönemin rakamsal verileri uygulamaların hedefleri, özellikle de tarım sektöründeki hedefleri tutturamadığını göstermektedir¹⁰.

Türkiye’de 1990’lı yıllara gelindiğinde GSMH içinde tarımın payı artık onlu rakamlarla gösterilmekteydi. Ancak tarım sektöründeki rakamlarda oluşan bu düşüş, sanayi ve hizmetler sektörünün GSMH içindeki paylarının daha yüksek hale gelmesi sonucunda oluşmuş, görece bir düşüştür¹¹.

⁸Nazan Susam ve Ufuk Bakkal, “Türkiye’de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.X, S.I., (2008), ss.336-337.

⁹Sadi Uzunoğlu v.d., **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, s.19.

¹⁰Yavuz, **a.g.e.**, s.48.

¹¹Şevket Yıldırım, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Yapı ve Verimlilik**, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 2001, s.85.

1990-2000 yılları arasında tarım sektörünün, GSMH içindeki payının, gelişmiş ülkelere kıyasla yüksek olması ülke ekonomisi açısından öneminin devam ettiğinin bir göstergesi olmaktadır. Ancak bu dönemde GSMH içindeki payının yüksek olmasına karşın, verimlilik açısından tarım sektörü gelişmiş ülkelerin gerisindedir¹².

Tablo 3. Tarımın GSMH'deki Payı ve Büyüme Hızı (1987 Üretici Fiyatlar ile Milyar TL.)

Yıllar	Tarımın GSMH'deki Payı (%)	Tarımın Büyüme Hızı (%)	GSMH
1980	24,2	1,3	50,870
1981	22,6	-1,8	53,317
1982	22,7	3,3	54,963
1983	21,6	-0,8	57,279
1984	20,3	0,6	61,350
1985	19,4	-0,3	63,989
1986	18,8	3,6	68,315
1987	17,2	0,4	75,019
1988	18,3	8,0	76,108
1989	16,6	-7,7	77,347
1990	16,3	7,0	84,592
1991	16,1	-0,6	84,887
1992	15,8	4,3	90,323
1993	14,5	-0,8	97,677
1994	15,3	-0,6	91,733
1995	14,4	1,3	99,028
1996	14,0	4,6	106,080
1997	12,7	-2,2	114,874

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). T.C. Maliye Bakanlığı 1994, 1997 ve 1998 Yıllık Raporlarından düzenlenmiştir. s.14. Osman Z. Orhan, **Türkiye'de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**, İstanbul: İTO Yayınları, 1999, s.27.

Tarım sektörünün büyüme hızında 2000'li yıllarda önemli bir düşüş görülmüştür. 2000-2007 yılları arasında Türkiye ekonomisi yıllık ortalama %4,9, tarım sektörü ortalama yıllık %1,9 büyüme göstermiştir. 2007 senesinde yaşanan kuraklık ve iklimsel değişimler, tarımsal üretimi azaltmış, tarım sektörü sabit fiyatlarla %6,8 küçülmüştür. Tarım sektöründe yaşanan bu olumsuz gelişme, bazı ürünlerin ithal edilmesine ve cari işlemler dengesinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur¹³.

¹²Kutluhan Taşkın, **Türk Tarımında Destekleme Ödemelerinin Transfer Etkinliği**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Yayınları, 2009, ss.29-30.

¹³Susam ve Bakkal, **a.g.e.**, s.346.

Tablo 4. Türkiye GSYİH (Cari Temel Fiyatlarla, Bin TL.) ve Sektörlerin Büyüme Hızları (1998 Temel Fiyatlarıyla, Yüzde Değişme)

Sektörler	Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	GSYİH	Büyüme Hızları	GSYİH	Büyüme Hızları	GSYİH	Büyüme Hızları
2010	92.739.021	2,4	213.352.557	12,8	674.455.437	8,6
2011	103.643.924	5,6	258.679.579	9,4	788.629.033	8,9

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler.

2011 yılında GSYİH içinde sektörlerin payının, tarımda %7,5, sanayide %19,6 ve hizmette %72,9 olacağı öngörüsü yapılmıştır. Yıl sonu rakamlarına bakıldığında GSYİH içinde tarım ve sanayi sektörünün hedeflenen rakamların üzerinde pay aldığı, hizmet sektörünün ise öngörülenin altında bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2011 rakamlarına göre sektörlerin GSYİH içindeki payları, tarım sektöründe %8,1, sanayi sektöründe %20,1 ve hizmet sektöründe %71,8 olarak gerçekleşmiştir¹⁴.

Dünyada 2012 verilerine göre sektörlerin GSYİH içindeki durumuna baktığımızda; Türkiye'nin tarım sektörü %8,9, sanayi sektörü %28,1, hizmetler sektörü %63 iken, AB'de tarım %1,8, sanayi %24,6, hizmetler %73,5, Amerika Birleşik Devletlerinde tarım %1,2, sanayi %19,1 ve hizmetler %79,7'dir. Bu rakamlarda göstermektedir ki, tarım sektörü oran olarak hala Türkiye ekonomisinde önemli bir paya sahiptir¹⁵.

1.2. Tarımın İstihdam İçerisindeki Payı

Türkiye'de istihdamın yapısı incelendiğinde tarım sektörünün her dönemde önem arz ettiği görülmektedir. Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşamakta ve tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Türkiye'de istihdam imkânlarına genel olarak bakıldığında, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze, tarım sektöründen ağırlıklı olarak istihdamın sağlanmakta olduğu, yıllar itibariyle istihdamdaki payı azalsa da önemini devam ettirdiği görülmektedir.

¹⁴Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), **Ekonomik Rapor 2011**, İstanbul, 2011, s.358.

¹⁵The Center of Intelligence, The World Factbook, (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html> (Erişim Tarihi: 23.04.2013)

1927 yılında, Türkiye toplam nüfusunun yüzde 75,8'i kırsal kesimde yaşarken, 1930'lu yıllardan itibaren kırsal kesimde yaşayan nüfus, tarım ve tarımın irtibatlı olduğu diğer sektörlerdeki gelişmeler sayesinde nispi olarak düşmüştür¹⁶. 1927'de nüfusun %75,8'i kırsal kesimde yaşarken, 1950 yılına gelindiğinde oranın % 75,0 olduğu görülmektedir. 1927-1950 yılları arasında, toplam nüfus içinde, kırsal kesimde yaşayan nüfusun payında değişiklik olmamıştır. 1950'li yıllardan itibaren, kırdan kente göç hareketi başlamıştır¹⁷.

Tablo 5. Toplam Nüfus ve Kır Nüfusun Toplam İçindeki Payı (%)

YILLAR	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR NÜFUSU	KIR NÜFUSU	KIR NÜFUSUN TOPLAM NÜFUSA ORANI (%)
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	76
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	76
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851	75
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089	68

Kaynak: DİE.Sadi Uzunoglu vd., **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, s.22.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren tarımda makineleşmeye geçilmesi sonrasında, buna bağlı olarak tarım sektöründe çalışan insan gücünde azalmaya gidilmiştir. Hızlı nüfus artışı ile beraber, tarım yapılan arazilerin, toprak parçalanması sonucunda yetersiz kalmasıyla tarım kesiminde işsizlik giderek artmıştır¹⁸.

Tablo 6. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Toplam İstihdam ve Tarım Sektörünün Payı (Bin kişi,%)

YILLAR	TOPLAM İSTİHDAM	TARIM SEKTÖRÜNDEKİ İSTİHDAM	TOPLAM İSTİHDAMDA TARIMIN PAYI (%)
1923	5.371	4.850	90
1930	6.372	5.605	88
1940	7.745	6.699	86
1950	9.363	7.939	85
1960	11.945	8.940	75

Kaynak: DİE. Hane Halkı İşgücü Anket Sonuçları. Sadi Uzunoglu vd., **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, s.23.

¹⁶Uzunoglu vd., **a.g.e.**, s.22.

¹⁷Âdem Doğan, **a.g.m.**, s.381.

¹⁸Orhan, **a.g.e.**, s.28.

Türkiye’de kırsal nüfus yıllar itibariyle azalmakla birlikte, mutlak değer olarak azalma 1980’lerden sonra gerçekleşmiştir. Bu yıllar itibariyle tarımın toplam istihdam içindeki payı ve tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı azalmaktadır¹⁹.

Tablo 7. Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (15 + Yaş)

Yıllar	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
1985	45.0	20.0	35.0
1990	46.9	20.7	32.4
1995	43.4	22.3	34.3
2000	34.5	24.5	40.9
2001	32.6	24.3	43.1
2002	32.8	23.9	43.3
2003	37.4	17.3	45.1
2004	34.0	23.0	43.0
2005	29.5	24.7	45.8
2006	27.3	25.4	47.3

Kaynak: World Development Indicators. Adem Doğan, “Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2007, s.382.

2002-2006 yılları arasında, ekonomi reel olarak yıllık ortalama %7,2 oranında büyürken, toplam istihdam yıllık ortalama %0,7 oranında artmıştır. İstihdamın bu orandaki artışı, büyük ölçüde tarım kesimindeki istihdamın azalmasından kaynaklanmıştır. 2000-2007 döneminde tarım kesimindeki istihdamda yaklaşık iki milyonluk bir azalma söz konusudur. Bu azalma sonucunda istihdamın içerisindeki tarım sektörü payı da küçülmüştür²⁰.

Türkiye düşük istihdam sorunuyla karşı karşıyadır. Zaman içerisinde tarımdaki istihdamın büyük ölçüde payının azalması ile tarımdan ayrılmak durumundaki işgücünü içine alabilecek sanayi ve hizmet sektöründe iş olanaklarının yaratılamaması sorunun kaynağıdır²¹.

¹⁹Yıldırım, **a.g.e.**, s.87.

²⁰Susam ve Bakkal, **a.g.e.**, ss.346-347.

²¹Emine Olhan, **Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı**, Ankara: İşkur Yayınları, 2011, s.8.

Tablo 8. Türkiye’de İstihdamın Sektörlere Dağılımı (Bin Kişi)

Yıllar	Toplam	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%	Toplam (%)
2000	21.580	7.769	36,00	3.810	17,68	1.364	6,32	8.632	40,00	100,00
2001	21.524	8.089	37,58	3.774	17,55	1.110	5,15	8.551	39,72	100,00
2002	21.354	7.458	34,26	3.954	18,51	913	4,27	9.174	42,96	100,00
2003	21.147	7.165	33,88	3.846	18,20	965	4,56	9.171	43,36	100,00
2004	19.632	5.713	29,10	3.919	19,97	966	4,92	9.033	46,01	100,00
2005	20.067	5.154	25,62	4.178	20,80	1.107	5,46	9.658	48,12	100,00
2006	20.423	4.907	24,02	4.269	20,88	1.196	5,85	10.051	49,21	100,00
2007	20.738	4.867	23,46	4.314	20,78	1.231	5,93	10.327	49,79	100,00
2008	21.194	5.016	23,66	4.441	20,92	1.241	5,85	10.495	49,51	100,00
2009	21.277	5.254	24,69	4.130	19,40	1.249	5,87	10.644	50,02	100,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Emine Olhan, **Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı**, Ankara: İşkur Yayınları, 2011, s.7.

Türkiye’de 2011 yılında tarım sektörü yüzde 0,3 puanlık bir artışla, istihdamın %25,5’lik kısmını oluşturmuştur. Toplam istihdamda tarım sektörü istihdamı payı, 2009 ve sonrasında tırmanmaya geçmiş, 2011 yılında da % 25,5 düzeyine ulaşmıştır. Bu verilerin ışığında tarım, halen Türkiye’deki istihdama en büyük katkıyı sağlayan ikinci sektör konumundadır. 2011’de tarım sektörü istihdamında bölgeler bazında lider bölge, % 17,2 ile Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi ise % 16,7 ile ikinci, Batı Karadeniz Bölgesi % 13,1’lik oranla üçüncü olmuştur²².

1.3. Tarımın İhracat İçerisindeki Payı

Türkiye’de iktisadi kalkınmanın ilk dönemlerinde ihracatımızda tarım ürünleri yoğunlukta idi. Yıllar ilerledikçe sanayi ürünleri toplam ihracatımız içerisinde yoğunluk kazandı. İhracatın bileşenlerine bakıldığında sanayi ürünlerinin hızlı bir artış gösterdiği gözlenmiştir. Bu da ihracatın yapısal değişiminin sanayi ürünleri lehine geliştiğinin göstergesidir. Tarım ürünleri bundan sonra ihracatın içinde bölümsel veya tamamıyla işlenerek, doğrudan katma değeri yükseltılarak ihraç edilmiş ve sanayi ürünleri ihracatında önemli bir yere sahip olmuştur. Tarım sektörü

²²Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), **2012 Türkiye Ekonomisi Raporu**, İstanbul, 2011, ss.48-50.

imalat sanayi içinde de önemli bir paya sahiptir. İmalat sanayi içinde tarımsal katkının payı önemli oranlarda yüksek olmuştur²³.

1923-1963 döneminde genel ihracat içinde tarım ürünleri payında önemli bir değişim olmamıştır. 1923 yılında genel ihracat içinde tarım ürünlerinin payı % 78,1, 1963 yılındaki payı % 79,4 olmuştur. 1963-1992 Planlı Döneminde genel ihracat içinde tarım ürünleri ihracatı payı 1980 yılı sonrasında mühim ölçüde azalma göstermiştir. Genel ihracat içindeki tarım ürünleri payı % 57,4'e düşmüştür²⁴.

Tablo 9. Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticaretinde Tarımın Payı (Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT		
	GENEL İHRACAT	TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI	TARIMIN GENEL İHRACATTAKİ PAYI
1965	464	352	75.86
1970	558	443	79.39
1975	1401	793	56.60
1980	2910	1672	57.46
1985	7958	1719	21.60
1990	12959	2347	18.11
1995	21636	2307	10.66
1996	23224	2659	11.45
1997	26261	2893	11.02
1998	26974	2913	10.80

Kaynak: DİE. Sadi Uzunoğlu vd., **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, s.25.

24 Ocak 1980 kararlarıyla dış ticaretin liberalleşmesiyle Türkiye ihracatında önemli değişimler meydana gelmiştir. Türkiye'de 1980 yılında ihracat içindeki payı yüzde 57,4 olan tarım ürünleri payı, 1987'de yüzde 18, 1992'de yüzde 15 ve 1995'te yüzde 10'a gerilemiştir. Bu hızlı düşüşün sebebi, tarım ekonomisi durumundaki ekonominin, 1980 sonrasında sanayi ekonomisi ağırlıklı bir yapıya dönüştürülmesi çabası ile sanayi sektörü ihracatının arttırılmaya başlaması ve tarımsal ihracatın yeteri düzeyde arttırılamamasıdır. 1980 yılında 2,9 milyar dolarlık toplam ihracattaki

²³Orhan, a.g.e., s.33.

²⁴Nebi Çelik, **Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri**, Ankara: DPT Yayınları, 2000, s.12.

tarımsal ürünlerin payı 1,7 milyar, 1987 yılında 10 milyar dolar içinde 1,9 milyar dolar ve 1997 yılında 26 milyar dolar içinde 2,9 milyar dolarlık bir yer almıştır²⁵.

Tablo 10. Yıllar İtibari ile Tarım Ürünleri İhracatı (Milyon \$)

Yıllar	TÜRKİYE Genel İhracatı	TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI (Milyon \$)					
		Gıda Maddeleri	Toplam ihracat içindeki oranı (%)	Tarımsal Hammadde	Toplam ihracat içindeki oranı (%)	Tarım Ürünleri Toplamı	Toplam ihracat içindeki oranı (%)
1996	23.224	4.556	19,6	392	1,7	4.948	21,3
1997	26.261	5.133	19,5	337	1,3	5.470	20,8
1998	26.974	4.688	17,4	365	1,4	5.053	18,7
1999	26.587	4.084	15,4	358	1,3	4.442	16,7
2000	27.775	3.543	12,8	313	1,1	3.856	13,9
2001	31.334	3.997	12,8	352	1,1	4.349	13,9
2002	36.059	3.668	10,2	384	1,1	4.052	11,2
2003	47.253	4.735	10,0	522	1,1	5.257	11,1
2004	63.167	5.891	9,3	610	1,0	6.501	10,3
2005	73.476	7.714	10,5	595	0,8	8.309	11,3
2006	85.535	7.932	9,3	702	0,8	8.634	10,1
2007	107.272	9.007	8,4	762	0,7	9.769	9,1
2008	132.027	10.705	8,1	769	0,6	11.474	8,7
2009	102.143	10.582	10,4	608	0,6	11.190	11,0
2010	113.883	11.869	10,4	795	0,7	12.664	11,1
2011	134.907	14.207	10,5	1.072	0,8	15.279	11,3
2012	152.561	15.037	9,9	968	0,6	16.005	10,5

Kaynak: T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal yatırımcı danışma ofisi internet sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.taryat.gov.tr/index.php/tr/2012-07-30-00-17-39/item/130> (Erişim Tarihi: 12.04.2013)

Türkiye 1980’li yıllardan itibaren başlatılan, ekonomiyi yeniden yapılandırma çalışmaları, özelleştirme ve tarım sektöründe sınırlamaları azaltan bir dizi yenilikle birlikte, günümüzde dünya ekonomisinin önemli bir parçası olmuştur. Muhtemel AB üyeliği ve stratejik önem içeren konumuyla tarım ticaretimiz olumlu bir sürecin içerisinde²⁶.

²⁵Orhan, a.g.e., s.35.

²⁶T.C.Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Kalkınma Ajansı, Invest In Turkey internet sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/Agriculture.aspx> (Erişim Tarihi:12.04.2013)

1.4. Tarımsal Yapıdaki Değişmeler

Bu bölümde Türkiye'deki tarımsal arazilerin durumu ve mekanizasyon, gübre, sulama, tohumculuk açısından tarımsal girdi ve teknoloji kullanımı ile ilgili yasal düzenlemeler ve büyüklükleri açısından tarımsal işletmelerin durumu konu edilecektir.

1.4.1. Tarımsal Arazilerin Durumu

Tarım sektörü Türkiye ekonomisinin önemli sektörlerinden biridir. Türkiye'nin toplam 783.560 km² olan yüzölçümünün büyük bir bölümü tarım yapılmaya ayrılmıştır. İklimsel ve coğrafi şartlarının uygunluğu sayesinde çok çeşitli ürünlerin yetişmesi mümkün olmaktadır.

Tablo 11. Türkiye'de Tarım Alanlarının Yıllara Göre Dağılımı (ha)

	Ekili Alan (ha)	Nadas Alanı (ha.)	Dikili Alan (ha)	Tarım Alanı (ha)
1949	8998419	4425719	1847930	15272068
1960	15305000	7959000	2060000	23266060
1965	15294000	8262000	2305000	25861000
1970	15591000	8705000	3043000	27339000
1975	16241000	8177000	3244000	27662000
1980	16372000	8188000	3615000	28175000
1985	17908000	6025000	3597000	27530000
1990	18868000	5324000	3664000	27856000
1995	18464000	5124000	3246000	26834000
2000	18207000	4826000	3346000	26379000

Kaynak: D.İ.E.

Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar geçen zaman zarfında, tarım alanlarının tam randımanlı bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Kıyı bölgelerdeki tarıma elverişli alanlar, yerleşim alanı, hizmet ve sanayi alanları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tarıma elverişsiz mera ve çorak araziler tarıma açılmıştır. Orman arazisi olarak korunması gereken alanlar tarım alanı haline getirilmiştir. 1949-2000

yılları arasındaki dönem incelendiğinde tarımsal alanlar düşük bir oranda artış göstermiştir²⁷.

Tablo 12. Arazi Kullanım Biçimleri (Bin Hektar)

	1980	1991	2001
Toplam Tarım Arazisi	80.129	66.220	64.658
İşlenmeyen Arazi	65.386	48.771	46.984
Nadas	5.005	3.655	3.597
Tarıma Elverişli Olup Kullanılmayan Arazi	4.995	2.161	1.898
Daimi Çayır ve Otlak Arazisi	14.147	12.378	14.128
Koruluk ve Orman Arazisi	23.487	19.238	18.157
Tarıma Elverişsiz Arazi	17.751	11.340	9.205
İşlenen Arazi	14.744	17.448	17.673
Tarla	12.488	14.518	14.687
Sebzelik ve Çiçek Bahçeleri	411	593	553
Meyve ve Diğer Uzun Ömürlü Bitkiler	1.844	2.337	2.433

Kaynak: DİE, 2004:31. (Pınar Topçu, **Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar**, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012, s.12.)

Türkiye'nin tarımsal arazi varlığında 2000-2003 yılları arasında küçük değişimler gerçekleşse de, özellikle 2006'dan itibaren bir azalışın olduğu, ekilen ve nadasa bırakılan arazilerin miktarında da azalma olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2010 yılında toplam tarım arazisi 24.394 bin hektar (uzun ömürlü bitkiler dâhil); bunun, 16.333 bin hektarı ekilen, 4.249 bin hektarı nadasa bırakılan, 802 bin hektarı sebze yetiştirilen ve 3.010 bin hektarını ise meyve, zeytin ağaçları ve bağcılık için ayrılan arazilerden meydana gelmektedir²⁸.

²⁷ Rüya Bayar, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin Arazi Bölünüşü ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2-1, 2004, s.54.

²⁸ Pınar Topçu, **Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar**, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012, ss.13-14.

Tablo 13. Tarım Arazileri**(Bin Hektar)**

Yıl	Toplam Tarım Arazisi			Sebze Yetiştirilen Arazi	Meyve, Zeytin Ağaçları, Bağcılık Yapılan Arazi	Toplam Tarım Arazisi Ve Uzun Ömürlü Bitkiler
	Ekilen Arazi	Nadasa Bırakılan Arazi	Toplam Arazi			
2000	18.207	4.826	23.033	793	2.553	26.379
2001	18.087	4.914	23.001	799	2.550	26.350
2002	18.123	5.040	23.163	831	2.585	26.579
2003	17.563	4.991	22.554	818	2.656	26.028
2004	18.110	4.956	23.066	805	2.722	26.593
2005	18.148	4.876	23.024	806	2.776	26.606
2006	17.440	4.691	22.401	850	2.895	25.879
2007	16.945	4.219	21.164	815	2.909	24.888
2008	16.460	4.259	20.719	836	2.950	24.505
2009	16.217	4.323	20.540	811	2.943	24.294
2010	16.333	4.249	20.582	802	3.010	24.394
2011	15.712	4.017	19.729	810	3.091	23.630

Kaynak: TÜİK

2006 verilerine göre ülkemizin toplam işlenen tarım alanı 23 milyon hektar, çok yıllık bitkilerin alanı 2,8 milyon hektar ve çayır ve mera arazisi ise 14,6 milyon hektardır. Türkiye’de ekili alan miktarı 17,56 milyon hektardır. Bunun 0,78 milyon hektarı sebze bahçesi ve 4,69 milyon hektarı nadasa bırakılan arazidir. Ülkemizde ürünlere göre ekili-dikili alanların dağılımı; tahıllar %74, endüstri bitkileri %11, baklagiller %8, sebzeler %5 ve yumru bitkiler %2 şeklindedir²⁹.

Günümüzde, Türkiye’nin de dâhil olduğu birçok ülkede, toprakların zaman içinde verimlilik yapısı gibi bazı yeteneklerini kaybetmesine neden olan geleneksel tarım yöntemleri kullanılmaya devam etmektedir. Geleneksel uygulamaların ülke genelinde yaygın olması nedeniyle, kullanıma uygun olan toprakların, özellikleri değişmekte ya da kaybedilmektedir. Bunun için, tarımsal arazilerde uygulanacak tarım yöntemlerinin seçiminde, detaylı bir toprak etüt çalışması ve sonrasında oluşturulmuş haritalardan yararlanılması gerekmektedir. Türkiye’de tarım topraklarının detaylı etüdü ve haritalanması, günümüze kadar çeşitli amaçlarla yapılmış olmasına rağmen, tarım topraklarına ilişkin detaylı bir etüt çalışması

²⁹T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türk Tarım Sektörünün Avrupa Birliği Sürecinde İncelenmesi (Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı), Ankara, 2008, s.7.

faaliyeti henüz yapılmamıştır. Türkiye’de toprak ve arazi varlığına yönelik, kapsamlı ve genel amaçlı, ulusal, güçlü bir toprak veri tabanının varlığına gereksinim vardır³⁰.

1.4.2. Tarımsal Girdi ve Teknoloji Kullanımı

Bu bölümde tarımsal girdi ve teknoloji kullanımı tarımsal mekanizasyon, gübre, sulama ve tohumculuk başlıkları altında geçirmiş oldukları aşamalar ve bugünkü durumları ile konu edilecektir.

1.4.2.1. Tarımsal Mekanizasyon

Mekanizasyon, uygun zamanda ve gereken ölçüde kullanıldığı takdirde, tarımda verimi arttıran, tarım sistemlerinin uygulanmasını sağlayan, teknoloji ve sermaye yönü olan, önemli bir tarımsal girdidir³¹.

Mekanizasyonun Türkiye de başlangıcı, cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllara denk gelmektedir. Türkiye’de ilk kez 1924 senesinde 221 traktör ithal edilerek, çiftçinin hizmetine sunulmuştur. 1950 sonrasında sanayi sektöründe yaşanan gelişmeler sayesinde tarım sektörünün ihtiyacı olan makinelerde üretilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin çoğunluğu, o dönemlerde gerçekleştirilen dış yardımlar sayesinde, özellikle Marshall yardımları sayesinde olmuştur. Böylelikle 1955 tarihinde Türkiye’de ilk traktör fabrikası kurulmuştur. Çiftçilere yapılan destekler, sağlanan uzun vadeli düşük faizli krediler, 1970 tarihinden sonra tarımda makineleşmeyi arttıran finansal bir katkı olmuştur. 1970-1985 tarihleri arasında sağlanan bu desteklerle traktör sayısı büyük ölçüde artmıştır. Makineleşmenin artışı ile entansif tarıma geçen çiftçi, daha kısa sürede yüksek verimli ve kaliteli ürün elde etmeye başlamıştır³².

---

³⁰Topçu, **a.g.e.**, ss.14-15.

³¹Çelik, **a.g.e.**, s.49.

³²Mesut Doğan, “Türkiye Ziraatinde Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü **Coğrafya Dergisi**, S.14, 2005, ss.69-70.

Tablo 14. Yıllara Göre Traktör, Römork, Pulluk ve Biçerdöver Sayısı*

	Traktör	Römork	Pulluk	Biçer-Döver
1953	35670	16967	40411	4458
1960	42316	25395	58886	5554
1965	54660	37100	71200	6540
1970	105865	90510	90340	8568
1975	243066	150887	206043	11245
1980	436369	424429	388565	13667
1985	581375	525791	506584	13611
1990	692454	648844	645582	11741
1995	776863	742959	744986	12706
2000	942441	920222	882120	12578

Kaynak: Mesut Doğan, “Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü **Coğrafya Dergisi**, sayı 14, 2005, s.69. ve s.74. ve TÜİK verileri.

*Kaynak olarak gösterilen eserde yer alan veriler derlenerek oluşturulmuştur.

1990’lı yıllardan günümüze kadar olan döneme bakıldığında, tarım sektöründeki makineleşme de yaşanan olumlu artış devam etmektedir. Tarımın mekanizasyonda ki olumlu artışını, yıllar içinde artan veriler doğrular niteliktedir.

Tarımda mekanizasyon yoğunluklu olarak traktör ile çalışan iş makinelerince yapılmaktadır. Bu nedenle, mekanizasyon düzeyi belirlenirken³³;

- İşlenen alan birimine düşen Traktör Gücü (kw / ha)
- 1000 ha işlenen alana düşen Traktör Sayısı (traktör /1000 ha)
- Beher traktöre düşen işlenen alan (ha / traktör),

gibi güç ve sayısal miktarı yansıtan göstergeler yaygın olarak kullanılmaktadır. Doğru sonuçlar elde edebilmek için bu verilerin güvenilir olması şarttır.

³³Çelik, a.g.e., s.50.

Tablo 15. Türkiye’de 1000 Ha Düşen Traktör Sayısı

	Ekilen Alan	Traktör Sayısı	1000 Ha Düşen
1990	18868000	692454	36.69
1995	18464000	776863	42.07
2000	18207000	942441	51.76
2001	18092000	948416	52.42
2002	18123000	970083	53.52
2003	17549000	997620	56.84
2004	18110000	1009065	55.71
2005	18148000	1022365	56.33
2006	17440000	1037383	59.48
2007	16945000	1056128	62.32
2008	16460000	1070746	65.05
2009	16217000	1073538	66.19
2010	16333000	1096683	67.14
2011	15712000	1125001	71.60

Kaynak: TÜİK.

Türkiye tarımsal mekanizasyonun da olumlu bir seyir izlenmesine rağmen, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, sayısal yoğunluk olarak kat etmesi gereken daha çok yol olduğu görülmektedir.

1.4.2.2.Gübre

Gübreler, toprakta tarım sonucu eksilen bitki besin maddelerini, toprağa geri kazandıran ve verimini artıran maddelerdir. Tarımsal üretimi arttırmanın yanında gübreler, gıda kalitesinin de artmasına yardımcı olmaktadır. Gübreler tek başlarına, ürünlerde yüzde 40’ın üzerinde verim artışı yaratarak, açlıkla mücadele ve yaşam kalitesinin arttırılması adına önemli katkılarda bulunmaktadır³⁴.

Tarımın Türkiye ekonomisi içindeki önemi ve tarımsal verimin arttırılma gereği göz önüne alınarak, tarımsal gübre kullanımı 1974 tarihinden itibaren desteklenmeye başlamıştır. 1986 tarihinde kimyasal gübre konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemelerle; kimyevi gübre satış fiyatları ile ithalatı ve ihracatı serbest bırakılıp, dağıtıcı kuruluşların sayısı çoğaltılmıştır³⁵.

³⁴Fiğen Eraslan vd., “Türkiye’de Kimyasal Gübre Üretim ve Tüketim Durumu, Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yenilikler”, (Çevrimiçi) http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/c1e55ec7c43dc51_ek.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2013)

³⁵Çelik, a.g.e., s.32.

Tablo 16. Türkiye’de Toplam Fiziki Gübre Üretimi, İthalatı, İhracatı ve Tüketimi (Ton)

Yıllar	Üretim	İhracat	İthalat	Tüketim
1983	3.465.293	127.710	957.172	4.436.233
1984	3.534.163	230.122	855.253	4.426.926
1985	3.392.478	384.041	816.557	3.997.735
1986	2.640.323	617.338	772.019	4.114.526
1987	2.992.954	862.498	2.299.367	4.862.392
1988	3.928.998	1.325.623	1.927.409	4.482.266
1989	3.465.000	652.300	1.627.480	4.798.273
1990	4.330.948	478.346	2.126.535	4.995.407
1991	3.462.000	362.000	2.137.000	4.539.804
1992	4.107.000	312.000	2.125.000	4.936.241

Kaynak: Nebi Çelik, **Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri**, Ankara: DPT Yayınları, 2000, s.33.

Gübre üretiminde, 1980 sonrası uygulanan özendirme politikaları sonucu, gübre üretiminin de artış eğilimi olduğu gözlenmiştir. 1990’lı yıllarda gübre üretiminin istikrarı bozulmuş, üretim giderek azalmaya başlamıştır. 1999 yılında yaşanan deprem felaketi sonucu en büyük gübre üretici fabrikalardan İGSAŞ durmuş, 2001 ekonomik krizinden dolayı üretim %58’e kadar gerilemiştir. 2002-2003 yıllarında kimyevi gübre üretiminin 2000-2001 göre artma sebepleri, 2001 ekonomik krizinin etkilerinin azalması, enflasyondaki iyiyeye gidiş ile döviz kurlarındaki düşüşün üreticilerin dış piyasalardan ucuz hammadde alabilmelerine imkân sağlamasıdır³⁶.

2007-2008 yıllarına gelindiğinde fiyatlardaki büyük artış sonucu gübre tüketimi önemli ölçüde düşmüştür. Gübre fiyatları 2008 yılında 2006 yılının 2,5 katı olmuştur. Gübre fiyatlarının da yaşanan bu aşırı artış, dünya gübre talebinin, enerji tarımının genişlemesi sebebiyle artması ve hammadde fiyatlarının yükselmesine bağlanmaktadır. Fiyatlardaki artış, talebin daralmasına sebep olmuştur. Dünyada yaşanan küresel ekonomik krizin talep daralmasına yol açması günümüzde az da olsa gübre fiyatlarında gerilemeyi sağlamıştır³⁷.

³⁶Bülent Miran, “Tarımsal Yapı ve Üretim”, **Türkiye’de Tarım**, Editör: Fahri Yavuz, Ankara: T.C. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı Yayınları, 2005, ss.35-36.

³⁷Haydar Şengül vd. , “Tarımsal Girdi Kullanımı ve Politikaları”, (Çevrimiçi)
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/7bdb0e100275600_ek.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2013)

Tablo 17. Dünya’da ve Türkiye’de Tarım Arazilerinde Yıllar İtibariyle Kullanılan Gübre Oranları (kg ha⁻¹)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Ortalama
	N, kg ha⁻¹						
Dünya	56.62	60.86	63.18	63.37	66.95	71.20	63.69
Asya	94.43	96.90	98.65	101.43	111.96	107.40	101.80
Afrika	10.71	13.14	13.21	14.13	10.38	10.85	12.07
Amerika	44.36	54.47	57.42	57.40	58.20	76.65	58.08
AB Ülkeleri	88.13	92.95	101.53	90.76	91.50	102.59	94.58
TÜRKİYE	47.67	64.61	66.59	66.50	69.78	64.59	63.29
	P2O5, kg ha⁻¹						
Dünya	22.30	24.51	25.91	26.46	26.81	26.70	24.45
Asya	33.51	34.09	35.99	38.44	42.60	39.13	37.29
Afrika	4.21	4.22	4.68	4.49	4.13	3.21	4.16
Amerika	21.74	29.78	31.79	30.01	26.78	31.17	28.55
AB Ülkeler	31.23	28.46	30.14	28.96	27.11	28.31	29.04
TÜRKİYE	12.77	26.46	28.99	30.10	27.69	17.77	23.96
	K2O, kg ha⁻¹						
Dünya	16.34	14.94	16.73	16.71	17.87	17.61	16.37
Asya	17.60	11.20	13.34	15.66	14.73	15.21	14.62
Afrika	2.04	2.11	2.05	1.50	1.86	1.81	1.90
Amerika	22.02	27.63	30.72	29.39	27.47	33.04	28.38
AB Ülkeler	18.92	16.47	17.79	16.27	16.21	16.97	32.15
TÜRKİYE	3.19	3.92	4.57	4.49	4.22	5.96	4.39
	Toplam (N+ P2O5+ K2O), kg ha⁻¹						
Dünya	95.26	100.31	105.81	106.54	109.63	115.51	105.51
Asya	145.54	142.19	147.98	155.53	169.29	161.74	153.71
Afrika	16.97	19.47	19.94	20.12	16.36	15.87	18.52
Amerika	88.11	111.88	119.93	116.80	112.44	140.86	115.00
AB Ülkeler	153.31	154.37	166.51	150.84	147.48	162.02	155.76
TÜRKİYE	63.64	94.99	100.15	101.08	101.69	88.32	91.64

Kaynak: FAO 2009 verileri.

Türkiye’de günümüzde kullanılan kimyasal gübre miktarı, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeden daha geridir. Türkiye’de hektar başına kullanılan kimyasal gübre (N + P + K) miktarı FAO verilerine göre 100.4kg/ha olmaktadır. Dünyadaki kullanıma bakıldığında; 665,5 ile Hollanda ilk sıradadır. Mısır 624,8, Japonya 373,2, Çin 301,5, İngiltere 287,5, Almanya 205,4, Fransa 180,1, Amerika 160,8, İtalya 126,4, Hindistan 121,4, Yunanistan 115,4 ve Endonezya 106,9 kg / ha olmaktadır³⁸.

³⁸ Serpil Savcı, “An Agricultural Pollutant: Chemical Fertilizer”, **International Journal of Environmental Science and Development**, Vol. 3, No. 1, February 2012, p.77.

1.4.2.3. Sulama

Tarımsal üretim üzerinde doğrudan etkisi olan tarımsal girdilerin başında sulama gelmektedir. Tarım ürünlerinden beklenen ölçüde yetiştirilebilmesi, gereken zamanlarda yeterli sulamanın yapılabilmesi ile mümkündür.

Türkiye’de tarım arazileri yeraltı suları, akarsular ve barajlardan gelen sularla sulanmaktadır. Ege Bölgesinde yeraltı sularının kullanımı %38.74 ve akarsuların kullanım oranı %29.28’dir. Akdeniz Bölgesinde ise, akarsular %37.97 oranında ve yeraltı suları %26.63 oranında kullanılmaktadır. Güneydoğu bölgesinde akarsuların kullanım oranı %36.68 ve kaynak sularının kullanım oranı %32.97’dir. Orta ve güney bölgelerinde kuyu suları daha yoğun olarak kullanılmaktadır³⁹.

Türkiye’de yoğun olarak kurak ve yarı kurak iklim koşulları varlığını sürdürmektedir. Bölgelere göre değişken, yetersiz ve düzensiz yağışlar söz konusudur. Doğal yollardan su ihtiyacı giderilemeyen bitkiler, sulama yoluyla sulanmak durumundadır. Bu esnada önemli husus; sulama aşırı veya yetersiz olursa, maliyetler ve bitki sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Sulama yoluyla yapılan sulamanın yanı sıra, ileri teknoloji ve girdi kullanımı bazı ülkelerde tarımsal üretimi 10-15 kat artırmıştır. Türkiye’de de 3-3,5 kat civarında üretim potansiyelinde bir artış olmuştur⁴⁰.

Türkiye’de bugün sulama esnasında gerekenden fazla su kullanılmaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, sulama sırasında şebekelerde su kayıplarının çok yüksek olmasıdır. DSİ tarafından işletilen sulamalarda net sulama suyu ihtiyacı 2004 yılı rakamlarına göre; 3412 m³/ha olmasına karşın, verilen su 13413 m³/ha oluşu, konuyu açıklamak adına iyi bir örnektir. Bu kaçakları önlemek için tarımda su tasarrufu sağlayıcı tedbirler almak gerekmektedir. Su kayıplarını en aza indirmek amacıyla, yeni yapılacak sulama projelerinde açık kanal-kanalet sistemlerinin yerini borulu sistemler almalı, tarım arazisi sulama sistemlerinde basınçlı sistemler tercih edilmelidir⁴¹.

---

³⁹Miran, **a.g.e.**, ss.35-36.

⁴⁰Çelik, **a.g.e.**, ss.64-65.

⁴¹Belgin Çakmak ve Turhan Aküzüm, “Türkiye’de Tarımda Su Yönetimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, (Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 23-26 Mart 2006, s.350.

Türkiye'nin yüzölçümü 78 milyon hektar olup, tarım arazileri bu alanın yaklaşık üçte birlik kısmı olan 28 milyon hektarlık kısmı oluşturmaktadır. 2011 yıl sonu itibarı ile ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar alanın, 5,61 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Sulamaya açılan alanın 3,32 milyon hektarı Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılmış modern sulama şebekesine sahiptir. 1,3 milyon hektarlık alan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) ve İl Özel İdareleri tarafından işletmeye açılmıştır. Yaklaşık 1 milyon hektar da halk sulaması yapılmaktadır⁴².

Türkiye'de yeni tarım alanları sulamaya açılırken, bir yandan çok büyük yatırımlarla sulama şebekeleri yapılmıştır. Toprak hatalı tarım ve sulamalar sebebiyle bozulmakta ve kirlenmektedir. Sulamaya açılan alanların büyük kısmı tuzluluk ve sodyumluluk problemi yaşamaktadır. Aşırı ve yanlış gübreleme toprak yapısını bozmuş, yer altı sularını kirletmiştir. Bilinçli yapılmayan sulama toprağı tuzlulaştırmış, taban suyu kalitesini azaltmıştır⁴³.

1.4.2.4. Tohumculuk

Tarımda bitkisel üretimin temel girdisini tohum oluşturmaktadır. Bitkisel üretimde ürünün verimliliğini doğrudan, üretilecek ürünün üretim sürecinde kullanılan diğer girdileri dolaylı yoldan etkileyen çok önemli bir tarımsal girdidir.

Türkiye'de tohumculukla ilgili çalışmalar 1926 tarihinde, ilk olarak Adapazarı, Eskişehir ve İstanbul'da, ardından Ankara ve Samsunda tohum ıslah istasyonlarının kuruluşuyla başlamaktadır. 1950 yılında çıkarılan 5433 sayılı yasayla Zirai Kombine İdaresi ve Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu birleştirilmiş, Devlet Üretim Çiftliklerinde, çiftliklerin ihtiyacı olan tohumluk üretimi başlamıştır. Sertifikalı tohumluk üretimi 1956 tarihinde "Tohumluk Sertifikasyon Talimatnamesiyle" yürürlüğe sokulmuştur. 1963 yılında "Tohumlukların Tescil Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkındaki Kanun" yürürlüğe konmuştur⁴⁴. 308 sayılı bu kanun; üretim, tescil, sertifikasyon, kontrol ve ticaretle ilgili mevzular üzerinde düzenlemeler getirmiştir. Bu kanunun getirdiği düzenlemeler sayesinde tarımda

⁴²Devlet Su İşleri İnternet Sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.dsi.gov.tr/docs/hizmet-alanlari/tarim-sulama.pdf?sfvrsn=2> (Erişim Tarihi: 19.04.2013)

⁴³Çakmak ve Aküzüm, **a.g.m.**, s.351.

⁴⁴Çelik, **a.g.e.**, s.20.

önemli gelişmeler kaydedilmiş ve ISTA'ya (Uluslararası Tohumluk Test Birliği) 1963 yılında Türkiye üye olmuştur⁴⁵. Türkiye 1968 yılında da tarla ve yem bitkileri kategorilerinde Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) sertifikasyon sistemine dâhil edilmiştir⁴⁶.

308 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile tohumculuk sektörüne giren özel sektör, hem tohum ithalatı yapılması hem de tohumculukta teknolojik gelişmelerin, işleme ve pazarlama öğelerinin Türkiye'ye getirilmesinde görev almıştır. Bu gelişmeler sayesinde Türkiye tohumculuk sektörünün durumunda iyileşmeler gerçekleşmiştir. Özel sektöründe tohumculuğa dâhil olabilmesinde, tohumluk ithalatının 1984'de serbest bırakılmasının ve 1985 senesinde tohumluk teşvik kararnamesinin çıkarılmasının önemli etkileri olmuştur⁴⁷.

İlerleyen yıllarla birlikte tohumculuk konusunda yeni bir yasa çıkarma ihtiyacı doğmuştur. Tohumculuk sektörünün yasal alt yapısını düzenlemek amacıyla 2004'de 5042 sayılı “Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun” ve 2006 yılında “5553 sayılı Tohumculuk Kanunu” çıkarılmıştır. Bu sayede, bitkisel üretimde verimlilik, tohumluk da kalite güvencesi sağlamak, ticaretini yeniden düzenlemek hedeflenmiştir. Genetik kaynakların kayıt altına alınması ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bazı türlerde 1989 da AB ile eşdeğerlik statüsü alınmasının ardından 2001 senesinde Ankara'da bulunan Çeşit Tescil ve Tohumluk Sertifikasyon Merkezi, ISTA tarafından akredite laboratuvar kabul edilmiştir. Türkiye 2007 senesinde bazı sebze tohumluklarında OECD sistemine dâhil olmuş, AB eşdeğerliği, 2012 senesine kadar süresi uzatılmıştır⁴⁸.

---

⁴⁵Aysun Küçükyılmazlar, **Tohumculuk**, İstanbul: İTO Yayınları, 2004, s.3.

⁴⁶Türk-Ted (Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği), **Türkiye Tohum Sektörü**, Ankara, 2009, s.9.

⁴⁷Küçükyılmazlar, **a.g.e.**, s.4.

⁴⁸Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, **2011 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu**, Ankara, 2011, s.8.

Tablo 18. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Bazı Tohumların Üretim Miktarları* (ton)

	Buğday	Arpa	Mısır (Hibrit)	Ayçiçeği (Hibrit)	Soya	Patates	Pamuk	Sebze	Çeltik
2002	80.107	4.376	15.896	4.575	595	21.375	10.108	1.249	1.293
2003	100.101	11.194	21.399	5.267	373	27.885	10.410	992	1.298
2004	223.094	19.074	27.108	5.358	292	45.870	18.386	1.412	1.221
2005	176.202	22.307	30.167	6.522	201	63.901	19.576	1.942	3.505
2006	211.848	28.351	16.107	7.670	969	75.138	18.784	2.283	3.241
2007	210.044	20.645	14.592	6.190	752	44.919	14.141	2.731	3.645
2008	158.452	20.180	34.097	8.727	1.274	45.651	10.948	2.087	3.410
2009	227.852	36.144	28.921	9.298	1.169	58.877	10.811	2.758	5.025
2010	315.676	34.416	35.234	11.854	1.982	70.654	15.679	2.500	5.521
2011	410.766	48.401	31.338	14.137	2.274	96.295	16.911	2.213	8.649

Kaynak: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, **2011 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu**, Ankara, 2011, s.13.

*Kaynak olarak gösterilen eserde yer alan veriler derlenerek oluşturulmuştur.

Türkiye’de tohumluk üretimi kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektörün, tohumculuk sektöründe devreye girişi ile hibrit tohumluk üretiminde ve özellikle sebze tohumluğunda önemli gelişmeler meydana gelmiştir⁴⁹.

Tablo 19. Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Tohumluk İthalat ve İhracat Değeri (1.000\$)

	İTHALAT	İHRACAT	FARK
2002	55.292	17.320	37.972
2003	71.249	21.451	49.798
2004	79.238	35.147	44.091
2005	89.597	26.981	62.616
2006	105.608	47.093	58.515
2007	130.581	49.886	80.695
2008	170.798	71.101	99.697
2009	158.366	70.766	87.600
2010	176.791	94.789	82.002
2011	178.121	108.948	69.173

Kaynak: T.C. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, **2011 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu**, Ankara, 2011, s.11.

*Kaynak olarak gösterilen eserde yer alan veriler derlenerek oluşturulmuştur.

Türkiye günümüzde, dünya toplam tohumluk ithalatının yaklaşık %2’lik kısmını, ihracatının da yaklaşık %1’lik kısmını gerçekleştirmektedir. Dünyadaki genel

⁴⁹Çelik, a.g.e., s.22.

eğilimlerin tersine Türkiye genelde sebze tohumlukları ithalatı yaparken, ihracatının yaklaşık %80'ini tarla bitkileri tohumlukları oluşturmaktadır⁵⁰.

1.4.3. Tarımsal İşletmelerin Durumu

Bu bölümde tarımsal işletmelerin durumu geçmişten bugüne kadar yapılan yasal düzenlemeler ve tarımsal işletme büyüklükleri açısından konu edilecektir.

1.4.3.1. Tarımsal İşletmeler ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de ikinci dünya savaşının ardından, cumhuriyetin ilk yıllarında çokça sözü edilen toprak reformu, tekrar gündeme gelmiştir. Toprak reformu amacıyla 1945 tarihinde 4753 sayılı “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” çıkarılmıştır. Çiftçiyi toprak sahibi yapmak amacıyla çıkarılmış kanun, uygulamada, büyük ölçüde hazine arazilerinin dağıtıldığı ve tarımsal yapının kötüye gidişine sebep olan bir dönüşüme uğramıştır. 1973 tarihinde 1757 sayılı “Toprak ve Tarım Reformu Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanun; parçalanmış toprakların yeniden birleştirilmesi, toprağı verimli bir şekilde işletecek tarımsal bir yapının kurulması, kiracılık ve ortakçılık gibi işletme türlerinin belli bir düzene sokulması gibi amaçlarla çıkarılmıştır⁵¹.

1757 sayılı kanun, Şanlıurfa ili pilot uygulama alanı seçilerek yürürlüğe konmuştur. Toprak sahiplerinden 1.690.000 dekar arazi kamulaştırma yoluyla alınarak, topraksız veya az topraklı çiftçilere dağıtılması planlanmıştır. Bu kanunda uygulama da başarılı olamamıştır. 1757 sayılı kanun Anayasa Mahkemesi tarafından 10 Mayıs 1977 senesinde yürürlükten kaldırılmıştır⁵².

Toprak Reformu ile ilgili yapılan son kanun 3083 sayılı “Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu” kanunudur. Bu kanun çıkarılmasındaki temel amaç; 1757 sayılı kanunla kamulaştırıldığı halde dağıtılmamış arazilerin sahiplerine geri verilmesidir. Türkiye’de 3083 sayılı kanunun; tarımda verimliliğin artırılması, yeter toprağı olmayan veya topraksız çiftçilere toprak dağıtılması, arazi

⁵⁰Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.** , s.11.

⁵¹Dinler, **a.g.e.** , ss.24-27.

⁵²Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Stratejik Plan 2010-2014**, Ankara, 2009, s.14.

toplulaştırmasının yapılması, toprakların amaç dışı kullanımının önüne geçilmesi gibi amaçları bulunmaktadır⁵³.

Türkiye’de toprak reformlarıyla ilgili çıkarılan kanunların hemen hepsinde, toprak parçalılığının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de tarım topraklarında ki parçalılık durumu ve tarımda ki nüfusun fazlalığı, işletmecilik açısından olumsuz şartlar ortaya koymaktadır. Medeni Kanun madde 754’te özel yasalarla tarım topraklarının parçalanması ile ilgili mülkiyet kısıtlamalarının düzenleneceği kuralı getirilmiştir. Ancak, konu ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Toprak sahipleri 3083 sayılı yasa gereğince tarım topraklarını istedikleri takdirde asgari bir sınır olmaksızın satış yapabilmektedir. Bu durumda toprak parçalılığına sebebiyet vermektedir. Türkiye’de tarımsal işletmelerin devamlılığının sağlanabilmesi için, ekonomik bir bütünlüğe, yeterli tarımsal varlığa sahip olmaya ve zamanla da muhafaza edilmeye ihtiyacı bulunmaktadır⁵⁴.

1.4.3.2. Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü

Türkiye’de tarımsal işletmeler, yaygın bir uzmanlaşmanın olmadığı, genellikle karma işletme tipinin hâkim olduğu ve büyük bir çoğunluğunun aile tipi işletmelerden oluştuğu bir yapıya sahiptir⁵⁵.

Türkiye’de yıllar itibariyle tarım işletmelerinin sayısı; 1950’de 2,2 milyon, 1980’de 3,5 milyona, 1990’da 3,9 milyona çıkmış, 2001 yılında ise 3 milyon olduğu tespit edilmiştir. 1950 yılında “Ortalama İşletme Büyüklüğü” 10 hektar iken azalma göstererek 1980 yılında 6 hektar, 1990 yılında 5,9 hektar, 2001 yılında ise 6,1 hektar olarak hesaplanmıştır⁵⁶.

---

⁵³ Sema Gün, “Türkiye’de Tarım Topraklarının Mülkiyet Durumu ve Uygulanan Politikalar”, **Cumhuriyetin 100. Yılına Türk Tarımının Hedefleri Sempozyumu**, 30 Nisan-1 Mayıs 2001, Ankara, s.329.

⁵⁴ Sema Gün ve Selahattin Eraktan, “Tarımsal Mülkiyet Rejimi ve Vergilendirme”, **Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi**, Ankara, C.2. , 2005, ss.1197-1207.

⁵⁵ Yalçınkaya, Yalçınkaya ve Çılbant, **a.g.m.** , s.101.

⁵⁶ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **a.g.e.** , s.16.

Tablo 20. Yıllar İtibariyle İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı (%)

İşletme Genişlik (Da)	1950		1963		1970		1980		1991		2001	
	Sayı	Alan	Sayı	Alan	Sayı	Alan	Sayı	Alan	Sayı	Alan	Sayı	Alan
1-20	30.6	4.3	40.9	6.9	44.2	10.4	28.4	4.1	36.7	5.6	33.4	5.3
21-50	31.6	14.3	27.9	16.9	28.7	16.8	32.7	15.9	31.1	16.6	31.5	16.0
51-100	21.8	20.7	18.1	23.3	15.6	21	20.8	21.3	17.5	19.9	18.5	20.7
101-200	10.3	19.3	9.4	23.2	7.8	21	11.8	23.8	9.4	20.9	10.8	23.8
201-500	4.2	16.6	3.2	16.6	3.1	19.6	5.5	22.7	4.4	19.8	5.1	22.8
501-+	1.5	24.8	0.5	13.1	0.6	11.2	0.8	12.2	0.9	17.2	0.7	11.3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
İşletme Sayısı	2527800		3100900		3058900		3558800		3966800		3021196	
Alan 1000 Ha	19452		17143		17065		22764		23451		184329	

Kaynak: DİE

Türkiye’de toplam tarım işletmeleri sayısının %65’lik kısmını 0-5 hektar büyüklüğündeki işletmeler oluşturmaktadır. Alan olarak 20 hektarın altındaki işletmelerin yüzdesi %95, 20 hektarın üzerindeki büyük diye nitelenen işletme oranı %6’dır⁵⁷.

Gelişmiş ülkelerde işletme sayıları azalmakta, ortalama işletme büyüklükleri artmakta iken, Türkiye’de işletme sayılarında ki artışa bağlı olarak, ortalama işletme büyüklükleri azalma göstermektedir. Bu durum Türkiyede var olan yapılanmanın, gelişmiş ülkelerdeki yapılanmanın aksi yönünde olduğunu ortaya koymaktadır⁵⁸.

Türkiye’de ilk kez 2006 yılında yapılan tarımsal işletme yapı araştırmasına göre, tipoloji açısından tarımsal işletmeler en çok tarla ürünleri yetiştiriciliği sınıfında yer almaktadır. Avrupa Birliği Tipoloji Sınıflamasına göre, işletmeler için 9 genel sınıf bulunup, araştırmalar Türkiye de 8 genel tipoloji sınıfının var olduğunu göstermiştir⁵⁹.

⁵⁷Muzaffer Bakırcı, “Türkiye’de Organik Tarımın Geleceği ve Türkiye-Avrupa Birliği(AB) Tarım Müzakerelerine Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü **Coğrafya Dergisi**, S.14, 2005, s.69.

⁵⁸DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT 2516, Ankara, 2000, ss.7-8.

⁵⁹TÜİK, Haber Bülteni 196, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, Ankara, 2008.

Tablo 21. Tarımsal İşletmelerin Tipoloji Sınıflamasına Göre Dağılımı (%)

Tipoloji Sınıfı	İşletme
Türkiye	
Toplam	100,0
P1: Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	25,7
P2: Uzmanlaşmış bahçecilik (sebze ve çiçek)	1,0
P3: Uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği	19,8
P4: Uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği (büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar)	16,7
P5: Uzmanlaşmış tek mideli hayvan yetiştiriciliği (kanatlı hayvanlar ve tavşan (damızlık dışı))	0,1
P6: Karışık bitkisel ürün yetiştiriciliği	9,1
P7: Karışık hayvan yetiştiriciliği	6,1
P8: Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	21,7

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni 196, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, Ankara, 2008.

Genel olarak bakıldığında; Türkiye tarımında küçük işletmecilik, işgücü, sermaye, girdi kullanımını olumsuz açıdan etkilemekte, verimliliği düşürüp, tarımın modernizasyonuna engel olmaktadır. Küçük işletmeler hem geçim sağlama, hem de üretime gelir sağlamaktan yoksun oldukları için, büyük ölçüde sermaye sıkıntısı yaşamaktadırlar. Yaşanan bu sermaye sıkıntısı hem üretimi kısıtlamakta, hem de sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir⁶⁰.

1.5. Türkiye’de Uygulanan Tarım Politikaları

Bu bölümde cumhuriyetin kuruluşundan günümüze gelene kadar Türkiye’de uygulanmış ve uygulanmakta olan tarım politikaları iki başlık halinde konu edilmiştir.

1.5.1. 1923-1963 Döneminde Türkiye’de Tarım Politikaları

Cumhuriyet döneminde tarımla ilgili ilk önemli politika, 17 Şubat 1925 yılında Aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Devlet gelirinin yaklaşık dörtte birlik kısmını oluşturan Aşar Vergisinin kaldırılması, halkın yararına verilmiş büyük bir karardır. Aşar vergisi yerine, üretilip ticarete konu olan malın, pazar veya yerel fiyatının üzerinden

⁶⁰Yalçınkaya, Yalçınkaya ve Çılbant, **a.g.m.** , s.102.

%8-%10 arasında vergi alınmasına karar verilmiştir⁶¹. Bu dönemde devlet, tarımda kamu örgütlenmesi adına, 1924'de "Ziraat Vekâleti" adıyla yeni bir bakanlık kurmuştur⁶².

Devlet 1920'li yıllardan sonra öncelikle, savaş sonrası, tarımsal üretimde meydana gelen düşüşü telafi edebilmek adına, tarımda makineleşmeyi teşvik etmiş ve üreticilere düşük maliyetli üretim olanakları sağlayarak tarımı ticarileştirmeye çalışmıştır. Savaş öncesi üretim ve pazar koşullarını yeniden oluşturmak için, toprak üzerindeki mülkiyet haklarını güçlendirmiştir. Yine aynı tarihlerde azınlıklardan kalan arazilerin sahiplenilmesi, traktör kullanımının teşviki ve tarımsal krediler büyük arazi sahipliğini kuvvetlendirmiştir⁶³.

1926 yılında Türk Medeni Kanununun kabulü ile birlikte miri toprakların özel mülkiyete geçirilmesine olanak sağlanmıştır. Yapılan değişiklik, özellikle 1950 sonrasında gerçekleştirilen tarımda makineleşme sürecinde, mera ve çayırların özel mülkiyete geçirilmesine kaynaklık etmiştir⁶⁴.

Ancak son yıllarda Medeni Kanunun getirdiği bu değişimin mahsurları ortaya çıkmıştır. Bu mahsurlar; miras yoluyla arazilerin parçalanması ve böylelikle ortaya küçük ve ekonomik olmayan işletmelerin çıkmasıdır⁶⁵.

1923-1929 yılları arasında tarım sektöründeki üretim artışlarında traktör kullanımı önemli rol oynamıştır. 1923'de kullanılan traktör sayısı 220 iken, 1929 yılında rakam 2000'inin üzerine çıkmıştır. Aynı şekilde pulluk ve diğer tarım alet ve makineleri kullanımında da artış olmuştur. 1929 yılında meydana gelen dünya ekonomik buhranından en çok etkilenen sektörlerden biri de tarım sektörü olmuştur. Tarımsal hâsıla bunalım öncesi döneme göre %40 düzeyinde düşmüştür. Tarım ürünleri fiyatları düşmüştür. Dış ticaret gelirlerimiz azalmıştır. Devlet çiftçilerin mağdur olmamaları için 1932 yılından Buğday Koruma Kanunu çıkarmıştır. Devlet çiftçiyi

---

⁶¹Dinler, **a.g.e.** , s.21.

⁶²Okan Gaytancıoğlu, **Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası**, İstanbul: İTO Yayınları, 2009, s.84.

⁶³Susam ve Bakkal, **a.g.m.** , s.336.

⁶⁴B. Ali Eşiyok, **Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri, Yapısı ve Gelişme Dinamikleri (1923-2004)**, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, C.1, 2004, s.14.

⁶⁵Yavuz, **a.g.e.** , s.46.

desteklemek için Ziraat Bankası aracılığıyla buğdaylarını satın almıştır. Desteklemeye daha sonra Toprak Mahsulleri Ofisi yoluyla buğdayın yanında diğer hububatlarda eklenerek devam edilmiştir. Tarım sektöründeki kriz 1936 yılına kadar sürmüştür⁶⁶.

Ekonomik ve sosyal yapıda esaslı değişiklikler sağlayacak toprak mülkiyeti dağılımını iyileştirecek bir toprak reformuna gereksinim duyulmaya başlandığı dönemde, 1945 yılında 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkmıştır. Bu kanunun çıkarılmasındaki amaç, topraksız ya da az toprağa sahip çiftçilerin, ailelerini geçindirebilecekleri oranda toprağa sahip olmalarını sağlamaktır. Ancak uygulamada istenilen gerçekleştirilememiş, büyük arazi sahiplerine hazine arazileri dağıtılmıştır. Bunun sonucunda dağılımdaki adaletsizlik daha da büyümüştür⁶⁷.

Devlet 1950'den sonra tarım sektöründe üretim teknolojisinde değişmelere ve alt yapı yatırımlarına yön vermiştir. Uygulamaya koyduğu bu yeni tarım politikası sayesinde Türkiye tarımı kendine daha fazla pazar payı bulmuştur.

Tarım sektöründe artmaya başlayan traktör kullanımı, çayır ve mera arazilerinin üretime açılmasıyla birçok temel tarımsal üründe üretim artışları olmuştur. 1951-1960 yılları arasında tahılda üretim miktarı 10,5 milyon tondan 15,2 milyon tona çıkmıştır. 1950'li yıllarda tarım sektöründeki bir başka gelişmede ekilebilir alanlarda gerçekleşmiştir. Hazine arazisi olan doğal meralar denetimsiz olarak tarıma açılmış, sürülebilir alanları %50 oranında artırmıştır⁶⁸.

1963'te başlayan Planlı döneme gelinceye kadar bazı özel amaçlarla tarımsal politikalar izlenmiştir. Tarımsal destekleme ve fiyat politikaları ile şekerpancarı ve çay gibi ürünlerin üretiminin ülkede yaygınlaştırılması ve bu ürünlere ait sanayinin kurulması yoluyla ekonomiye katkı sağlamaları amaçlanmıştır⁶⁹.

Fındık, kuru üzüm, kuru incir ve zeytinyağı gibi ürünler desteklenerek, yatırıma yönelik teknolojileri ve zorunlu tüketim ürünlerini ithal etmek için gereken yabancı parayı sağlamak amaçlanmıştır. Haşhaş ve tütün tarzında özelliklere sahip olan

---

⁶⁶Eşiyok, **a.g.e.** , s.15.

⁶⁷Dinler, **a.g.e.** , s.24.

⁶⁸Eşiyok, **a.g.e.** , ss.22-23.

⁶⁹Gaytancıoğlu, **a.g.e.** , s.85

ürünlerin üretiminin sınırlanması ve planlanması yönünde politikalar izlenmiştir. Hayvancılık sektörü ile alakalı olarak EBK(1952), YEMSAN(1956) ve TSEK(1963) faaliyete geçmiş ve hayvancılık sektörün gelişmesinde önemli bir görev almışlardır⁷⁰.

1.5.2. 1963'den Bugüne Türkiye'de Tarım Politikaları

1963 yılından itibaren Türkiye ekonomisine beş yıllık periyotları kapsayan Planlı Dönemlerde yapılan çalışmalar yön vermeye başlamıştır.

1963-1967 yılları arasındaki birinci plan döneminde üretim girdileri desteklenmesi öncelikli uygulamadır. Tarımın desteklenmesi adına; tarım satış kooperatifleri geliştirilecek, destekleme kapsamına yalnızca kooperatif ortakları alınacak ve bu desteklemeler ancak acil durumlar söz konusu olduğunda bütçeden destek verilirse gerçekleştirilecektir⁷¹.

1968-1972 yılları arasındaki ikinci planlı dönemde uygulanan politikalarda, tarım sektörünün, gelişmede önceliği sanayi sektörüne bıraktığı görülmektedir. Özel sektör yatırımlar yapması yönünde özendirilse de, yatırımlarının payı kamu yatırımlarının ardında kalmıştır. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının %45'lik kısmını gerçekleştirmiştir. Yatırım planları bir ölçüde başarıya ulaşmıştır. Toprak reformu özellikle büyük çiftçilerin karşı olması ile toprak reformundan öte tarım reformu savunulur olmuştur. 25.06.1973 yılında 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu kabul edilmiştir. Avrupa Birliğine üye olmak için ilk girişimler bu dönemde atılmıştır⁷².

1973-1977 yılları arasındaki üçüncü planlı dönemde tarımsal destekleme kapsamındaki ürünlere yüksek fiyat uygulanması yapılması, yurtiçi fiyatlarla yurtdışında uygulanan fiyatlar arasında büyük bir fiyat farkı oluşturmuş, bu farkın kapatılması için bir fon kurulması önerilmiştir. Planlı dönemin başlangıcından itibaren birçok tarımsal girdinin maliyetleri altında bir bedel ile üreticilere sağlanması yoluyla sürdürülen destekler, öncelikle gübre ve hibrit tohumlar olmak

---

⁷⁰Yavuz, **a.g.e.**, s.47.

⁷¹Gaytancıoğlu, **a.g.e.**, s.85

⁷²Ankara Ticaret Borsası İnternet Sitesi (Çevrimiçi)

<http://www.atb.gov.tr/pages.aspx?pageId=e161b121-300a-47f8-99b4-ebed3656b2c3> (Erişim Tarihi: 16.04.2013)

üzere modern girdilerin ve teknoloji kullanımının tarımda yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde devlet ayrıca tarım sektörüne, kredi, eğitim ve tarımsal yayım gibi çeşitli hizmetler sunmuştur⁷³.

1979-1983 yılları arasındaki dördüncü planda, tarım sektöründe hedeflenen üretim oranına ulaşmak için, dar ve orta gelirli üreticilerin destekleneceği, destekleme fiyatlarının ürünün içerdiği özelliğe bağlı olarak ekimden ve hasattan önce açıklanacağı, fiyat ve müdahale alımlarıyla desteklemenin haricinde tarımsal eğitim, örgütlenme ve ucuz girdi temini sağlanmasına öncelik verileceği açıklanmıştır⁷⁴.

24 Ocak 1980 yılında uygulamaya konan kararlar ile tarım sektöründe önemli politika değişikliklerine gidilmiştir. 1980 öncesi tarım sektörüne yapılan desteklemeler enflasyonist ortamın sorumlusu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle 1980'deki istikrar programı ile tarımsal desteklerin asgari seviyeye indirilmesi sağlanmıştır⁷⁵. 1981 yılından itibaren destekleme alımları yapılan ürün sayısı azaltılmaya başlanmıştır⁷⁶.

1985-1989 yıllarında yaşanan beşinci plan dönemi serbest piyasa ekonomisine geçildiği, liberalleşme yılları olmuştur. Tarımsal Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilme sürecinde beşinci plan döneminde başlamıştır. İklim koşularının da kötü gitmesiyle birlikte, tarım sektöründe de diğer sektörlerde ki gibi hedeflenen büyümeye ulaşamamıştır. Bu dönemde tarım üzerindeki korumacı yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Tarımsal girdilerden kimyasal gübre haricindekiler üzerindeki sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Dış ticarete var olan korumacılık sınırlı hale getirilmiştir. Tarım sektörünün girdi ihtiyacını sağlayan, tekel durumundaki kurumlar özel sektöre açılmıştır⁷⁷.

1990-1994 altıncı beş yıllık kalkınma planı uygulamaları itibariyle beşinci plana benzerlikler göstermiştir. Beşinci dönemde başlatılan tarımsal KİT özelleştirmeleri

---

⁷³Gaytancıoğlu, **a.g.e.** , s.85

⁷⁴Yavuz, **a.g.e.** , ss.47

⁷⁵Eşiyok, **a.g.e.** ,ss.34-35.

⁷⁶Yalçınkaya, Yalçınkaya ve Çılbant, **a.g.m.** , ss.103-104.

⁷⁷Ankara Ticaret Borsası İnternet Sitesi (Çevrimiçi)

<http://www.atb.gov.tr/pages.aspx?pageId=e161b121-300a-47f8-99b4-ebed3656b2c3> (Erişim Tarihi: 16.04.2013)

hayata geçirilmiştir. 1994 yılı ortasında yapısal bir krizin yaşanması, kamu harcamalarını azaltma adı altında, destekleme yapılan tarım ürünleri sayısını 26'dan 9'a düşürmüştür. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kapsamında 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren Uruguay Turu Tarım Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma daha çok AB ve Amerika Birleşik Devletlerinin ihtiyaçlarına uygun düzenlenmiş bir anlaşma görünümündedir⁷⁸.

Yedinci dönemde “Tarımsal Politikalar ile ilgili Yapısal Değişim Projesi”, sekizinci dönemde “Genel Tarım Politikaları” adı altında tarım sektöründe politikalar benzer şekillerde ele alınmıştır. Uygulanan bu politikalar 2000’li yıllarda tarım reformunun gelişinin işaretleridir. Tarım sektörünün rekabet edebilir hale getirilmesi, tarım bilgi ve çiftçi kayıt sistemlerinin kurulması, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin özzerleştirilmesi, tarım sigortası kanunun çıkarılması, Tarım Çerçeve Kanunun çıkarılması bu iki plan döneminde yapılması hedeflenmiştir⁷⁹.

2007-2013 yılları arasını kapsayan dokuzuncu beş yıllık kalkınma planıdır. Bu dönemde; tütün ve şeker pancarı sektörlerinde gerekli düzenleme ve denetlemelerin gerçekleştirilerek, rekabetçi bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır. Arz fazlası veren şeker, tütün gibi ürünlerden alternatif ürünlerin yetiştirilmesine geçiş yapılması sağlanacaktır. 2001 yılından itibaren üreticiler doğrudan gelir desteği aracılığıyla desteklenmeye başlanmıştır. Çiftçi kayıt sistemi oluşturularak, çiftçilerin, doğrudan gelir desteği ve diğer tarımsal desteklerden faydalanabilmeleri için sisteme kayıtlı olmaları şartı getirilmiş, tarım satış kooperatifleri ve birlikleri özerk hale getirilmiştir⁸⁰.

---

⁷⁸Gökhan Günaydın, “Türkiye Tarım Sektörü”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S.76-77, 2006, s.17.

⁷⁹Yavuz, **a.g.e.** , ss.47-48.

⁸⁰Müslüme Narin, “1980’li Yıllardan Sonra Tarım Politikalarındaki Değişiklikler, (Çevrimiçi), 2011, <http://websitem.gazi.edu.tr/site/muslume/files> (Erişim Tarihi:20.04.2013)

2. TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM

2.1. Organik Tarım-Geleneksel Tarım Ayrımı

Organik tarım, biyolojik çeşitliliği, biyolojik çevrimleri ve toprağın biyolojik aktiviteleri de dâhil olmak üzere, tarımsal ekosistemin sağlığını destekleyen ve geliştiren, bütünsel bir üretim yönetimi sistemidir. Organik tarımda, tarım dışı girdilerin kullanımında dikkatli tercihler de bulunmak gerekliliği vurgulanmaktadır. Organik tarım yapılırken, bölgesel koşullar dikkate alınarak, sistemin bölge koşullarına adapte olması sağlanır⁸¹.

Organik tarım, çevre korumayı ve doğal tarım tekniklerini kullanarak bitki, hayvan ve balık yetiştiriciliğini sağlayan bir sistemdir. Organik tarım, ürünün son hali ile değil, tüm aşamaları ile ilgilidir. Organik tarım sistemi, tarımsal ürün üretmek için kullanılır. Bu amaçla, üretim ve işleme, taşıma ve teslim gibi tüm çiftlik döngüsü içinde şunları hariç tutar; genetiği değiştirilmiş organizmalar(GDO), böcek ilaçları, bazı dış tarımsal girdiler, veteriner ilaçları, katkı maddeleri ve kimyevi gübre. Organik tarım yapan çiftçiler, doğal tarım teknikleri yerine, ekosistemin uzun vadeli, sağlıklı, verimli, ürün kalitesi yüksek ve çevreyi koruyan, modern ve bilimsel ekolojik bilgi sistemini kullanmaktadır⁸².

Organik tarım sistemi doğal çevre için mümkün olduğunca çalışmaktadır. Organik tarımın bunu başarabilmesi için, belli amaç ve ilkeler ortaya koyulmuştur. Bu ortak uygulamalar, aynı zamanda çevre üzerindeki olumsuz insan etkisini en aza indirmek amacıyla tasarlanmıştır. Tipik organik tarım uygulamaları şunlardır⁸³;

- Yerinde kaynakların etkin kullanımı için, bir ön koşul olarak geniş ürün rotasyonu

---

⁸¹FAO-Inter Departmental Working Group On Organic Agriculture, "What Is Organic Agriculture", (Çevrimiçi) <http://www.fao.org/organicag/oa-faq/oa-faq1/en/>(Erişim Tarihi: 21.04.2013)

⁸²Elisa Morgera, Carmen Bullón Caro and Gracia Marín Durán, **Organic Agriculture And The Law**, Rome: Food And Agriculture Organization Of The United Nations pub., 2012, p.5.

⁸³European Commission Organic Farming, "What Is Organic Farming?", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/organic/organic-farming/what-organic_en (Erişim Tarihi:21.04.2013)

- Kimyasal sentetik ilaç ve sentetik gübre kullanımı, canlı hayvan antibiyotikleri, gıda katkı maddeleri, işlem yardımcıları ve diğer girdilerin çok sıkı sınırlandırılması
- Mutlak şekilde GDO kullanımının yasaklanması
- Bitkisel ve hayvansal üretimi bir arada yaparak, karşılıklı girdilerini birbirine kullanarak, yerinde kaynak kullanımı sağlama
- Bitki ve hayvan seçimini, hastalıklara dayanıklı, yerel koşullara adapte olabilenlerden yana yapma
- Hayvancılığı, hayvanların açık havada serbestçe gezinebileceği ve organik yem yiyebileceği şekilde yapma
- Farklı hayvan türleri için, uygun hayvancılık uygulamaları kullanma

Organik (Ekolojik, Biyolojik) tarım, geleneksel tarımın karşısına bir alternatif olarak çıkmıştır. Çünkü geleneksel tarım insan sağlığı, ekonomi ve çevre açısından ortaya olumsuz sonuçlar çıkarmaktadır. Organik tarım kaynakların en iyi şekilde kullanımını sağlayarak hatalı uygulamalarla bozulan doğal dengeyi düzeltmeyi ve korumayı amaçlamaktadır. Organik tarım yüksek kaliteli ürün elde edilmesini hedefleyen bir tarım sistemidir. Öncelikli amacı, toprak-bitki-hayvan ve insan arasındaki yaşam zincirinde üretimi, sağlıklı en uygun şekilde sağlayabilmektir. Organik tarımla ilgili bütün ulusal ve uluslararası standartlar ürünün tüketiciye ulaşana kadar izlediği tüm aşamaların kontrol ve sertifikasyonunu zorunlu kılmaktadır. Sertifikasyonla, tüketicilere, hem sağlıklı yaşama hem de doğayı koruma güvencesi verilmektedir. Sertifikasyon, üreticinin standartlara uygun üretim yaptığını belgelendirerek, ürününü hak ettiği değerde pazarlamasına imkân vermektedir⁸⁴.

Geleneksel tarımda, çiftçinin esas aldığı konu, birim alandan en yüksek verimi elde etmektir. Bunun için çevrenin kirletilmesi, doğal dengenin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin yok edilmesi gibi unsurlar önemsizdir. Organik tarımda var olan tarımsal üretim için özel bir mevzuata, kanun, yönetmelik, sözleşmeye gerek yoktur. Organik tarımdaki gibi kayıt altına alınma durumu yoktur. Geleneksel tarımda,

---

⁸⁴Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO) (Çevrimiçi)http://www.eto.org.tr/?page_id=32
(Erişim Tarihi: 21.04.2013)

verimi artırmak amacıyla aşırı derecede kullanılan kimyasallar, yapay gübreler, su ve toprak kaynaklarının kirlenmesine sebep olmaktadır. Bu kimyasallar, yağışlar ve sulama suyuyla, yüzey sularına ve yeraltı sularına karışıp, üretilen ürünlerin iç yapılarına nüfuz etmektedir. Organik tarım da, her aşamasında yapılan denetim ve belgelendirmelerle geleneksel tarımdaki bu açıklar giderilmiştir. Organik tarım, bir tarımsal yetiştiricilik sistemi ve kendine özgü standartlara sahip bir üretim usulüdür. Bir ürünün organik olarak adlandırılabilmesi için, üretildiği sürecin belgelendirilmesi ve ürünün geçirdiği safhaların üzerinde ki etikete konulması gereklidir⁸⁵.

2.2. Dünyada Organik Tarımın Gelişimi

Organik tarımın kavramsal başlangıcı 1900'li yılların ilk yıllarına rastlamaktadır. Amerikalı bir bilim adamı olan F.H. King, Çin, Japonya, Kore gibi ülkelerde tarım konusunda incelemeler yaparak 1911 yılında "40. Yüzyılın Çiftçileri" adlı eserini yayımlamıştır. King'in bu kitabı organik tarım üzerine yapılan araştırmalara kaynak vazifesi görmüştür. Gelişmiş ülkeler olan Amerika, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde 1920'li yıllarda başlayan organik tarım konusundaki faaliyetler, 1930-1940 yılları arasında hızını arttırmıştır. Rudolf Steiner 1920 senesinde yapmış olduğu çalışmalarla Biyodinamik Tarımın ilkelerini ortaya koymuştur. Modern organik tarımın babası olarak adlandırılan Sir Albert Howard 1940 senesinde "Bir Tarımsal Vasiyetname" kitabında organik tarımın, konvansiyonel tarıma üstünlüklerinden bahsetmiştir. 1939 yılında "Yaşayan Toprak" kitabının yazarı olan Eve Balfour ilk defa organik tarımla konvansiyonel tarımı karşılaştırmıştır. Aynı yıllarda Almanya da Hans Muller yaptığı "Bioland Organik Etiketleri" ile dünyada ilk organik sertifikasyon etiketi çalışmasını yapmıştır⁸⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte gıda maddelerine olan ihtiyaçta artmış, bunun neticesinde tarımsal üretimin artırılması yoluna gidilmiştir. Fakat birçok ülkede tarım arazilerinin genişleme bakımından son sınırına gelmiş olması sebebiyle,

---

⁸⁵Nur Ersun ve Kahraman Arslan, **Türkiye'de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Üretim ve Pazarlama Esasları**, İstanbul: İTO Yayınları, 2011, ss.30-31.

⁸⁶Mehmet Babaoğlu, "Dünyada Organik Tarım Uygulamaları", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği(URAK) Yayınları, 2006, ss.682-683.

birim alandan ne şekilde yüksek miktarda ürün elde edilebileceği arayışları artmıştır. Savaş sonrasında özellikle 1950 yılından sonra ABD'nin Marshall yardımlarıyla entansif tarım, sağlanan ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu yaygınlaşmış, makineleşme, kimyasal ilaç ve gübreler kullanılmaya başlamıştır. Avrupa Topluluğunun 1960'lı yılların sonunda kurulması ve uyguladığı tarımsal destekleme politikaları da bu gelişmeye katkıda bulunmuştur⁸⁷.

Bütün bu gelişmelerin neticesinde 1960-1970 yılları arasında tarımda Yeşil Devrim hareketi başlamıştır. Yeşil Devrim kapsamında arazi başına alınan ürün miktarının artırılabilmesi için, sanayi ve teknik gelişmelerin de desteğiyle, tarımda sentetik ilaç ve gübre kullanımı başlamıştır. Yeşil Devrimin getirdiği yeniliklerle sağladığı, tarımsal üretim artışının dünyanın açlık sorununa bir çözüm sağlamadığı, bunun tersine tabiatın dengesini bozarak ilerleyen yıllarda daha ciddi sorunlara, kıtlıkla karşı karşıya kalmaya neden olabileceği görülmüştür. Doğa ve insan sağlığı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerinin fark edilerek, bununla nasıl baş edilebileceği üzerine araştırmalara başlanmıştır. Bunun üzerine başta gelir düzeyi yüksek ülkeler olmak üzere, birçok ülkede üretici ve tüketiciler tabiatı tahrip etmeyen ve insanlarda zehir etkisi yaratmayan tarımsal ürünleri tercih etmeye başlamışlardır. Bu bilinçlenme hareketinin gelişmesiyle, sivil toplum örgütlerinin ve bilim çevresinin desteğiyle, 1979 senesinden itibaren DDT grubu pestisidlerin kullanımı ABD'den başlayarak dünya genelinde yasaklanmaya başlanmıştır. Bu dönemde ABD'de 0-2 yaş çocuk gıdalarının üretiminde ekolojik girdilerin kullanılmasına dair kanuni zorunluluk getirilmiştir. ABD'nin önemli bir pazar olması nedeniyle, yapmış olduğu yasaklayıcı uygulamalar, diğer ülkelerinde önlem almaları konusunda önemli bir güç oluşturmuştur⁸⁸.

1970'li yıllarda yaşanan "Yeşil Devrim" kapsamında yapılan tarım politikası uygulamaları, dünyadaki açlık problemine kısmide olsa çözüm getirmekle beraber,

---

⁸⁷Bakırcı, a.g.m. , s.74.

⁸⁸ H.Tülay Güzel, **Dünya'da ve Türkiye'de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi ve İhracatı Geliştirme Olanakları**, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, s.16.

temel problemin üretim miktarını arttırmaktan ziyade, gıdaların paylaşımında yaşanan hakkaniyetsiz durumdan kaynaklandığını ortaya koymuştur⁸⁹.

Dünyada organik tarıma ilişkin çalışmalar uzunca bir süre birbirinden kopuk olarak devam etmiştir. IFOAM'ın 1972 senesinde kurulması ile organik tarım çalışmaları tek çatı altında toplanmıştır. IFOAM üç kıtadan beş kurucu organizasyon tarafından oluşturulmuştur. Merkezi Almanya'da olan IFOAM'ın amacı; organik tarım faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde geliştirip yönlendirebilmek, konuyla ilgili standart ve yönetmelikleri hazırlamak ve organik tarımdaki gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmaktır⁹⁰.

Gün geçtikçe büyüyen organik tarım arazileri ve organik ürün pazarlarının daha da gelişebilmesi adına, dünya genelinde uygulanabilecek, organik gıda maddeleri üretimine yönelik, birleştirilmiş, uyum sağlanmış üretim standartlarının bulunması oldukça önemlidir. Organik ürünlerin ticaretinde yaşanan zorlukların giderilmesi için, organik tarım kurallarının uyumlaştırılması ve her ülkenin kendi düzenlemelerini ortak olarak yeniden yapması gerekmektedir⁹¹.

Tarım konusunda yapılan yanlış uygulamaların zararlı sonuçları 1980'li yılların başında kendini göstermeye başlamıştır. Gübre kullanımında ki artışa rağmen verim artışı düşmüş, erozyon artmış, bitki zararlıları ve hastalıklarında artış kaydedilmiştir. Bu artışı engellemek için bilinçsizce kullanılan sentetik kimyasal pestisidler, doğaya yararı olan bazı faydalı mikroorganizmaların yok olmasına sebep olmuştur. Pestisidlerin yüksek oranlarda kullanılması sonucu, pestisidlere dayanıklı, daha güçlü salgınlara sebep olabilecek biotipler ortaya çıkmıştır. Tarımsal üretim miktarının artırılması için bilinçsizce sentetik mineral gübre kullanımı ürün kalitesinin düşmesine sebebiyet vermiştir⁹².

---

⁸⁹Celal Er, **Organik Tarım Bakımından Türkiye'nin Potansiyeli, Bugünkü Durumu ve Geleceği**, İstanbul: İTO Yayınları, 2009, s.31.

⁹⁰Seçil Adalet Gök, **Genişleyen Avrupa Birliği Pazarında Türkiye'nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara: T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 2008, s.29.

⁹¹Vincenzo Fersino and Damiano Petruzzella, "Organic Agriculture in The Mediterranean Area: State Of The Art", Bari: CIHEAM, **Options Mediterraneennes**: Seri B. Etudes et Recherches, n.40. , 2002, p.9.

⁹²Güzel, **a.g.e.** ,s.16

Dünyada özellikle Avrupa ülkelerinde çevreye duyarlı üreticiler 1980'li yıllarda doğanın geri dönüşsüz şekilde kirlenmesi, tabiat dengesinin tahrip olmaya başlaması karşısında, tabiat dengesini bozmadan, çevreyi kirletmeden, canlılar üzerinde toksik etkiye neden olmayacak bitkisel ürünler üretmeye yönelik farklı sistemler aramaya başlamış, sonrasında böylelikle bir üretici-tüketici zinciri oluşmuştur. Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde organik tarımın çevresel açıdan modern bir endüstrinin birçok özelliğini aldığı gözlemlenmiştir⁹³.

Dünyada ilk defa ve günümüzde de en büyük organik tarım fuarı olan "BioFach"1990 senesinde Almanya'nın Nürnberg şehrinde düzenlenmiştir. Amerika da aynı sene Organik Tarım Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmelerin ardından, 1991'de Avrupa Birliği(AB) Komisyonu Organik Tarım Yönetmeliğini yayımlamış, Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu'nun AB Bölgesel Grubu kurulmuştur⁹⁴.

Organik ürünlerin dünya ticareti 1980'li yıllarda gelişme göstermiş, ancak 1990'lı yılların sonlarında organik ürünler için tüketici talebinde, özellikle deli dana, GDO gibi konulara karşı duyulan endişe ve tepkiler neticesinde çok ciddi artışlar oluşmuş, böylelikle organik tarım üretimi birçok uluslararası kuruluşun gündeminde yer almıştır⁹⁵.

Dünya çapında özellikle küresel pazar hareketlerini, İsviçre'nin hazırladığı Bioswiss, FAO'nun 1999 senesinde hazırladığı Codex Alimentarius, 2000 yılında hazırlanıp yürürlüğe konulan ABD National Organic Program (NOP) ve Japonya'da hazırlanan Japanese Agricultural Standards (JAS) adı verilen organik tarım standartları etkilemiştir. Danimarka'nın Kopenhag kentinde aynı dönemde ilk Avrupa Organik Tarım Aksiyon Planının adımları atılmıştır. OECD Çevre Bakanları, OECD 21. Yüzyılın ilk 10 Yılında Çevresel Strateji isimli kararlarında, sürdürülebilir kalkınma kapsamında, organik tarıma ayrıcalıkla yer vermiş, hükümetleri tarafından ekolojik

---

⁹³ Selçuk İpek ve Gözde Yaşar Çil, "Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, (5:1), 2010, s.140.

⁹⁴Babaoğlu, **a.g.e.**, s.684.

⁹⁵Er, **a.g.e.** , s.32

konulara gerekli özenin gösterilmesi ve organik tarımın gelişimine katkıda bulunulması kararını almışlardır⁹⁶.

Tablo 22. Dünyada Organik Tarım Alanlarının Dağılımı (Hektar,%)

Bölgeler	Organik Tarım Alanı (Hektar)	Dünyada Organik Tarım Arazilerinin Bölgesel Oranları
Afrika	1.075.829	%2.9
Asya	2.778.291	%7.5
Avrupa	10.002.087	%27.0
Latin Amerika	8.389.459	%22.7
Kuzey Amerika	2.652.624	%7.2
Okyanusya	12.144.984	%32.8
Toplam	37.041.004	%100

Kaynak: FIBL and IFOAM 2012

Günümüzde dünyada, gelişmiş, gelişmekte veya az gelişmiş birçok ülkede kontrollü ve sertifikalı organik üreticilik yapılmaktadır. 2007 senesinde 141 ülkede yapılan organik tarım 2008 senesinde 154 ülkeyi bulmuştur. 2010 senesi verilerine göre dünyada 37 milyon ha alan organik standartlara sahip olarak sertifikalandırılmıştır. Organik tarım yapılan alanlarda gün geçtikçe önemli artış kaydedilmektedir. Organik tarım alanında ki en büyük artış Latin Amerika ve Avrupa'da olmuştur. Kıtalar arasında karşılaştırma yapıldığında organik tarım alanlarında birinci sırayı 12,15 milyon ha alan ile Okyanusya, ikinciliği 10 milyon ha ile Avrupa almaktadır. Avrupa'da 9,6 milyon ha alanda, Afrika'da 9,5 milyon hektarlık alanda doğal toplama yapılmaktadır⁹⁷.

2.3. Organik Tarım ile İlgili Uluslararası Kuruluşlar

Dünyada organik tarım ile ilgili çalışmalarını düzenli bir çatı altında toplamak için çeşitli kuruluşlar kurulmuştur. Bu kuruluşların ana amacı; organik tarım ürünleri konusunda uluslararası standartlar geliştirerek, bunlardan önce oluşturulmuş bulunan farklı standartları uyumlu hale getirmektir.

⁹⁶Gök, a.g.e., s.30.

⁹⁷ETO, (Çevrimiçi) http://www.eto.org.tr/?page_id=43 (Erişim Tarihi:12.04.2013)

2.3.1. Uluslararası Organik Tarım Federasyonu (IFOAM)

Dünyada 1970'lerin başlarına kadar bütün ülkeler organik tarım üretimi konusunda bağımsız olarak çalışmalarını devam ettirmekte iken, 1972 yılında kurulan "Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu"nun (International Federation Of Organic Agriculture Movements) çatısı altında toplanmışlardır. IFOAM'ın kurulmasındaki temel amaç, organik tarım hareketi için gereken hizmetlerin, uluslararası bir organizasyon altında birleşmesinin yanı sıra, yenilenemeyen tabii kaynakların kullanımını en aza indiren gıda üretim yöntemlerinin kullanılması vasıtasıyla organik tarımı geliştirmektir. IFOAM, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) gibi uluslararası kuruluşlarla organik üretim konusunda sıkı bir işbirliği içindedir⁹⁸.

IFOAM, farklı sertifikasyon programları için "Organik Tarım ve Gıda İşlemesine İlişkin Uluslararası Temel Standartlar"ı hazırlamıştır. IFOAM Standartlar Komitesi tarafından bu standartlar, düzenli olarak güncel hale getirilip, iki yılda bir IFOAM genel kurulu tarafından onaylanmaktadır. IFOAM'ın, AB ve Codex Alimentarius Komisyonu ile arasında danışmanlık durumu; FAO ile arasında resmi irtibat ilişkisi bulunmaktadır. IFOAM Uluslararası Akreditasyon Programı'nı hazırlamıştır. Uluslararası Akreditasyon Programı, Uluslararası Organik Akreditasyon Servisi (IOAS) tarafından işletilmektedir. IOAS, kar amacı olmayan bağımsız bir organizasyondur. IFOAM akreditasyonun, kuruluşça oluşturulan temel standartlara ve Organik Tarım Sertifikasyonu ve İşlenmesine ilişkin Programların Akreditasyon Kriterlerine uygunluğu bulunmaktadır⁹⁹.

IFOAM birçok alanda göstermiş olduğu faaliyetleri yanında "Ecology and Farming" adında yılda üç kere basılan bir dergiyi çıkarmakta, konferans ve toplantı tebliğlerinin basımını sağlamakta, iki senede bir bilim konferansı düzenlemektedir. IFOAM'ın temel hedeflerinden biri de, farklı ülkelerdeki farklı standartlar arasında önemli bir uyum geliştirebilmektir. Bunun için IFOAM tarafından kurulan IOAS adlı

---

⁹⁸Mintaş Demirkol ve İsmail Gül, "Organik Tarımda Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü ve Önemi", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: URAK Yayınları, 2006, ss.894-895.

⁹⁹Güzel, a.g.e. , s.32.

kuruluş IFOAM tarafından belirlenen standartlar ve kontrol yöntemleri doğrultusunda üreticileri kontrol etmektedir¹⁰⁰.

En son düzenlenecek olan “18. IFOAM Dünya Organik Tarım Kongresi” 13-15 Ekim 2014 tarihleri arasında Türkiye’de gerçekleştirilecektir. Kongre, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından teknik olarak desteklenmektedir. IFOAM Dünya Organik Tarım Kongresi, her 3 yılda bir, farklı bir ülkede düzenlenmektedir. Kongrenin ve kongre ile ilgili faaliyetlerin amacı, başta kongreyi düzenleyen ülkenin organik tarım sektörü olmak üzere, dünya organik tarım sektöründeki deneyimleri, yenilikleri ve bilgileri paylaşmaktır. Kongrede, bilim insanlarının, konu ile ilgili kurumların ve sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını sunabilmelerine imkân tanınacaktır. IFOAM Dünya Organik Tarım Kongresinin bu dönem konusu “Organik Köprüler Kurmak” olarak belirlenmiştir¹⁰¹.

2.3.2. Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü (FAO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü dünyada açlığın ortadan kaldırılması için uluslararası çalışmalara öncülük etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere hizmet veren FAO, üye ülkelerin uluslararası anlaşmaları ve politikaları tartıştıkları tarafsız bir ortamdır. FAO kurum olarak bilgi ve enformasyon kaynağı görevi yürütmektedir. Kurulduğu 1945 senesinden itibaren FAO, kırsal bölgelerin kalkınmasına odaklanmış olarak, dünyada üzerindeki yoksul ve aç insanların %70'ine de ev sahipliği yapmaktadır. FAO'ya üye olan 191 ülke, bir yardımcı üye ve bir üye kuruluşu olan AB bulunmaktadır. FAO'nun çalışmalarının odağında gıda güvencesine erişmek yani; insanların sağlıklı yaşamlar sürebilmesi için düzenli olarak yüksek kalitede gıda erişiminin sağlanması bulunmaktadır. Ayrıca FAO sağlıklı beslenmeyi arttırmak, tarımsal üretimi geliştirmek, kırsal alanda yaşayan

---

¹⁰⁰ Yona Siderer, Alain Maquet and Elke Anklam, "Need For Research To Support Consumer Confidence in The Growing Organic Food Market", **Trends in Food Science ve Technology**, C. 16, S. 8, 2005, p.334.

¹⁰¹ T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi, 04.04.2013 (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?rid=25&ListName=Duyurular&refl d=> (Erişim Tarihi:04.05.2013)

nüfusun yaşam şartlarını iyileştirmek ve dünya ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak için çalışmaktadır. Türkiye de 1948 yılından beri FAO'nun üyesidir¹⁰².

FAO'nun organik tarımsal üretimle ilgili 1998 yılından beri yapmış olduğu çalışmalardan biri de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile birlikte organik olarak üretilen ve etiketlenen gıda maddelerinin standartlarını hazırlamaktır. Bu çalışma Codex Alimentarius içerisindeki gıda etiketleme komitesi tarafından oluşturulmuştur¹⁰³.

FAO'nun organik tarımsal üretim konusuyla ilgilenmesinin ana nedeni; organik tarımdan elde edilecek faydaların, FAO'nun amaçlarına uygunluk göstermesidir. Organik tarımsal üretim sisteminin çevreye zarar vermeden tabii kaynaklardan yarar elde etmesi FAO'nun hedefleri ile uyumludur. Tüketici sağlığını korumak ve uluslararası ticareti kolaylaştırmakta önemli olan uluslararası gıda kalitesi ve güvenliğine ilişkin standartların belirlenmesinde FAO önemli bir role sahiptir. Gıda kalitesi ve güvenliğine sistem olarak katkı sağlayan organik tarım politikaları, bu açıdan FAO'nun hedefleri ile uyumaktadır. Kuruluş, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlarda yer alabilmesini desteklemek için, üretim koşullarıyla alakalı teknik bilgi vererek, pazar fırsatlarına dair ticaret bilgisi ile kapasite yatırımı konularında teknik destek sağlamaktadır. Bunların dışında FAO, ulusal ve yasal düzenlemelerin geliştirilmesi ve ülkelerin organik tarım konusundaki bilgilerini birbirilerine aktarmaları hususunda destek olmaktadır¹⁰⁴.

2.3.3. Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)

Uluslararası Ticaret Merkezi gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerine, sürdürülebilir kalkınma amaçları yönünde ihracat güçlerini kullanmaları ve ithalat işlemlerinin geliştirilmesi doğrultusunda yardımlar yaparak, konu ile ilgili programlar hazırlamaktadır. ITC'nin hazırladığı programlar başlıca altı hizmeti kapsamaktadır; Ürün ve Pazar Geliştirme, Ticaret Hizmetlerinin Geliştirilmesi, Ticaret Bilgisi, İnsan Kaynakları Gelişimi, Uluslararası Satınalma ve Tedarik Yönetimi, İhtiyaçların

---

¹⁰² Birleşmiş Milletler, (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/BMAnkaraweb.pdf> (Erişim Tarihi: 05.05.2013)

¹⁰³ Sinan Nardalı, **Organik Ürünlerin Pazarlanması ve Etik Sorunlar**, İstanbul: İTO Yayınları, 2011, s.92.

¹⁰⁴ Gök, **a.g.e.**, s.12.

Tespiti ve Programın Tasarlanması. Bu hizmetler içerisinde en önemlisi ürün ve pazar geliştirme hizmeti olup, ITC'nin bu tür faaliyetleri organik ürünleri de içine almaktadır. Bu amaçla, gelişmekte olan ülkelerde organik ürün pazarlarına ilişkin piyasa araştırmaları yapılarak, yapılan araştırmaların sonuçları doğrultusunda kalkınma projeleri hazırlanmaktadır. Projelerin ana amacı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ürettikleri tarımsal ürünlerin, ihracat performansını artırmaktır¹⁰⁵.

ITC, gelişmekte olan ülkelerde organik gıda ve içecek pazarları ile ilgili pazar araştırmaları, kalkınma projesi uygulama faaliyetlerini sürdürmektedir. Amaç, az gelişmiş ve düşük gelirli ülkeler başta olmak üzere, tarımsal ürünlerin ihracat performansının geliştirilmesini sağlayabilmektir. Bu konuda ilk basamak olarak "Ekolojik Gıda ve İçecekler Dünya Arzı ve Başlıca Avrupa Pazarları" adında bir pazar araştırması yapılarak, bu araştırma kitap olarak basılmıştır. Araştırmanın temel amacı pazar ihtiyaçlarının, organik tarım ürünleri için piyasa potansiyelinin, var olan arz fırsatları ve sınırlarının algılanmasını sağlayarak, üreticileri teşvik etmek, ihracatı geliştirici çalışmaları artırmaktır. Projenin ikinci basamağında, gelişmekte olan ülkelerde ihracat seminerleri düzenleyip, pazar araştırmasının sonuçları aktararak ülkelerin mevcut ve potansiyel ihracat fırsatlarının ne olduğu gösterilmektedir¹⁰⁶.

2.4. Avrupa Birliğinde Organik Tarımın Gelişimi

Avrupa Birliğinde 2010 yılı verilerine göre organik tarım alanlarının toplamı 10.002.087 hektardır. Bu veriler 2000 yılıyla karşılaştırıldığında (4,5 milyon hektar) organik tarım arazilerinin bulunduğu alanın iki katından fazla arttığı görülmektedir. Organik tarım alanı 2009-2010 yılları arasında neredeyse 0,8 milyon hektar yani %9 oranında artmıştır. Avrupa Birliğine üye ülkeler içerisinde en geniş organik tarım arazisine sahip ülke, neredeyse 1,5 milyon hektarı bulan alanıyla İspanya, en çok organik tarım üretimine sahip olan ülke ise İtalya olmuştur. 2010 yılı verilerine göre, organik tarım yapılan çiftliklerde 4 milyon hektarlık alanda (%41) tarla bitkileri, 4,5 milyon hektarda (%45) otlak, 1 milyon hektarda(%10) uzun ömürlü bitkiler büyütülmüştür. Avrupa'daki organik tarım arazilerinin %9'u toplamda 1,7 milyon hektarda tahıl üretimi yapılmaktadır. Tahıl üretiminde birinci sırada Almanya,

¹⁰⁵Ersun ve Arslan, **a.g.e.** , s.44.

¹⁰⁶Gök, **a.g.e.**, s.13.

ardından sırasıyla İtalya ve İspanya gelmektedir. Organik sebze üretiminde 2010 yılı rakamlarına göre, 112.000 hektar ile ilk sırayı İtalya almakta, sıralama da onu İngiltere ve Almanya takip etmektedir¹⁰⁷.

Birlik'te organik tarım ile alakalı temel mevzuat, tarımsal ürünlerin organik olarak üretilmesi, tarımsal ürünler ile gıda maddelerine ilişkin göstergeleri veren 2092/91 (ECC) sayılı Konsey Tüzüğüdür. Tüzük üzerinde 2004 yılına kadar 29 farklı Konsey ve Komisyon Tüzüğü vasıtasıyla değişiklik ve eklemelere gidilmiştir. Bunların yanı sıra, AB'ye yeni üye olan ülkelerin uyum süreçlerine ait ek düzenlemeler de yapılmıştır. Tüzükte ilgili organik olmayan tarımsal ürünlerin menşeleriyle, üçüncü ülkelerden Birliğe yapılacak organik ürün ithalatını düzenleyen hükümler de yer almaktadır¹⁰⁸.

Avrupa Birliğinin 2092/91 sayılı ilk ekolojik tarım yönetmeliğinin önsözünde Ortak Tarım Politikasının (OTP) çevre ve kırsal alanları koruması, insan sağlığına ve organik tarımda olduğu gibi, toprağın zarar görmesini engelleyecek yeni üretim yöntemlerini tercih etmesi gerektiği belirtilir. Kabulünden bu yana pek çok değişiklikle zenginleşen bu yönetmelik, AB'nin tarımsal ürünlerin organik üretimleri konusunda en gelişmiş hukukî aracıdır. AB üyesi ülkeler arasında yapılan organik tarım ve hayvancılık, üçüncü ülkelerden ithal edilebilecek organik ürünlerin tarifleri bu yönetmelikle yapılmaktadır. Bu yönetmelikte ürünlerle alakalı bütün işlemler en ince detaylarına kadar belirtilir. İnsan sağlığı açısından tarladan tüketiciye ulaşana kadar tüm organik gıdalar ve diğer tarımsal kaynaklı tüketim maddeleri bu yönetmelikle kayıt altına alınır. Ekolojik Çiftçilik Bilgi Sistemi (OFIS) adı verilen veri tabanında ürünlere ait bütün süreçlerin bilgileri yer almaktadır¹⁰⁹.

AB'nin 5 Eylül 2008 tarihinde çıkardığı 889/2008 sayılı Komisyon Tüzüğü, organik ürünlerin üretimi, etiketlenmesi ve kontrolü ile ilgili kuralları detaylı şekilde belirten bir tüzüktür. Bu tüzükte, bitkisel üretim kuralları dâhilinde toprak yönetimi ve

---

¹⁰⁷ FIBL(Forschungsinstitut für Biologischen Landbau) and IFOAM(International Federation Of Organic Agriculture Movements), **The World Of Organic Agriculture Statistics&Emerging Trends 2012**, Bonn, 2012, p.200.

¹⁰⁸Kürşat Demiryürek ve Mehmet Bozoğlu, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumunu", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi(OMÜ) Ziraat Fakültesi Dergisi**, 22(3), 2007, s.317.

¹⁰⁹Cengiz Aktar ve Victor Ananias, "Yeni Bir Ulusal Politika: Ekolojik Tarım", **İşletme ve Finans Dergisi**, S.229, (2005), s.27.

gübreleme kullanımı ile ilgili sınırlamalar, topraksız üretimin yasaklanması, zararlılar, hastalıklar ve yabancı otlarla mücadelede uygulanacak kurallar, geçiş sürecine ilişkin kurallar, paralel üretim ve tohum veri tabanına ilişkin kurallar düzenlenmiştir. Birliğin 8 Aralık 2008 tarihinde çıkardığı 1235/2008 sayılı Komisyon Tüzüğünde, üçüncü ülkelerden organik ürün ihracatına yönelik kuralların ayrıntıları yer almaktadır. İlgili tüzük eşdeğerlik amaçlı Komisyon tarafından onaylanmış kontrol birimlerinin listesini ihtiva etmektedir¹¹⁰.

Avrupa Birliği 1973 yılından günümüze gelene kadar, çevre ile ilgili birçok eylem planı yaparak uygulamaya koymuştur. Uyguladığı son planda; çevre mevzuatının iyileştirilmesi ve çevre için gerekenlerin topluluğa ait politikalarla mümkün olabildiği kadar uyumlu hale getirilmesidir¹¹¹.

Organik Tarım ürünleri, son yıllara kadar belirli bir tüketici sınıfının ulaşabildiği bir durumda iken, günümüzde Avrupa da marketlerde her türlü organik ürünü bulmak mümkün hale gelmiştir. Organik ürünler Avrupalı sıradan tüketicinin günlük yaşamına dâhil olmuştur. Bunda hızla büyüyen organik ürün pazarında AB politikalarının üreticiye verdikleri büyük desteğin önemli bir rolü vardır. AB'nin tarım politikaları ekolojik tarımı desteklemekte ve sağlıklı yaşamın temel dayanağı olarak görmektedir.

2.5. Türkiye’de Organik Tarıma Geçiş Süreci

Türkiye’nin organik tarım konusuyla ilgili başlangıçta bulunması 1972 tarihlidir. İsveç’in başkenti Stockholm’de 1972 tarihinde yapılan çevre konferanslarına Türkiye üst düzeyde iştirak etmiştir. Ardından hava, toprak ve su kirliliğinin önüne geçilmesi, yeryüzü kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanımı için gereken çalışmalara başlanılmıştır. Aynı dönemde Türkiye de bu çalışmalarla birlikte, organik tarım ile ilgili söylemler gündeme gelmeye başlamıştır¹¹².

---

¹¹⁰T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, 20.02.2013, (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar//IceriklerDetay.aspx?rid=167&NodeValue=34&KonuId=32&ListName=Icerikler> (Erişim Tarihi:05.05.2013)

¹¹¹Nardalı, **a.g.e.**, s.96.

¹¹²Er, **a.g.e.**, s.34.

Türkiye de organik tarımın başlangıcı yurt dışındakinin aksine, ülke dışından talep gelmesi sonucu, organik ürün üretilmesi ile başlamıştır. Normal şartlarda ekolojik tarım, yurt içindeki tüketicilerden gelen talep üzerine başlamaktadır. Yabancı firmalar 1984-1985 yıllarından itibaren ihtiyaçları olan organik ürünleri Türkiye de anlaşmalı oldukları çiftçilere ürettirecek ve elde edilen ürünleri Türk ihracatçılarından ithal ederek, ekolojik üretim projeleri oluşturacaklardır¹¹³.

Yurtdışında organik tarımın gelişimine çiftçiler öncülük ederken, Türkiye’de organik tarım, Avrupalı özel organik tarım şirketlerince çiftçilere tanıtılarak sektöre girmeleri sağlanmıştır. Avrupa ve ABD’de organik tarımın yapılanması üreticiden, yani arz edenden tüketiciye doğru giderken; Türkiye’de ise organik tarımla ilgilenen şirketlerden, yani talep edenlerden üreticiye doğru bir yapılanma meydana gelmiştir. Türkiye’de üreticilerin organik tarım üretimine geçmelerinde, prim fiyat ve pazar garantisi gibi ekonomik faktörlerin, etkili isteklendirme ögesi olduğu belirlenmiştir¹¹⁴.

Türkiye’de ilk yıllarda yapılan bu organik üretim faaliyetlerinin danışmanlık, teftiş ve sertifikasyon gibi olmazsa olmaz unsurları, tamamen yabancı kişi ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmiştir. Organik tarımda Türkiye de bulunan üreticiler, ürünlerini ithal eden ülkelerin konu ile ilgili mevzuatına uygun olarak üretim ve ihracat yapmışlardır. 1991 yılında IFOAM-Avrupa Birliği Bölgesel Grubu kurulmuştur. Aynı yıl topluluğun 2029/91 sayılı organik tarım yönetmeliği kabul edilmiştir. Böylelikle Türkiye’de 1991 yılından sonra organik tarım ile ilgili faaliyetlerini 2029/91 sayılı yönetmeliğe uygun olarak devam ettirmiştir. Bu yönetmelik 1993 senesinde kanunlaştırılmıştır¹¹⁵.

Türkiye’de 1992 senesinde organik tarım faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde gelişimini gerçekleştirmek için “Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği” (ETO) kurulmuştur. Organik tarım konusunda faaliyette bulunan ya da konuyla ilgilenen üretici, işleyici, ihracatçı, kontrol ve sertifikasyon kurumu çalışanları, üniversite araştırmacıları ve

---

¹¹³Leyla Dolun, **Organik Tarım**, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, 2003, s.2.

¹¹⁴Kürşat Demiryürek, "Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarım", **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C.8, S.3-4, 2004, s.64.

¹¹⁵Bakırcı, **a.g.e.**, s.75.

tüketiciler gibi sektörle ilgilenen herkes derneğe üye olabilir. ETO organik tarım üzerine Türkiye’de birleştirici bir görev üstlenmiştir. ETO, organik tarım konusu ile ilgilenen bütün kişi ve kurumları bünyesinde toplamış olan gönüllü bir kuruluştur¹¹⁶.

Günümüzde Türkiye’de organik tarım ürünlerinin %90’ından fazlası ihraç edilmektedir. Bu nedenle, organik tarım ürünlerinin yurtdışında herhangi bir sorunla karşılaşmadan alıcı bulması için; alıcı ülkelerin organik tarımla ilgili standartlarına uygun üretilmiş, sertifikalandırılmış olması icap etmektedir. Bu sebeple yerli üretici, satış yapacağı pazarların mevcut standartlarını iyi bilmelidir. Üreticiler üretimlerinin başlangıcından itibaren bu standartlara uygun şekilde yönlendirilmeli, sertifikalandırılmalı, böylece organik ürünlerin pazarlama safhasında standart farklılıklarından kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kalmamaları sağlanmalıdır¹¹⁷.

2.6. Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Mevzuat

Türkiye’de organik tarım yapılmaya 1980’lerin ortasında sözleşmeli yetiştiricilik şeklinde başlanmış ve sonrasında organik tarıma yönelişi arttırmak maksadı ile bağımsız projelerle de desteklenmesi uygulamasına gidilmiştir. Başlangıçta ithalatçı ülkelerin organik tarımla ilgili mevzuatına uygun olarak yapılan üretim ve ihracata, sonradan Avrupa Topluluğunun 24 Haziran 1991 tarihinde çıkardığı, organik tarım faaliyetlerini düzenleyen yönetmeliğine uygun olarak devam edilmiştir¹¹⁸.

Tarım ve Köyişleri tarafından 1994 senesinde hazırlanan, "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” 18.12.1994 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yönetmelikle ilgili olarak yetkili kılınmıştır. Bakanlığın denetiminde ve yönetmelik esasları çerçevesinde organik tarım faaliyetlerine başlanılmıştır. İlerleyen zaman içerisinde AB’ye katılım sürecine bağlı olarak, AB Organik Tarım Yönetmeliğinde yapılan ek ve değişiklikler, bitkisel, hayvansal ve su ürünlerini de içine alacak biçimde hazırlanarak 11.07.2002 tarihinde, "Organik Tarımın Esasları ve

---

¹¹⁶Rasim Kaan Aytoğu, **Organik Tarım Analizi ve AB Pazarı Fırsatı**, İstanbul: İTO Yayınları, 2006, s.12.

¹¹⁷Gök, **a.g.e.**, s.35.

¹¹⁸Taner Akgün, “Organik Tarım”, 2011, (Çevrimiçi) <http://ubyo.pau.edu.tr/dosyalar/organik-tarim-nedir.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2013), s.5.

Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" olarak yayınlanmıştır. 01.12.2004 tarihinde de 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu yürürlüğe konmuştur¹¹⁹.

Organik tarım kanunu, tüketicilerin organik ürün konusunda, güvенеbilecekleri, kaliteli ürünler alabilmelerini sağlamak amacıyla, organik ürünlerin geliştirilmesi için gereken usullerin ne olduğu konusuna açıklık getirmek için çıkarılmıştır. Organik Tarım Kanunu kapsamında faaliyetlerin yürütülme, kontrol ve sertifikasyon aşamalarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkili kılınmıştır¹²⁰.

Organik Tarım Kanunu'nun 2004 yılında yürürlüğe girmesinden sonra 10 Haziran 2005 tarihinde 25841 sayılı "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" yürürlüğe konmuştur¹²¹.

Organik Tarım Yönetmeliğinin amacı; organik tarımsal üretimin yapılması, ilgili faaliyetlerin yürütülmesi, bu faaliyetler gerçekleştirilirken aynı zamanda çevresel dengenin korunması ve organik tarımla ilgili geliştirme, düzenleme ve pazarlama esaslarını belirlemektir. Yönetmelik, organik tarım kapsamında gerçekleştirilen, bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretiminin, uygun esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmesini, ürünlerin toplanmasından işlenmesine, pazarlanmasından sertifikasyonuna, denetim ve cezai hükümlerin uygulanmasına kadar olan bütün safhaları kapsamaktadır¹²².

2005 yılında çıkarılmış olan Organik Tarım Yönetmeliği üzerinde, organik tarım sektöründen gelen istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda üç kere değişiklik gerçekleştirilmiştir. Son olarak AB tarafından 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü'nün yerine, 834/2007 sayılı konsey tüzüğü ve 889/2008 sayılı direktifin uygulamaya konulmasıyla, ulusal mevzuat AB mevzuatıyla uyumu sağlanarak, 2010 yılında yayınlanmıştır¹²³.

Türkiye'de il düzeyinde organik tarım hizmetlerinin etkili şekilde yürütülmesi amacıyla, 2005/1 sayı 2005 tarihli "Organik Tarım Birimlerinin Görev ve Yetkileri"

---

¹¹⁹Aytoğu, **a.g.e.** , s.13.

¹²⁰Ersun ve Arslan, **a.g.e.** , s.49.

¹²¹Gök, **a.g.e.** , s.36.

¹²²Er, **a.g.e.** , ss.56-57.

¹²³T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan (2012-2016)**, Ankara, 2012, s.6.

Bakanlık Genelgesi yürürlüğe girmiştir. Ayrıca taşrada organik tarımla ilgili teşkilatlanmayı oluşturacak olan üçüncü düzey mevzuat yayınlanıp yürürlüğe konmuştur. Bu genelge de, mevzuattaki değişikliklere uygun değişiklikler gerçekleştirilerek, 2011/4 sayılı Genelge olarak 24 Kasım 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹²⁴.

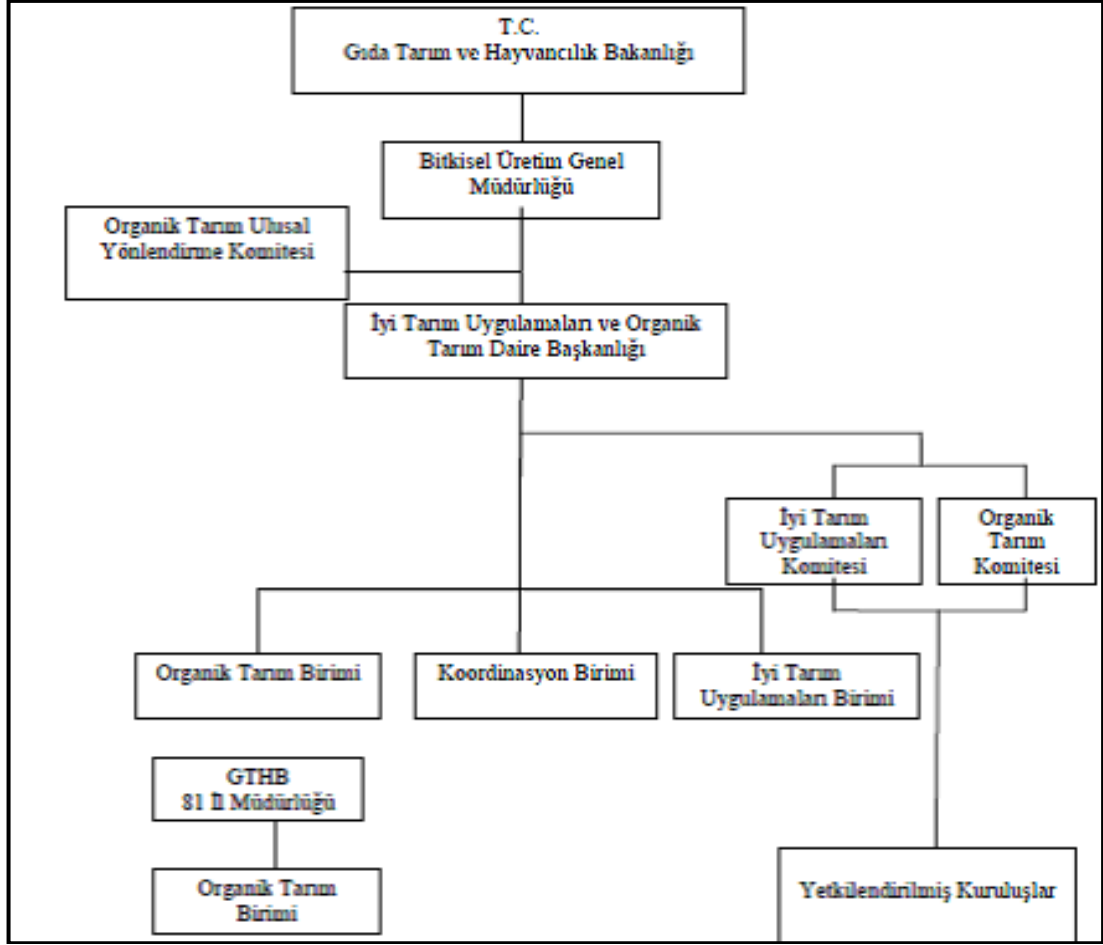
2.7. Türkiye’de Organik Tarımla İlgili Kuruluşlar

Türkiye’de organik tarım faaliyetleri bir komite tarafından yürütülmekteydi. Daha sonra organik tarım faaliyetlerinin kurumsal bir çatı altında devam ettirilmesi amacıyla 04.08.2003 tarihinde Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğüne bağlı Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın, 639 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında adı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak değiştirilerek, yeniden yapılandırılmasıyla organik tarım faaliyetleri Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğüne bağlı olan İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir¹²⁵.

---

¹²⁴ Ahmet Bayaner ve Erdal Süngü, “Organik Tarım”, **TEPGE (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü) Bakış Dergisi**, S.14, Temmuz 2012, s.9.

¹²⁵ T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan (2012-2016)**, Ankara, 2012, s.6.

Şekil 1. Türkiye’de Organik Tarım Organizasyon Şeması

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan (2012-2016)*, Ankara, 2012, s.7.

2.7.1. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Türkiye’de organik tarımla ilgili kuruluşların başında, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı gelmektedir. Bakanlık Türkiye’deki genel tarım politikasının belirlenmesi ve uygulanması amacıyla, organik tarımsal üretime ait metotların genel ilkelerini belirlemekle görevlidir. Bu kapsamda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı organik tarımla ilgili olarak oluşturulan çeşitli birimlerden oluşmaktadır¹²⁶.

¹²⁶Nardalı, a.g.e. , s.106.

2.7.1.1. Organik Tarım Komitesi

Organik Tarım Komitesi, yetkilendirilmiş kuruluşlara; kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarına çalışma yetkisi vermek, organik tarım mevzuatına aykırı davrandıkları takdirde men kararı ve gerekli idari para cezalarının uygulanmasını Bakanlığa teklif etmek ile görevlidir. Bunların dışında Organik Tarım Komitesi, organik tarımın tanıtılması, geliştirilmesi ve yaygın hale gelmesi amacıyla, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla bir arada işbirliği çalışmalarında bulunmaktadır. Organik tarım mevzuatı ile ilgili olarak yurtdışında özellikle de AB mevzuatındaki değişiklikleri takip edip, gerekli uyumun sağlanması için çalışmaktadır¹²⁷.

Organik Tarım Komitesi toplam sekiz üyeden oluşmaktadır. Bunlar; Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden Genel Müdür Yardımcısı, ilgili Daire Başkanı ve bir üye, Hayvancılık Genel Müdürlüğünden bir üye, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğünden bir üye, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünden bir üye, Hukuk Müşavirliğinden bir üye, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığından bir üyedir¹²⁸.

Organik Tarım Komitesi yılda en az iki kez toplamak zorunluluğundadır. Komitede alınan kararlar, toplantı tarihinden itibaren 30 gün içinde toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanır ve Müsteşarlığın onayına sunulur, onay tarihinden itibaren de yürürlüğe girmiş olur¹²⁹.

2.7.1.2. Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi

Organik Tarım Ulusal yönlendirme komitesi; organik tarımın uygulanması ve geliştirilmesi, desteklenmesi ve tüketicinin bilinçlendirilmesini sağlar. Organik ürünlerin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, uygulama ile ilgili var olan aksaklıkların tespit edilmesi, konuyla ilgili stratejilerin belirlenmesi için çalışır.

---

¹²⁷ Dolun, **a.g.e.** , ss.3-4.

¹²⁸ T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **a.g.e.**, s.7.

¹²⁹ Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi, (Çevrimiçi)

<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=31&pid=31&ld=Y%FCr%FCtme%20ve%20DDzleme%20Organlar%FD> (Erişim tarihi: 25.04.2013)

Organik tarım konusunda yapılmak istenen proje önerilerinin belirlenerek, araştırma önceliklerinin tespit edilmesi çalışmalarında bulunur¹³⁰.

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi Bakanlık dışı kurum ve kuruluşlarla koordinasyon ve izleme hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Bu Komite; ilgili kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır¹³¹.

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi en az on kişiden oluşur. Komite; Bitkisel Üretim Genel Müdürünün başkanlığında Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü temsilcileri, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Bakanlığı temsilcileri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yetkilendirilmiş kuruluş temsilcileri, üniversiteler ve özel sektör temsilcileri ile Komitenin gündemiyle ilgili görüşlerinin alınmasında yarar gördüğü kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşur. Komite yılda en az bir kez toplanır. Kararlar, toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla alınır, Komiteye tavsiye niteliğindedir. Kararlar, toplantı tarihinden itibaren 20 gün içinde toplantıya katılan üyeler tarafından imzalanır. Kararlar imzalandıktan sonra 30 gün içerisinde Komiteye iletilir. Komite, sonraki ilk toplantısında kararlara dair değerlendirme de bulunur¹³².

2.7.1.3. İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı

İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Daire Başkanlığı, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarını geliştirmek ve yaygınlaştırmak için politikalar geliştirmekte,

---

¹³⁰T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **a.g.e.**, s.8.

¹³¹Bayaner ve Sungü, **a.g.e.**, s.8.

¹³² Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi. (Çevrimiçi)

<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=31&pid=31&ld=Y%FCr%FCtme%20ve%20%DDzleme%20Organlar%FD> (Erişim tarihi: 25.04.2013)

uygulamak ve uygulandırmaktadır. Başkanlık, ulusal ve uluslararası düzeyde kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapar, gelişmeleri takip eder, ulusal ve uluslararası mevzuatı takip ederek, konusıyla alakalı mevzuat teklifleri hazırlar. Ulusal ve uluslararası eğitim programları, seminerler, fuarlar, kongreler tertip etmektedir. Görevleri arasında, kontrol veya sertifikasyon verme faaliyetinde bulunmak isteyen kuruluşların başvurularını incelemek, yetkilendirilmek üzere ilgili komitelere sunmak vardır. Bu kontrol veya sertifikasyon kuruluşlarında görev alacak kontrolör ve sertifikelerleri yetkilendirmekte, onlara kimlik verip, faaliyetlerini takip ve kayıt altına almaktadır. Yetkili kuruluşlarla sözleşme imzalayan üreticileri, üretici örgütü veya girişimcilerin faaliyetlerini izlemek, takip etmek üzere veri tabanı hazırlamak, hazırlanmış olan veri tabanlarından kullanıcıları yetkilendirmek başkanlığın görevleri arasındadır¹³³.

2.7.2. Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşları

Organik ürünlerin yetiştirilmesinden, son tüketicinin eline ulaşana kadar geçen süre zarfında, yaşanan bütün safhalarla ilgili yönetmeliklere uygunluğu kontrol eden ve sertifikalandıran, Organik Tarım Komitesi tarafından yetki verilmiş yerli veya yabancı, gerçek, tüzel veya resmi kuruluşlardır. Yetkilendirilmiş bu kuruluşların görevleri, yetki, çalışma şekil ve esasları ile hizmetleri karşılığı alacakları ücretler 11.07.2002 tarih 24812 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" de belirtilmektedir¹³⁴. Türkiye’de organik tarımda yetkilendirilmiş kuruluşlar; Başak, Kayos, Tuscert, Biobel, Ortar, Ecas, Control Union, Nopcert, Bio Inspecta, Egetar, Kalitest, Anka, Imc, Nissert, Turkgap, Anadolu Ekolojik, Orser, Ceres, Icea, Ekotar, Etko, Imo-Control, Ecocert, Ctr ve Bcs firmalarıdır¹³⁵.

---

¹³³ T.C.Gıda,Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı,Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) http://www.gkgm.gov.tr/mevzuat/yonerge/yeni_merkez_teskilati_gorev_yonergesi.html (Erişim Tarihi: 28.04.2013)

¹³⁴Nardalı, **a.g.e.** , s.108.

¹³⁵ Organik Tarım Bilgi Paylaşım (Çevrimiçi) <http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sayfa=ksk&sid=0&pid=0&ld=Yetkilendirilmi%FE%20Kurulu%FElar> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

Tarım Komitesi tarafından, organik tarım üretimi yapan, satan girişimcileri kontrol etme ve ürünlerine sertifika vermek için yetkilendirilen kuruluşlar, Tarım Komitesi veya komitenin uygun bulduğu uzman kişi veya kurum tarafından denetlenirler. Kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşu aralarında sözleşme bulunan bütün işletmeleri yılda en az iki defa yerinde kontrol eder. Bütün denetimler sonucunda sene sonunda hazırlanan rapor Tarım Komitesine sunulur. Tüm kontrol yöntemlerini uygulayarak elde edilen organik ürünün geldiği safhanın belgelendirilmesi ise sertifikalandırma değildir. Organik ürünün hammadde durumunda ki haline “Organik Ürün Hammadde Sertifikası” , işlenmiş ürün haline “Organik İşlenmiş Ürün Sertifikası” verilmektedir. Bir ürünün işlenmiş ürün sertifikası alabilmesi için, ilk önce organik hammadde sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Tarım Komitesi izin verdiği takdirde, kontrolü yapan yetkili kuruluş sertifikasyon işlemi yapabilmektedir¹³⁶.

Kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşları üreticilere danışmanlık hizmetinde bulunamazlar. Üreticinin organik tarımda yapması gereken uygulamaları yetkili kuruluş, danışmanlık hizmeti dâhilinde yönlendirirse tarafsız olma özelliğini kaybedecektir. Kontrol kuruluşu elemanları ancak problem olan konu ile alakalı yönetmelikte bulunan, uygulanacak çözümlerin ne olduğunu üreticiye söyleyebilir. Fakat mevcut sorunu çözmek için aralarından hangisini seçmesi gerektiği konusunda fikir beyan edemez. Organik tarım üretimi faaliyetinin güvenli koşullarda gerçekleştirilebilmesi adına, yetkili kuruluşların üretim ve pazarlama süreçlerinden bağımsız olması uygun bulunmaktadır¹³⁷.

2.8. Türkiye’de Organik Tarımın Mevcut Durumu

Bu bölümde Türkiye’deki organik tarımın mevcut durumu; üretim, kontrol ve sertifikasyon, ürünlerin ambalajlanması ve etiketlenmesi ile ürünlerinin depolanması ve taşınması açısından ele alınacaktır.

---

¹³⁶Dolun, a.g.e. , s.5.

¹³⁷Güzel, a.g.e. , ss.41-42.

2.8.1. Türkiye’de Organik Tarıma Dayalı Üretim

Türkiye’de organik tarım yöntemiyle üretim yapabilmek için, çeşitli şartları yerine getirmek gerekmektedir. Organik tarım yapmak isteyen girişimci öncelikle bir kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşuna başvurur. Yetkili kuruluş, başvuru sahibinin durumunu inceleyerek organik tarım metoduyla üretim yapıp yapamayacağına karar verir. Bunun için üreticinin arazisinin; topografik konumu, projeye uygunluğu, toprak verimliliği, daha önceki tarım faaliyetleri, plan/kroki ve kodlanmasına ihtiyaç vardır. Kodlama işlemi, bir araziden elde edilecek organik ürünlerin her safhasının izlenmesi, kontrol altında tutulması için gereklidir. Bütün bunların yanı sıra üreticinin, girdi kullanımı ve depolama şartlarının uygunluğu, ilaçlama ve toprak işleme ekipmanlarının durumu, dokümantasyonu, sözleşmesi, ürün etiketlemesi ve organik tarım için eğitimi olması gereklidir. Organik tarım yöntemiyle üretim yapmaya uygun bulunan girişimci, başvurduğu yetkili kuruluş ile sözleşme yapar. Girişimci, organik tarım faaliyetini bireysel olarak yapabileceği gibi, bir proje dâhilinde de gerçekleştirebilir¹³⁸.

Organik tarım yapılırken alınması gereken çeşitli izinler bulunmaktadır. Orman alanlarından veya doğal alanlarından ürün toplayan girişimci, ürünleri toplamak için öncelikle, Orman Bakanlığı’ndan veya bu alanlar hangi makamın mülkiyetine ait ise oradan izin almak zorundadır. Karayolları Genel Müdürlüğü ağındaki ana yollara, 1 km uzaklıktaki tarım arazilerinde, organik bitkisel üretim faaliyetinde bulunulamaz. Ağır sanayi tesisleri, reaktörler, hidrolik ve termik enerji santrallerine, maden işletmelerine, kentsel atıkların toplu olarak bırakıldığı yerlere 3 km uzaklıktaki tarım arazilerinde, organik tarım faaliyeti yapılamaz. Bunların haricinde; çevre kirliliği yönünden, temizliğinden şüphe duyulan alanlarda, organik tarım yapıp yapılmayacağı kararı, kontrol veya sertifikasyon kuruluşundan gelen uzman raporuna göre verilir¹³⁹.

Organik tarım yapmak isteyen çiftçi, öncelikle geleneksel üretim sonrasında toprağı temizler ve havalandırır. Organik tarım yapılacak toprağın Ph değerinin 5,5-7 arasında olması gereklidir. Toprak yapısı bozuk ise organik tarım yönetmeliğinin

¹³⁸Er, a.g.e., ss.153-156.

¹³⁹Halim Aydın, **Sağlıklı Nesiller İçin Önce Sağlıklı Tohum**, İstanbul: İTO Yayınları, 2010, s.52.

uygun gördüğü toprak iyileştiricileri kullanılmalıdır. Toprak işlerken derin kazan aletler en fazla beş yılda bir kullanılabilir. Gübreleme, hayvancılığı organik tarım metoduyla yapan işletmelerden ya da yönetmelikte izin verilen gübre ve toprak iyileştiricilerle yeşil gübreleme yoluyla sağlanır. Kullanılacak tohumlar, genetik yapısı değiştirilmemiş, sentetik pestisidler, radyasyon veya mikrodalgaya maruz kalmamış biyolojik formdaki tohumlar olmalıdır. Kullanılan fideler organik tohumlardan elde edilmeli, üretimleri sırasında sentetik bitki besleme ve büyütme maddeleri ile hormonlar kullanılmamalıdır. Organik tarım yapılacak arazinin özellikleri tespit edildikten sonra, hazırlanan sulama planına uygun sulama yapılmalıdır. Tarla, otlak ve meralar yağmurlama, bağ, bahçe, seracılık ve örtü altı sebzeçilik damla sulama yöntemi ile sulanmaktadır¹⁴⁰.

Türkiye’de sözleşmeli yetiştiricilikle başlayan organik tarım faaliyetleri, geleneksel tarım ürünlerinde ki gibi talep yaratmak için bağımsız projelerle de desteklenmeye başlamıştır. 1985 yılında kuru incir, kuru üzüm ve kuru kayısı ile başlayan organik tarım ürünleri üretimi, 2000’li yıllara gelindiğinde farklı bir boyut kazanmıştır. Günümüzde bitkisel ürünler, işlenmiş gıda ürünleri ve diğer tarım ve gıda ürünleri olarak sınıflandırabileceğimiz geniş bir ürün çeşitliliğine ulaşmıştır. Seksenlerin başında sadece 8 ürün organik olarak üretilirken, 2008 yılında üretilen ürün çeşidi 247 olmuş, 9.384 üretici 141.752 hektar alanda 415.380 ton ürün elde edilir hale gelmiştir¹⁴¹.

Türkiye’de organik tarımsal ürün üreten işletmeler genellikle küçük ve parçalı arazilerde üretim yapmaktadır ve işletme büyüklükleri ortalama 3 hektar civarındadır. Küçük ve parçalı arazi durumu, beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. Buna bağlı en temel sorun; küçük işletmelerin danışmanlık kontrol ve sertifikasyon masraflarını karşılama da zorluk yaşamalarıdır. Sertifikasyon, organik tarım üretimi açısından çok önemli bir faaliyettir. Ancak sertifikasyonun sebep olduğu yüksek maliyet, küçük işletmelerin organik tarım pazarına girmelerini zorlaştırmaktadır. Kontrol ve sertifikasyon ücretinin ödenmesi ve ürünün pazarlanması sözleşmeli üretim durumunda, anlaşmayı yapan firma tarafından

---

¹⁴⁰Dolun, **a.g.e.**, s.12.

¹⁴¹European Commission Enterprise and Industry, Avrupa İşletmeler Ağı, **Organik Tarım Sektör Raporu**, Karadeniz, 2009, s.13.

yapılmaktadır. Bu sayede Türkiye'de organik üretime ayrılan alanlar ve üretim miktarları hızla artış göstermektedir¹⁴².

Tablo 23. Yıllar İtibariyle Organik Tarımsal Üretim Göstergeleri

Yıllar	Ürün Sayısı	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (Ton)
2003	179	14.798	113.621	323.981
2004	174	12.806	209.573	378.803
2005	207	14.401	203.811	421.934
2006	203	14.256	192.789	458.095
2007	201	16.276	174.283	568.128
2008	247	14.926	166.883	530.225
2009	212	35.565	501.641	983.715
2010	216	42.097	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	614.618	2.905.755

Kaynak: GTHB, 2012, OTBİS Kayıtları.

Türkiye’de 2010 yılı verilerine göre organik tarım yapılan alanlar bölgeler itibariye; Doğu Anadolu Bölgesi organik tarım yapılan alanlar içerisinde % 66,2 ile birinci sırada gelmektedir. Bu bölgeyi sırasıyla % 12,4 ile Ege Bölgesi, % 8,8 Güneydoğu Anadolu Bölgesi, % 5,4 ile İç Anadolu Bölgesi, % 4,2 ile Karadeniz Bölgesi, % 1,8 ile Akdeniz Bölgesi ve % 1,2 ile Marmara Bölgesi izlemektedir. Organik tarım yapan çiftçi sayısına göre; % 51,4 ile Doğu Anadolu Bölgesi ilk sırada yer almaktadır. Bu bölgeyi sırasıyla % 20,7 ile Ege Bölgesi, % 13,3 ile Karadeniz Bölgesi, % 5,7 ile İç Anadolu Bölgesi, % 3,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi, % 2,9 ile Akdeniz Bölgesi ve % 2,6 ile Marmara Bölgesi takip etmektedir. Türkiye’de iller bazında organik tarım yapılan alanlar büyüklüklerine göre sıralandığında; 2011 yılında 81.239 ha ile Van birinci ilimiz olup, Van’ı 79.655 ha ile Kastamonu, 57.207 ha ile Ağrı, 52.604 ha ile Erzurum ve 38.452 ha ile Muş izlemektedir¹⁴³.

¹⁴²Nardalı, **a.g.e.**, ss.98-99

¹⁴³T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **a.g.e.**, ss.10-11.

Tablo 24. Türkiye Organik Tarımsal Ürünler Üretimi (Miktar: Ton)

Ürünler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Antepfıstığı	2.004	2.784	367	460	1.135	615	860	1.282	760	2.567
Pamuk	21.794	34.877	30.269	35.354	63.966	55.535	68.311	11.897	18.042	33.347
Elma	69.188	71.928	52.670	51.615	28.393	50.258	32.134	33.541	39.359	41.893
Buğday	19.752	21.379	31.194	36.754	26.515	43.916	48.758	25.788	23.985	92.509
Üzüm	10.469	9.505	13.988	15.166	16.688	15.509	22.676	20.846	25.665	22.035
Zeytin	10.744	6.456	10.997	10.702	13.115	12.093	21.576	17.859	17.834	42.584
Domates	82.809	26.493	22.897	25.759	15.513	21.473	19.757	19.077	12.185	10.935
Fındık	7.667	5.662	4.822	5.111	7.150	8.354	11.145	10.147	7.945	7.225
Kayısı	5.941	13.278	9.019	9.671	6.491	7.764	14.910	14.580	13.565	27.942
Mercimek	17.012	14.580	13.645	14.658	19.050	10.069	11.014	9.434	8.352	5.741
Çilek	3.293	3.497	4.098	4.616	4.571	7.252	9.007	4.318	3.400	3.601
İncir	9.473	8.113	15.793	6.821	7.518	7.539	7.891	7.800	9.644	16.695
Vişne	6.580	5.994	4.021	2.477	2.939	5.734	4.633	4.410	3.936	4.267
Soğan	388	1.020	1.412	784	1.320	3.638	4.218	3.437	3.902	4.780
Nohut	3.102	4.885	4.086	4.751	4.867	2.899	4.136	6.306	5.644	3.623
Biber	3.355	3.909	2.644	2.597	4.399	4.629	4.020	2.999	2.651	2.951
Kiraz	1.335	1.830	1.349	1.163	1.633	2.238	2.671	1.428	1.277	1.345

Kaynak: 2013 T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Sözleşmeli üretimle ilgili olarak yaşanan bazı durumlar Türkiye organik ürün pazarının gelişimini engelleyebilmektedir. 1998 Ağustos'un da "Sözleşmeli Tarımsal Ürün Yetiştiriciliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" yayınlamıştır. Organik tarım üretimi yaparken, yapılan anlaşmalarda, bu tebliğe uyulmadan hareket edildiğinde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Başka bir sorun ise; sertifikayı alan firmanın, ürünün pazarlamasını yaptığı aşamada da problemler çıkabilmektedir. Bazı durumlarda anlaşmayı yapan işletme, ürüne ilişkin pazarda yeterli talep oluşmadığı gerekçesiyle, ürünü almaktan vazgeçebilmektedir. Türkiye'de yaşanan bu tür sorunlar üreticilerin organik ürünler üretmeye yönelmesini ve organik tarımın gelişimini yavaşlatabilmektedir. Ancak son yıllarda, bir kısım organik tarım üreticisinin iç pazara yönelmesi, Türkiye açısından önemli bir gelişmedir. Bu

yönelimde olan organik tarım üreticilerinin desteklenmesi, hem iç pazarı geliştirecek hem de dış pazar açısından yeni olanaklar oluşturacaktır¹⁴⁴.

2.8.2. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Sertifikasyonu

Sertifikasyon, organik tarım faaliyetinde bulunan işletmelerin ürettikleri ürün ve girdinin, organik tarım standartları çerçevesinde, var olan bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucunda mevzuata uygunluğunun tespit edilerek belgelendirilmesi işlemidir. Sertifikasyon hem tüketicilere sağlıklı ürün vaat etmekte, hem de organik tarım üreticisinin standartlara uygun üretimini belgelendirerek, ürününü hak ettiği değerinde satmasına imkân vermektedir. Organik tarım, sağlıklı ve yüksek kalitede gıda üretimini hedeflemektedir. Bunun için birçok ülkede organik tarım metodunu belirleyen ulusal standartlar meydana getirilmiştir. Bütün bu standartlar, organik tarım ürünlerinin araziden pazara kadar geçirdiği tüm safhaların kontrolünü ve sertifikasyonunu zorunlu kılmaktadır. Organik tarımda gerçekleşen bütün bu faaliyetler yetkilendirilmiş, akreditasyonu sağlanmış, kontrol ve sertifikasyon kuruluşları tarafından yürütülmektedir¹⁴⁵.

Kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşları, kuruluş tarihlerinden itibaren en geç 2 yıl içerisinde ISO Guide 65’e göre akreditasyonlarının olması gerekmektedir. 1996 senesinde Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu (ISO) tarafından hazırlanan Guide 65, bir ürünün sertifikasyon sistemi ile ilgili olarak çalışmakta olan organların genel kıstaslarını belirlemektedir. Türkiye’de organik tarım faaliyetlerinin başlangıcından bu yana, kontrol ve sertifikasyon firmaları faaliyetlerini sürdürmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yetki verilen kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarının sayısı gün geçtikçe artış göstermektedir¹⁴⁶.

Türkiye’de organik tarımda kontrol ve sertifikasyon işlemleri, organik tarım yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından yetki verilmiş özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Yetkilendirilmiş bu kuruluşlar, hem organik üretimin kurallara uygun, her safhası kontrollü, kaliteli ve

---

¹⁴⁴Nardalı, **a.g.e.** , s.102.

¹⁴⁵Gök, **a.g.e.** , s.16.

¹⁴⁶ETO, (Çevrimiçi)http://www.eto.org.tr/?page_id=41(Erişim Tarihi: 22.04.2013)

sertifikalandırılan ürünler olmasını, hem de ürünlerin kimyasal, mikrobiyolojik analizlerini yaparak, sonuçlarını değerlendirerek uygun bulunduğu takdirde etiketlemek durumundadırlar. Kontrol ve/veya sertifikasyon firmaları yürüttükleri bütün faaliyetleri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adına gerçekleştirmekte olup, bu faaliyetlerinden ötürü Bakanlığa karşı sorumludurlar¹⁴⁷.

Organik tarım ürünleri akredite laboratuvarlarda incelenme aşamasından sonra mevzuat koşullarına uygunsuzsa "Organik Ürün Sertifikası" almaktadır. Kontrol ve/veya sertifikasyon firmaları yaptıkları kontrol ve denetlemelerde ürünlerin yetiştiği arazilerin toprak analizinden başlamakta, organik ürünleri işleyen, paketleyen, depolayan, iç ve dış pazara veren firmalarında gerekli şartlara uygunluğunu belgelendirmektedir. Yetkili kuruluşların faaliyetlerini belirleyen konu, ait oldukları ülke değil, verdikleri hizmet ve bağlı oldukları yasalardır. Perakendeciler vasıtasıyla pazara sunulan organik ürünlerin ambalajlarının üzerine kontrol ve sertifikasyon firmasının logosu ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın logosu yapıştırılmış olmalıdır¹⁴⁸.

2.8.3. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Ambalajlanması ve Etiketlenmesi

Ambalaj, işlem görmüş ve işlem görmemiş ürünlerin toplanmasından, son tüketiciye varana kadar ürünü dış etkilerden koruyan, sağlık kurallarına uygun, üzerinde; içinde bulunan ürünün tüm özelliklerinin yazılı olduğu, kokusuz, istiflenebilir, ürün özelliklerine göre türlü malzemelerden hazırlanmış, standart ölçülerdeki dış örtü, kılıf veya kap olarak ifade edilmektedir¹⁴⁹.

Organik tarım ürünlerinin ambalajlama süreci, organik ürünlerin yapısıyla uyumlu olmalıdır. Organik tarım metoduyla üretilen ürünlerle ilgili organik girdiler hammadde, yarı ve /veya mamul madde biçiminde ambalajlanırken, organik ürünün niteliğini kaybetmemesine özen göstermek gerekmektedir. Organik ürün ambalajları pamuk veya keten bez torbalar, cam, kâğıt, tahta veya odundan üretilmiş malzemeler,

---

¹⁴⁷Bayaner ve Süngü, **a.g.e.**, s.11.

¹⁴⁸Nardalı, **a.g.e.**, s.134.

¹⁴⁹Gök, **a.g.e.**, s.18.

mısır veya benzeri liflerle üretilmiş hasır ve benzeri malzemeler ile özel üretilmiş uygun organik kaplama maddeleri ve malzemelerden yapılmalıdır¹⁵⁰.

Organik ürünler ambalajlandığı esnada, ürünün organik özelliklerini koruyacak tüm sıhhi tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu nedenle organik ürünlerin ambalajları özel üretilmiş organik malzemedan yapılmalıdır. Organik ürünler plastik ya da metal kaplar vasıtasıyla ambalajlanmak zorunluluğunda ise, mümkün mertebe ambalajın ürüne temas eden yüzü organik madde ile kaplanmalıdır. Organik tarım ürünlerinin üretimi, taşınması, depolanması ve dağıtımı gibi faaliyetlerin sağlıklı olabilmesi adına ambalajlama oldukça büyük bir öneme sahiptir¹⁵¹.

Etiketler, tüketicilere ürün ve içindekiler hakkında bilgi veren, ürünün kolayca tanınmasını, benzer ürünlerle karıştırılmasını önleyen, ürün ve ambalajının ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanlar için nüfus cüzdanı ne ise, ürünler içinde etiket odur. Organik ürün tüketicileri açısından, etiketi olmayan ürünlerin kontrol edilmesi ve doğrulanması mümkün değildir. Organik ürün tüketicilerinin çoğunluğu, organik ürünleri satın alırken, öncelikle ürünün etiketinde belirtilen ürün sertifikasına ilişkin bilgileri kontrol etmektedir¹⁵².

---

¹⁵⁰ Rahmi Türk, "Organik Tarımda Hasat, Depolama, Ambalajlama ve Tasıma", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: URAK Yayınları, 2006, s.397.

¹⁵¹FAO, "22. FAO Regional Conference For Europe, food Safety And Quality Affected By Organic Farming"24-28 July 2000, (Çevrimiçi) <http://www.fao.org/docrep/meeting/X4983e.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2013)

¹⁵²Türk, **a.g.e.**, s.400.

Tablo 25. Organik Tarım Etiket Bilgileri

ORGANİK TARIM ETİKET BİLGİLERİ	
Adı	
Sertifika Statüsü	
Hasat Yılı	
Kime ait olduğu ve Organik Tarım Mevzuatına uygun olarak üretilmiş olduğu belirtilmelidir.	
Organik Tarım Logosu (Yönetmelikte Belirtilen şekilde)	
Yetkilendirilmiş Kuruluşun Adı,Kodu, Ürün Sertifika Numarası, Logosu	
İçindekiler	
Menşei	
Üretim Yeri,Üretim ve Son Kullanma Tarihi	
İthal Üründe Mutlaka Türkçe Etiket Bilgileri	
ORGANİK=EKOLOJİK=BİYOLOJİK	Eş Anlamlıdır

Kaynak: T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi, (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/IceriklerDetay.aspx?rid=317&NodeValue=172&KonuId=133&ListName=Icerikler> (Erişim Tarihi: 24.04.2013)

Üretilen tarımsal ürünlere, organik ürün etiketi kullanabilmek için, ürünün organikliğinin tespit edilme zorunluluğu vardır. Üretici tarafından, organik tarım sözleşmeli olarak yapılmalı ve üretilen ürünün organikliği belirlenecek ise; bunu tespit etmek için bir kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşuna başvurulması gerekmektedir. Konu ile ilgili yetkili kuruluş gereken incelemeleri yapar, gereken sertifikaları düzenler ve durumu Organik Tarım Komitesine bildirir. Komite; kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşundan aldığı bilgi ve belgeleri, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının ilgili Genel Müdürlüğüne yasal izin için verir. Üretici böylelikle ürünü için organik ürün iznini alır. Üreticinin ürettiği ürün eğer, geçiş süreci ürünüyse, etiketin de "Organik Tarım Geçiş Süreci Ürünü'dür" ibaresi yer alır. Etiketle organik ifadesi ile geçiş süreci ifadesi aynı renk ve puntolarla bulunmalıdır¹⁵³.

2.8.4. Türkiye’de Organik Tarım Ürünlerinin Depolanması ve Taşınması

Tarım ürünleri pazarında, ürün fiyatlarının belirlenmesinde depolama önemli unsurlardan biridir. Depolama faaliyetleri gerçekleştirilirken, ürünün kalitesine zarar

¹⁵³Er, a.g.e., s.266.

vermemek esastır. Organik tarım ürünlerinin depolanmasına, geleneksel tarım ürünlerinin depolanmasından daha fazla özen ve dikkat göstermek gerekmektedir¹⁵⁴.

Organik tarım yönetmeliğine göre; organik tarım ürünlerinin geleneksel tarım ürünlerinden ayrı olarak depolanması önerilmektedir. Ancak ayrı depolamanın mümkün olmadığı koşullarda, organik ürünler ile konvansiyonel ürünlerin karışmasını engelleyecek tedbirler alınmalı, tedbirlerin yeterliliği de kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşu tarafından denetlenmelidir. Depoda muhafaza edildikleri süre içinde ürünlere herhangi bir ilaç kullanılmamalıdır. Depoda organik ürünlerin, kimyasallarla gelişmelerinin hızlandırılmasına, çimlenmelerinin yavaşlatılmasına ve kimyasal temizlik maddeleriyle yıkanmalarına müsaade edilmemektedir¹⁵⁵.

Organik tarım üreticileri tarafından depolarla ilgili kapasite, vasıf, havalandırma gibi özelliklerini gösteren bilgilerle, depolanan organik ürünün giriş ve çıkış miktarları ve tarihlerinin kayıtları düzenli olarak tutulur. Üretici tarafından imzalanan bu kayıtlar kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşuna onaylatılır ve kayıtların bir nüshası girişimci tarafından, diğer nüshası kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşu tarafından saklanır¹⁵⁶.

Organik tarım ürünleri ne maksatla olursa olsun, bir yerden başka bir yere nakledilirken, yine organik tarım mevzuatında yer alan kurallara uyulmak zorunluluğundadır. Organik ürünlerin nasıl taşınacağı mevzuatta belirtildiği gibi, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından da önceden belirlenmelidir. Organik tarım ürünleri, taşıma esnasında veya taşınırken otoyol kenarlarında bekletilemezler. Tüketicie ambalajlanmış ve etiketlenmiş bir şekilde ulaşan organik ürünler, yakıt kullanan herhangi bir araçla taşınacak ise egzoz gazlarından ve her türlü dış etkiden etkilenmeyecek şekilde çift muhafazalı kapalı kaplara konarak taşınmalıdır. Organik tarım ürünlerinin geleneksel tarım ürünlerine göre taşınması esnasında daha dikkatli davranılmalı ve taşıma hizmetleri iyi bir şekilde organize edilmelidir¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴Nardalı, **a.g.e.** , s.140.

¹⁵⁵Güzel, **a.g.e.** , s.57.

¹⁵⁶Gök, **a.g.e.**, s.24.

¹⁵⁷Er, **a.g.e.**, ss.261-262.

2.9. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar(GDO)

Bu bölümde Genetiği Değiştirilmiş Organizmanın (GDO) ne olduğu, Türkiye'nin GDO konusu ile ilgili tutumu ve GDO'nun insan sağlığına etkileri konu edilecektir.

2.9.1. GDO ve Türkiye'de Durumu

Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO), gen teknolojisi araştırmaları sonucunda genetik kodları değiştirilerek elde edilmiş canlı organizmalardır. Bu organizmalar, genetik değişim yapılacak organizmanın genomuna, bir parça DNA'nın ya da birkaç küçük DNA parçasından oluşan sentetik bir birleşim ilave edilmesi suretiyle oluşmaktadır. Transfer edilecek gen, doğal canlı organizmalardan alındığı için, var olan ürüne yeni bir özellik taşınmiş olmaktadır¹⁵⁸.

Günümüzde gelişmiş biyoteknoloji yöntemleri uygulanarak, özellikle tarım ve eczacılık alanlarında kullanılan, yeni canlı türleri elde edilmiştir. Genetik teknolojisi kullanılarak üretilen tarım ürünleri, bunlardan elde edilen işlenmiş ürünler ile eczacılık sanayi ürünleri, uluslararası ticarete hızla artan oranda girmeye bařlamıřtır¹⁵⁹.

Geleneksel ışlah yöntemleriyle uzun yıllar alan yeni ürün geliştirme çabalarına karşılık, genetik teknolojisi yöntemleri kullanılarak çok daha kısa sürede, aynı sonuçları elde etmek mümkün olmaktadır. Tarımda kültür bitkileri yetiştirilirken yanlarında yetişen yabancı otlar, kültür bitkisinin su, güneş ve beslenebileceği maddelerden yararlanmasını engellemektedir. Bunun dışında yabancı otlar, hastalık ve zararlılara aracılık etmek vasıtasıyla dolaylı olarak kültür bitkilerinin veriminin azalmasına neden olurlar. Bu tip sorunlarla mücadele etmek için, herbisitlere dayanıklı, transgenik tahıl çeşitlerinin geliştirilmesi çözüm nerisi olarak sunulmaktadır. Bu zm nerileri değerlendirilerek; şekerpancarı, mısır, pamuk,

---

¹⁵⁸Non Gmo Project, What is GMO? Agricultural Crops That Have a Risk Of Being GMO (evrimii) <http://www.nongmoproject.org/learn-more/what-is-gmo/> (Erişim Tarih:30.04.2013)

¹⁵⁹Gk, **a.g.e.**, s.25.

buğday, yonca, şeker kamışı, soya fasulyesi, sebze, meyve ve orman ağaçları olmak üzere birçok bitkide, total herbisitlere karşı dayanıklı çeşitler geliştirilmiştir¹⁶⁰.

Genetiği değiştirilmiş ürünler ilk olarak, 1990'lı yılların ortalarında ticari olarak yetiştirilmiştir. Çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yetiştirilirken, gelişmekte olan ülkelerde de giderek artan sayıda yetiştirilmeye başlanmıştır. Ticari olarak yetiştirilen soya, mısır, pamuk ve kanola gibi bitkiler genetiği değiştirilerek, genetik herbisit toleransı ve/veya böcek direnci artırılmıştır¹⁶¹.

Gen teknolojisi kullanılarak bitki hastalık etmenleri ve zararlılarla mücadele de önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Yetiştirilen bitkilerdeki virüs hastalıklarını kontrol etmek için doğrudan etkili bir kimyasal ilacın olmaması sebebiyle günümüzde virüslere dayanıklı genetiği değiştirilmiş bitkilerin elde edilmesi konusunda çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Hatalı gübreleme ve sulama nedeniyle kullanılamaz durumda olan ve sanayinin yan etkileri sonucu ağır metallerle ve zehirli gazlarla kirlenmiş arazilerin tarıma yeniden kazandırılması önemli bir husustur. Bu koşullara sahip topraklarda yetişebilen ve aynı zamanda bu tür toprakların temizlenmesini sağlayacak bitkiler üretmek hedeflenmektedir. Bunun dışında bu tip arazilerde, kuraklığa ve soğuğa dayanıklılık kazandırılmış, birçok bitki türü yetiştirilerek, birim alandan elde edilen bitkisel üretimin miktarının artırılması amaçlanmaktadır¹⁶².

Tarımsal ürünler pazarlanması safhasında, erken olgunlaşma ve çevre koşullarına yeterli direnç gösterememeleri nedeniyle, yüksek düzeyde ekonomik kayıplara sebebiyet vermektedirler. Raf ömürleri kısa olan, kısa sürede tüketilmesi gereken domates, kiraz ve çilek gibi ürünlerde bu tür kayıplar daha fazla yaşanmaktadır. Genetik teknolojisi uygulamaları sayesinde bu tür ürünlerin olgunlaşması yavaşlatılarak raf ömürleri uzatılabilmektedir. Ürünlerin raf ömrünün uzatılmış olması sayesinde, taşıma ve pazarlama esnasında meydana gelebilecek kayıpların önüne geçilebilmektedir¹⁶³.

---

¹⁶⁰ Aydın, **a.g.e.**, ss.84-85.

¹⁶¹ FAO, "Are GMO's widely used in food and agriculture today?" , (Çevrimiçi)
http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/biotech/docs/faqsen.pdf (Erişim Tarihi:30.04.2013)

¹⁶² Aydın, **a.g.e.**, s.86-87.

¹⁶³ Muzaffer Denli, **Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)**, İstanbul: İTO Yayınları, 2012, s.106.

İnsanlar beslenirken geleneksel tarım ürünlerinin yanı sıra transgenik bitkilere dolaylı şekilde maruz kalmaktadır. Etiyle beslenen hayvanlara yem olarak yedirilen genetiği değiştirilmiş soya ve mısırın insan sağlığına zararları olup olmadığı, uzun vadeli etkileri, çevreye ne derece zarar verebilecekleri henüz kesin olarak tespit edilebilmiş değildir. Genetik teknolojisi, besinlerin temel yapısını değiştirmekte ve insan gıdasının parçası olmayan organizmalardan faydalanmaktadır. Uzun süreli testler olmaksızın, bu yiyeceklerin güvenlikleri konusunda tam bir açıklık elde edilemeyecektir. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin, tazelik, parlaklık, renklilik gibi görseellikleri tüketicileri yanlış yönlendirebilmektedir. Normalden çok daha uzun süreler raf ömrü olmakta, ancak tadı ve besin değeri kayıplara uğramış olabilmektedir¹⁶⁴.

Genetiği değiştirilmiş organizmaların çevre üzerinde çok çeşitli şekillerde sorun oluşturabilme potansiyelleri bulunmaktadır. Gen kaçışı riski, uygulama yapılan canlı dışında ki canlıların zarar görme ihtimali ve biyolojik çeşitliliğin endişe verici oranda azalması riski, potansiyeli olan sorunlardır. Bunların arasında en önemli risk; bitkiler arasında gen kaçış riskidir. Gen kaçışı; genetiği değiştirilmiş tohumların ekildiği toprakların civarında bulunan aynı bitki türüne ait yabancı bireyler ile tozlaşması neticesinde bir genin yabancı bireylere taşınması durumudur. Gen kaçması, GDO'suz tohumlara herbisit ya da böcek direnç genleri taşıyacağından, süper ayırık otu gibi yayılmacı türlerin üremesine yol açabilir¹⁶⁵.

Genetiği değiştirilmiş bitkilerin bir yandan suni gübre, herbisit ve pestisit kullanımını azaltacağı düşünülse de, diğer yandan dirençli yabancı ot ve böceklerin ortaya çıkmasına sebep olabileceği düşünülmektedir. Böyle bir durumun tarımda kullanılan kimyasallara bağlılığı artırarak, çevresel kirlilik artışına neden olabileceği ileri sürülmektedir¹⁶⁶.

Genetiği değiştirilmiş bitkilerin doğaya saldıktan sonra, doğal türlerde genetik çeşitliliğin kaybına ve ekosistemde bulunan türlerin dağılımını bozacağı düşünülmektedir. Böyle bir durumda en çok genetik kaynakları zengin ülkeler tehdit

---

¹⁶⁴Gök, **a.g.e.**, ss.26-27.

¹⁶⁵Muhammet Şakiroğlu, "Fırsatlar Ve Korkular Arasında GDO'lar", **Seta Analiz Dergisi**, S.14, Ocak 2010, s.12.

¹⁶⁶Venhar Çelik ve Dilek Turgut Balık, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar(GDO)", **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 23(1-2) , (2007), s.21.

altında olacaktır. Genetiği değiştirilmiş ürünlere şüphe ile yaklaşanlar, birkaç ürün çeşidinin küresel anlamda benimsenmesini destekleyen tarımsal uygulamalarla, genetik zenginliğin tehlikeye atıldığını düşünmektedirler. Doğal bitki türleri, genetiği değiştirilmiş bitki türleri ile rekabet edemez hale gelip, genetik çeşitlilikle birlikte biyolojik çeşitlilikte tehdit altındadır¹⁶⁷.

Dünyada tohum sektörü tekelleşme eğilimi ile büyürken, tarımsal kimyasallar ile GDO araçlarını birlikte kullanarak kazançlarını katlanarak arttırmaktadırlar. Firmalar kendi ürünlerini satmak için sadece kendi çıkardıkları tarımsal ilaç ve gübrelerle yetiştirilebilecek özellikte tohumları piyasaya sürüp, çiftçilere dayatmaktadır. Bu sayede bu firmalar sektörde daha güçlü konuma gelmektedir. Yani, firmalar hem tohumu üretmekte hem de onunla beraber kullanılacak ürünler konusunda üreticinin elini bağlamaktadır. Ürünler beraberce pazarlanmakta, birbirlerinin satışını arttırmaktadır. Böylece sektörde birbirlerinden ayrılamayacak türde tamamlayıcı mallar ve markalar yaratılmaktadır¹⁶⁸.

Tarım için girdi üreten büyük firmalar, genetiği değiştirilmiş tohumlarla üreticileri her yönden ele geçirmeye çalışmaktadır. Üretici tarafından o firmaların ürettiği genetiği değiştirilmiş tohumlar alındığında, yine aynı firmaya ait, sadece alınan tohumla uyumlu ot öldürücüsü ilacı da almak durumunda kalınmaktadır¹⁶⁹.

FAO'nun genetiği değiştirilmiş organizmalar konusunda görüşü, dünya'daki açlık sorununu çözmek için GDO'nun gerekli olmadığı yönündedir. Yeterli yiyecek var olmasına karşın milyonlarca insanın yiyecek alabilecek paraya sahip olmaması, gıda erişiminin zorluğu büyük bir sorundur. Buna ilaveten FAO, genetik modifikasyonu değiştirilmiş üretimin, verimliliği arttırmada ve gıda güvenliğine katkıda bulunmada yardımcı olabileceği görüşündedir. Ancak, FAO da GDO'nun insan ve hayvan sağlığı ile çevre üzerindeki etkileri ile ilgili ortada ki potansiyel riskler konusunda endişe etmektedir. FAO, modern teknolojilerin kullanılmasının verimli bitki ve hayvan üretimi için önemli olduğu gerçeğiyle birlikte, ortada bulunan riskleri değerlendirmek gerekliliğinin altını çizmektedir. Genetiği değiştirilmiş organizmalar

---

¹⁶⁷ Aydın, **a.g.e.**, s.110.

¹⁶⁸ Tayfun Özkaya, "Türkiye Tohumculuğu ve Tarım İşletmelerinin Tasfiyesi", **Mülkiye Dergisi**, S.262, C. XXXIII, Nisan 2009, s.258.

¹⁶⁹ **a.g.m.**, s.271.

konusunda, politikalar formüle etmek ve bu konudaki teknolojilerle ilgili kararlar almada sorumluluk FAO'ya üye hükümetlerin kendilerine aittir¹⁷⁰.

Türkiye 1999'da Helsinki Zirvesinde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiş, AB müktesebatına uyum süreci münasebetiyle GDO'lar konusu ile ilgili mevzuata uyum süreci de başlamış bulunmaktadır. Cartagena Protokolünü 24 Mayıs 2000 tarihinde Türkiye imzalamıştır. Bunun dışında, Türkiye 1961 tarihinde, ülkelerarası bitki çeşitlerinin korunmasını amaçlayan ve mevzuat uyumu vasıtası ile yardımlaşmayı öngören uluslararası bir organizasyon olan UPOV'a (Uluslararası Bitki Çeşitleri Birliği) üye olmuştur¹⁷¹.

Türkiye'de GDO'lu bitkilerle ilgili mevzuat çalışmaları Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından başlatılmıştır. Mevzuatın amacı; modern genetik teknolojilerini kullanarak elde edilen genetiği değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerden kaynaklanabilecek riskleri engelleyerek, insan, hayvan ve bitki sağlığı, çevre ve ekolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanmasıdır.

Türkiye'de bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi konusunda ilgili usul ve esasları belirlemek adına, 18.03.2010 tarihinde 5977 sayılı "Biyogüvenlik Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Kanun, GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın pazara çıkarılması, kullanılması veya kullandırılması, bitki ve hayvanların üretimi, ürünlerin piyasaya çıkarılması boyutunda belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı, bu tür ürünlerin bebek mamaları ve formülleri, devam mamaları ve formülleri, bebek ve çocuk ek besinlerinde kullanılmasını yasaklamaktadır¹⁷².

Biyogüvenlik Kurulu kararı ile 26.01.2011 tarihli 27827 sayılı resmi gazetede yayınlanan karara göre; herbisit tolerans genine sahip olan A2704-12 soya fasulyesi ve ürünlerinin; herbisit tolerans genine sahip olan MON40-3-2 soya fasulyesi ve

---

¹⁷⁰FAO, **What is FAO's position on GMOs? , a.g.e.**

¹⁷¹Pınar Kaynar(der), "Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar(GDO)'a Genel Bir Bakış", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, C.66, S.4, 2009, s.181.

¹⁷²T.C.Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (Çevrimiçi)

<http://www.tohum.bugem.gov.tr/tohum/mevzuat/kanun/bioguvenlik.htm> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

ürünlerinin; herbisit tolerans genine sahip olan içeren MON89788 soya fasulyesi ve ürünlerinin sadece hayvan yemlerinde kullanılmasına müsaade edilmiştir¹⁷³.

2.9.2. GDO ve İnsan Sağlığı

Genetik teknolojisi, besinlerin temel yapısını değiştirmekte ve insan gıdasının bir parçası olmayan organizmalardan maddeler kullanmaktadır. Uzun süreli testlerle güvenli olup olmadıkları belirlenmediği sürece, genetiği değiştirilmiş gıdaları kullanmak konusundaki şüpheler devam edecektir¹⁷⁴.

GDO'ların içerisinde böcek öldürücü genler ile terminatör teknolojisi icabı aktarılmış genler bulunmaktadır. Bunu ihtiva eden bitkilerde toksik madde sürekli olarak üretilmekte, buna da "pestisit üreten bitkiler" denilmektedir. Bu tür toksik maddelerin bitkilerin dokularında birikmesi önemli riskler meydana getirmektedir. 1989 tarihinde L-tryptophan adında ki bir maddenin genetik değişime uğramış hali 37 Amerikalının ölümüne ve 5000 kişinin bir kan hastalığı olan EMS (Eosinophilia Myalgia Syndrome) yakalanmasına sebep olmuştur. GDO konusunda yapılan araştırmalarda, bu ürünlerin kısırlık ve sakat doğum riskini artırdığını gösteren sonuçlara rastlanmıştır. 2007 tarihinde GDO alanında Avrupa Gıda Güvenliği Kurumunca yapılan araştırmada, GDO'lu soya verilen dişi farelerin bebeklerinin, GDO'lu ürün verilmemiş annelerin bebeklerine kıyasla daha küçük oldukları ve büyük bölümünün üç haftalık bir süre içerisinde öldükleri tespit edilmiştir¹⁷⁵.

Günümüzde insan sağlığı üzerinde GDO'lu maddelerin tam olarak ne tür bir etki bıraktıkları bilinmemektedir. Bugüne gelene kadar yapılmış araştırmalarda antibiyotiklere direnç, hayvan deneylerinde sakat doğumlar gibi önemli bulgular elde edilmiştir. GDO içeren ürünlerin sağlık sonuçları tam olarak bilinmeden insanlara sunulması ciddi bir problemdir¹⁷⁶.

---

¹⁷³T.C.Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/01/20110126-9.htm> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

¹⁷⁴Gök, **a.g.e.**, s.26.

¹⁷⁵Iraz Haspolat, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik", **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, s.59, 2012, s.77.

¹⁷⁶Kenan Demirkol, "Beslenmenin Demokratikleştirilmesi", **Mülkiye Dergisi**, S.262, C.XXXIII, Nisan 2009, s.317.

GDO'lu ürünlerin gıda güvenilirliği konusuna bakıldığında, genetiği değiştirilmiş maddeli gıdalardaki rekombinant DNA'nın, insan yapısına yatay gen transferi ve bu durumun insan sağlığı üzerindeki sonuçlarının ne olacağı önemli bir husustur. Genetiği değiştirilmiş ürün üretimi esnasında, işaretleyici gen olarak kullanılan antibiyotik direnç genleri, genellikle bakteriyel kökenli olmaları bu yönden en fazla tartışılan ihtimaldir¹⁷⁷.

Yapılan araştırmalara dayanarak, GDO'lu ürünlerin alerjik reaksiyonlara yol açabileceği, besin zinciri içinde birikerek toksik etkiler yapabileceği ve antibiyotik direnci meydana getirebileceği varsayılmaktadır. GDO'lu besinlerin antibiyotiklere dirençli genetik materyal taşıması, insan bağırsağındaki bakterilere bu genetik materyalin aktarımı sonucunda, birçok hastalığın tedavisinde kullanılan antibiyotiklerin insan üzerinde etkisiz kalabilme tehlikesi bulunmaktadır¹⁷⁸.

Gen aktarım sayesinde organizmaya yerleştirilen yeni genlerin özellikleri, insanların bünyesinde alerjik reaksiyonlara sebebiyet vermekte ya da bulunan alerjik reaksiyonları şiddetlendirebilmektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan bir çalışmada, Brezilya fıncığında bulunan bir genin soyaya aktarılması sonucu ortaya çıkan ürünün, Brezilya fıncığına alerjisi olanların alerjik reaksiyonlarıyla aynı reaksiyonları gösterdiği kanıtlanmıştır. GDO ile ilgili başka bir iddia da bağımsız genlerin, tek başına çalışmadığı ve bir organizmaya aktarılan genin ya da genlerin beklenmeyen ve arzu edilmeyen yan etkilerinin olabileceğidir¹⁷⁹.

Günümüzde genetik yapısı değiştirilmiş canlıların ve bunlardan üretilen ürünlerin dağılımı hızla çoğalmaktadır. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin uzun dönemde ne şekilde olacağı yeterince bilinmemektedir. Bu ürünler insan sağlığını tehdit etmelerinin yanı sıra, ekolojik çeşitliliği tehdit eder boyuta gelmiştir. Bütün bu veriler ışığında genetiği değiştirilmiş ürünler yeterli bilimsel araştırmalar yapıldıktan sonra tüketime sunulmalıdır. Ülkeler GDO kullanımını konusunda hukuki düzenlemelerini yapmalıdır.

---

¹⁷⁷Aydın, **a.g.e.**, s.105.

¹⁷⁸Reci Meseri, "Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)", **TAF Preventi and Medicine Bulletin**, 7(5), 2008, s.458.

¹⁷⁹Çelik ve Balık, **a.g.e.**, s.20.

3. TÜRKİYE’DE TARIMSAL ÜRÜN İHRACATI İÇERİSİNDE ORGANİK TARIMIN PAYI

3.1. Organik Tarıma Yönelik Uygulanan Devlet Destekleri

İnsanlar sağlıklı beslenme konusunda bilinçlendikçe, organik tarım ürünleri tüketimine yönelmişlerdir. Bunun sonucunda, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke, organik tarım faaliyetlerini devlet desteğiyle geliştirme durumuna gelmiştir. Ülkeler bugün hızla büyüyen organik tarım pazarını, sağlık ve çevre bilinci çerçevesinde sektörel ve uluslararası ticaret düzeyinde korumakta ve desteklemektedir. Bu kapsamda, bu bölümde organik tarım faaliyetlerine yönelik AB ve Türkiye’deki devlet desteklerinin durumu konu edilecektir.

3.1.1. Avrupa Birliğinde Organik Tarıma Yönelik Uygulanan Devlet Destekleri

Avrupa Birliğinde 1992 senesinde organik tarım ürünlerinin üretimi konusunda gereken kuralların ortaya konulmasından sonra, organik tarımsal ürün tüketim talebini karşılamak için, üreticiler üretim sistemlerini değiştirmişlerdir. Organik tarım AB’nin Ortak Tarım Politikasının (OTP) amaçlarından biri olarak bugün olduğu gibi gelecekte de hem tüketiciler, hem de üreticilerin ilgilerinin artması beklenen bir sektördür. AB’nin 2092/91 sayılı direktifi ile organik tarım kavramsal olarak tanımlanmış, ürünlerin ne şekilde üretileceğine dair yöntemler düzenlenmiştir. Bu kapsamda doğaya zarar vermeyen üretim yöntemleri ile organik ürün üretimi desteklenerek kaliteli ve sağlıklı ürünlerin üretimi teşvik edilmiştir¹⁸⁰.

Avrupa Birliği’nde OTP ve çevreye duyarlı politikalar çerçevesinde, organik tarımsal ürün üretimi için çeşitli destekleme politikaları yürütülmektedir. Organik tarım desteklemelerinin kanuni dayanağı, 1998’den beri uygulanmakta olan 4115/88 sayılı "Extensification Programme" konulu konsey kararıdır¹⁸¹.

---

¹⁸⁰Aytoğu, **a.g.e.**, s.35.

¹⁸¹Nardalı, **a.g.e.**, s.96.

OTP çerçevesinde, organik tarıma ait faaliyetlerin desteklemeleri, Gündem 2000 düzenlemelerinin de içinde yer alan 1257/99 sayılı Kırsal Kalkınma Yönetmeliği ve çevre politikaları kapsamında gerçekleştirilmektedir. Kırsal Kalkınma Yönetmeliği, 10 Ocak 2000 yılında yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik tüm kırsal kalkınma projelerini tek çatı altında toplanmayı amaçlamış, bu çerçevede ilgili bütün mevzuatlar tek bir yasal düzenleme altında toplanmıştır. Ayrıca kırsal kalkınma için gereken mali desteğin FEOGA'nın (Fonds Europeand' Orientation et de Garanti Agricoles / Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu) Garanti bölümüne transfer edilecek fonlar tarafından sağlanması kararlaştırılmıştır¹⁸².

Avrupa Birliği hem dünya organik gıda pazarının % 50'sinden fazlasına sahip, hem de üye ülkeleri dünyanın en büyük dış alıcısı durumundadır. Organik tarım, AB'de 1 Ocak 2005 yılında yürürlüğe giren OTP ile birlikte birliğin tarım politikasının merkezine konumlanmıştır. Ortak tarım politikasında yapılan yeniliklerle, tarımsal destekleme politikaları tamamen değişiklik göstermiştir. Yapılan reformlarla çevrenin korunması, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı ve sürdürülebilir tarım öngörülmektedir. Bununla beraber çevre politikaları çerçevesinde yapılan çeşitli düzenlemelerle, AB'ye üye her ülkenin sahip oldukları koşullara uygun olarak geliştirdiği ulusal programlar da organik tarımın şekillendirilmesinde katkı sağlamaktadır. AB'ye üye ülkelerde üreticiler tarımsal çevre programları kapsamında sübvansiyonlardan yararlanmaktadır¹⁸³.

AB'de belirtilen bu programlar çerçevesinde uygulanan desteklemeler büyük çoğunlukla; çiftçilere birim alana veya hayvan başına göre doğrudan teşvik sübvansiyonu verilmesi ve pazarlamaya dönük çeşitli desteklemelerin uygulanması şeklindedir. Bunlardan ilkinin verilmesinde; bölgenin, ürün çeşidinin ve işlenen alanın özelliğine bağlı olarak desteklemelerde %20-%40 oranında farklılık oluşması, destekleme yapılabilmesi için, sertifikalı ürün veya alan olup olmama koşulu getirilmesi, uygulanan ortak politika türüne göre yeni şekillenmeler söz konusu olabilmektedir. Pazarlama ile ilgili desteklemelerde göz önüne tutulan faaliyetler; AB'ye üye her ülkede "Pazarlamayı Geliştirme Düzenlemesi"nin yapılması, üreticilerin pazarlama organizasyonlarına bağlı olarak üretim faaliyetlerini yapması,

---

¹⁸²İpek ve Çil, **a.g.e.**, s.149.

¹⁸³T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2012-2016), **a.g.e.** , s.4.

organik ürünlere has pazarlama kavramı geliştirilmesi ve organik ürünlerin işlenmesinin sağlanmasıdır¹⁸⁴.

Avrupa Birliğinde organik tarımsal ürünlerin üye ülkelerde rahatça pazarlanabilmesi ve pazar potansiyelinin artması için, ürünlerin pazarlanması konusunda destekleme yapılmaktadır. Birliğe üye ülkeler, aldıkları ortak kararlar yönünde, organik tarım üretiminin desteklenmesi için, ulusal ve bölgesel planlar hazırlamaya başlamıştır. Bununla birlikte, özel sektörde üretici ve girişimciler, organik tarım üreticisi dernekleri ile tüketici ve üretici birlikleri organik tarımın ilerlemesinde önemli roller oynamışlardır. Bazı Avrupa Birliği ülkelerinde organik tarıma yönelik devlet destekleri şu şekilde gelişmiştir.

Almanya: Almanya federal yapıya sahip bir ülke olması dolayısıyla, organik tarıma verilen desteklerde bu yapısından kaynaklanan pek çok farklı uygulamayı barındırmaktadır. Organik tarımla ilgili, eyaletlerde çiftçileri desteklemek için birbirinden farklı programlar uygulanmakta, uygulanan bu destek programlarına katılım şartları da eyaletten eyalete farklılıklar göstermektedir¹⁸⁵.

Almanya'da organik tarım üretimi için verilen destekler; üretim, sertifikasyon ve pazarlamayı kapsamaktadır. Konvansiyonel üretimden 1998 yılından bu yana organik tarım üretimine geçen üreticiler, Avrupa Topluluğu-EC programı kapsamında destek almaktadırlar. Bu programa hem organik tarıma geçen üreticiler, hem de mevcut işletmeler katılabilmektedir. Bu destek 2000 yılından beri, Gündem 2000 düzenlemeleri içinde yer alan 1257/99 sayılı Kırsal Kalkınma Yönetmeliği bünyesinde verilmektedir. Doğrudan verilen desteğin yanında pazarlama safhasında da üreticilere destek verilmektedir. Bu destekler, üretici temelli pazarlama organizasyonlarına ve "bölgesel pazarlama girişimleri"ne ilerlemesi ve gelişmesi için verilmektedir¹⁸⁶.

Almanya da devlet tarafından organik tarıma uygulanan bir diğer destek de danışmanlık hizmetidir. Önceleri Almanya da organik üreticiliğin başlarında, organik

---

¹⁸⁴Cengiz Sayın, "Avrupa Birliği'nde Organik Tarıma Yönelik Politikalar", **Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 15(2), 2002, ss.-35-36.

¹⁸⁵Gök, **a.g.e.** , s.45.

¹⁸⁶Aytoğu, **a.g.e.** , ss.37-38.

tarım alanında çiftçilerin danışmanlık hizmetleri almalarına yönelik mali destek uygulanmamakta, bu hizmet devlet tarafından da verilmemektedir. O zamanlar danışmanlık, üreticilerin kendileri tarafından organize ediliyor, üreticiler bir araya gelerek tarımsal deneyimlerini birbirlerine aktarıyorlardı. Günümüzde, organik tarım alanında danışmanlık hizmetleri, devlet tarafından finanse edilen üretici birlikleri tarafından verilebildiği gibi, birkaç üreticinin kolektif olarak danışman kiralalamaları durumunda, masrafları devlet tarafından desteklenmektedir¹⁸⁷.

Hollanda: Hollanda devleti özellikle çiftçilerin 1980 ve 1990'lı yıllarda tabiatı kötü yönde etkileyen yoğun tarımsal üretimden vazgeçmeleri için teşvik etmek ve organik ürünler konusunda tüketicileri bilinçlendirmek amacıyla son yıllarda, organik tarıma finansal destek vermeye başlamıştır. Hollanda yaptığı "1997-2000 Eylem Planı" kapsamında 166 milyon 47 Florin'lik toplam destekle "Kazanmak için Organik Pazar /An Organic Marketing to Win" adlı başka bir politika daha uygulamıştır. Hollanda 2001-2004 döneminde 2000 senesinde açıklanan politika (277 milyon Florinlik bütçe) kapsamında organik tarımsal üretimi ve tüketimi artırmak, 2010 senesinde organik üretim ve tüketim miktarının, toplam üretim ve tüketimin % 10'una ulaştırmak amaçlanmıştır¹⁸⁸.

Hollanda devleti organik tarımı geliştirebilmek için çeşitli politikalar ortaya koymuştur. Buna göre; organik üretim talep yönlü bir zincir olarak profesyonelleştirilmelidir. Organik pazarı oluşturan zincirin tüm halkaları arasında şeffaflık ve bilgi paylaşımı olmalıdır. Organik tarımla ilgili bilginin gelişimi ve dağıtımı yapılmalıdır. Organik ürün talebine daha iyi cevap verebilmek için birincil üretimin teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Kamusal düzenlemeler yapılmalıdır. Organik ürünlerde daha düşük KDV uygulanması tarzında uygulamalara gidilmelidir. Hollanda da organik pazar 1990'lı yılların sonunda büyük bir ivme kazanmıştır. Organik belgesine sahip çiftliklerin sayısı yılda % 30'lara kadar varan büyüme oranları ile önemli sayıda artış göstermiştir¹⁸⁹.

---

¹⁸⁷Güzel, **a.g.e.** , s.83.

¹⁸⁸Gök, **a.g.e.** , ss.46-47.

¹⁸⁹Aytoğu, **a.g.e.** , s.39.

İtalya: İtalya’da halkın organik tarım konusunda bilinçlenmeleri için kampanyalar yapılmaktadır. Devletin organik tarımsal üretime verdiği destekler, bazı bölgelerde doğrudan gelir desteği gibi kullanılmaktadır. Organik tarım pazarının gelişmesi için finansal kaynak yaratmak adına, zararlılarla mücadele ilaçlarına vergi uygulamasına başlanmıştır¹⁹⁰.

İtalya da organik tarımsal üretim, AB -EC programı çerçevesinde desteklenmektedir. Doğrudan gelir desteği gibi yararlanılan destekler, pazarda organik olarak satılan ürünlerin arzını arttırmak için kullanılmaktadır. Organik tarım üretimini desteklemek için bölgelerarası program çerçevesinde 2,5 milyon Euro'luk desteğin 1.65 milyon Euro'luk bölümü ülke çapında halkın bilinçlendirilmesi kampanyalarında kullanılmaktadır¹⁹¹.

Fransa: Fransa organik tarım üretimi, dağıtımı ve satışını geliştirmek ve teşvik etmek için 1997 senesi sonunda 10 milyon \$ nakdi teşviki içeren bir eylem planı uygulamaya başlamıştır. Fransa'yı Avrupa'nın önde gelen organik ve hammadde üreticisi yapmak için 1999 senesinden 2010 yılına kadar Tarım Bakanlığı ek desteği ile destek miktarı artırılarak 16 milyon \$'a çıkartılmıştır. Fransız Hükümeti, üretim alanının 1 milyon hektarını organik üretim alanına dönüştürmeyi amaçlamaktadır¹⁹².

İngiltere: İngiltere de organik ürün üretimine yönelik destekleri EC'nin 2078/92 sayılı tarımsal çevre düzenlemelerinin içinde yer almaktadır. Organik tarımda önceliği İngiltere çevresel olarak hassas olan bölgelere tanımıştır. Tarım arazinin yapısına bağlı olarak üreticilere çeşitli oranlarda nakdi olarak 5 yıl için geçiş dönemi yardımları vermektedir. İngiltere “Organik Yardım Planı” yerine 1999 yılında “Organik Tarım Planı”nı uygulamaya koymuştur. Organik Ürün Standartları Birleşik Krallık Kaydı / UK Register of Organic Food Standards (UKROFS) tarafından yönetilen teftiş sistemine uyan ve organik geçişe kayıtlı tüm üreticiler, arazi tabanlı ödeme planına dayanan destek mekanizmasından faydalanabilir. Devlet tarafından organik ürün üreticilerine 5 yıl için ödenen geçiş dönemi yardımları bitince yıllık olarak sürekli bir ödeme verilmemektedir¹⁹³.

---

¹⁹⁰T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2012-2016), **a.g.e.** , s.4.

¹⁹¹Gök, **a.g.e.** , s.46.

¹⁹²Aytoğu, **a.g.e.** , s.39.

¹⁹³Gök, **a.g.e.** , s.47.

Lichtenstein: Lichtenstein'in tarım alanlarının çok büyük bir kısmı organik tarımsal üretim için ayrılmıştır. Devlet organik tarımla uğraşan üreticilere teşvik ödemelerinin yanı sıra, aynı zamanda üreticilerin araştırma ve danışma giderlerini de karşılamaktadır. Lichtenstein'da destekleme, organik yönetim altında bulunan tarım arazilerinin durumlarına göre verilmektedir. Danışma hizmetinin %90'ı devlet tarafından, kalan %10'luk kısmı ise üreticilerce karşılanmaktadır¹⁹⁴.

3.1.2. Türkiye'de Organik Tarıma Yönelik Devlet Destekleri

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de organik tarım üretiminin kabullenilmesinde ve çiftçilerin organik tarıma yönlendirilmesinde çiftçilere verilen desteklerin önemi büyüktür. Organik tarım sektöründe devletlerin uyguladıkları teşvik politikaları sektörün gelişimi açısından belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle Türkiye'de uygulanan teşvik politikalarının yeterliliği, organik tarım sektörünün gelişebilmesi ve uluslararası alanda rekabet gücü kazandırması açısından önem arz etmektedir.

Türkiye'de aynı geleneksel tarım işletmeleri gibi organik tarım işletmelerinin de ekonomik bir getirisi bulunmalıdır. Olmadığı takdirde üreticilerin bu tarımsal üretim sistemini seçmeleri beklenemez. Yalnız ekonomik değil, ekolojik yararları da bulunan organik tarım sisteminin, çoğu zaman ekolojik yararlarının parasal olarak değerlendirilmesi ihmal edilmektedir. Organik tarım sistemi uygulamalarının daha iyi algılanabilmesi için ekonomik, çevresel ve sosyal faydalarının bir arada değerlendirilmesi zorunludur¹⁹⁵.

Geleneksel tarımda olduğu gibi organik tarım alanında da pazar payı elde edebilmek için güçlü bir rekabet yaşanmaktadır. Fakat geleneksel tarım ile organik tarım arasındaki temel farklılık; özellikle gelişmiş ülkeler tarafından organik tarım ticaretine koruyucu gümrük vergilerinin uygulanmamasıdır. Bu uygulamanın sebebi

---

¹⁹⁴ Aslıhan Nasır ve Hande Kımiloğlu, "Organik Tarım Ürünlerinin Ekonomik Boyutu ve Pazarlanması", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: URAK Yayınları, 2006, s.420.

¹⁹⁵ Celal Er ve Dilek Başalma, **Organik Tarımdaki Gelişmeler**, İstanbul: Nobel Yayınları, 2008, s.304.

organik tarım üretimine büyük finansal destek sağlanması, bu sayede büyük bir üretim artışı yaşanmasına rağmen talep artışının üretim artışından fazla olmasıdır. Bundan da anlaşılacağı üzere, gelişmiş ülkeler organik ürün talebini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle uluslararası ticarete, konvansiyonel tarım ürünlerine uygulanan engelleyici faktörler, organik tarım ürünlerine uygulanmamaktadır. Türkiye'nin büyük bir kısmının kırsal alanda olması ve bu nüfusunda büyük bölümünün tarımla uğraşıyor olması, organik tarım ürünleri ihracatının bir dereceye kadar daha kolay yapılabilmesi, organik tarımı Türkiye ekonomisi açısından daha önemli hale getirmektedir. Dünya genelinde artan organik ürün talep fazlasını karşılamak yönünden Türkiye uygun potansiyellere sahiptir. Organik tarım üretimi Türkiye'nin doğal yapısına uymaktadır ve bu da Türkiye'ye uluslararası alanda önemli rekabet avantajları kazandırmaktadır¹⁹⁶.

Türkiye'de organik tarım yapan çiftçilere verilen devlet destekleri; sözleşmeli üretim, hazine arazilerinde organik tarım, düşük faizli krediler, çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunmasına yönelik destekler, iyi tarım uygulamaları ve toprak analizi yaptırılması, hal rüsum düzenlemesine ilişkin destekler olarak sıralanabilir. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

3.1.2.1. Sözleşmeli Üretim

Tarımsal Üretim Sözleşmesi, tarımsal üretim yapan üretici ve yetiştiriciler ya da onları temsil yetkisine sahip üretici örgütleri ile bunların ürünlerini satın alan gerçek ve tüzel kişiler arasında yapılan bir sözleşmedir. Sözleşmeli Üretim Yönetmeliği 26 Nisan 2008 tarih 26858 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı; üretimin belirli esaslar çerçevesinde düzenlenip, verim ve kalitenin artırılması, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, plânlı üretim yapılarak standartlara uygun ürünlerin elde edilmesi, yeni üretim metotları ile ilgili bilgi aktararak, özendirilmenin yapılması amaçlanmaktadır. İlgili mevzuat kapsamında organik tarım kavramı

---

¹⁹⁶ Ahmet Çetin ve Aydın Başarır, "Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma: Organik Tarımın Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirliğinin Analizi ve Kırsal Kalkınmaya Katkısı", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: URAK Yayınları, 2006, ss.80-81.

üretim başlangıcından son safhasına kadar yapılan bütün işlemleri kapsamaktadır¹⁹⁷.

3.1.2.2. Hazine Arazilerinde Organik Tarım

Hazine Arazilerinde Organik Tarım yapılabilmesine dair genel tebliğ 26 Nisan 2009 tarih ve 27211 Sayılı Millî Emlak tarafından yayımlanmıştır. Tebliğ ile hazineye ait veya devletin tasarrufunda bulunan yerlerde, projeye dayalı teknolojik veya jeotermal seracılık ve organik tarım yatırımı yapmak isteyen gerçek veya tüzel kişilere bedeli karşılığında ön izin, kullanma izni verilmesi ile irtifak hakkı tesisine ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Bu tür araziler için gereken prosedür takip edildikten sonra, üzerinde ihale kalan yatırımcıya, bir yıl süreli ön izin verilir. Gerekli hâllerde ön izin süresi bedeli karşılığında uzatılabilir. Fakat ön izin süresinin toplamı dört yılı geçemez¹⁹⁸.

3.1.2.3. Düşük Faizli Kredi

Üreticilerin kullanması için düşük faizli selektif kredi verilmesine sağlayan 25 Şubat 2004 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla organik tarımsal ürünleri ve girdileri üreten girişimcilere tarımsal krediler için uygulanan cari faiz oranı % 60 indirimli olarak azami 3 yıl vadeli yatırım ve 1 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkânları getirilmiştir. Bir yıllığına çıkarılmış olan bu karar, sonraki yıllarda 5 yıl vadeli yatırım ve 1,5 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkânının da eklenmesiyle 2004-2011 döneminde de devam ettirilmiştir. Düşük faizli kredi imkânı ile hem organik tarım üretimi yapacak hem de organik girdi üretecek girişimciler destekleme kapsamına alınmıştır. 2012 yılında da desteklemeler devam etmiştir. İşletme ve yatırım kredileri cari faiz oranından %50 indirimli olarak sağlanmış, yatırım kredisinin 7 yıl, işletme kredisinin 18 ay zarfında ödenmesi zorunluluğu getirilmiştir¹⁹⁹.

---

¹⁹⁷Resmi Gazete, 26 Nisan 2008, Sayı: 26858, (Çevrimiçi)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080426-5.htm> (Erişim Tarihi:09.05.2013)

¹⁹⁸T.C.Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi)

<http://www.milliemlak.gov.tr/web/guest/sk-sorular-sorular/irtifak> (Erişim Tarihi:09.05.2013)

¹⁹⁹Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi, (Çevrimiçi)

<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=37&pid=37&ld=Destekler> (Erişim Tarihi: 09.04.2013)

3.1.2.4. Hal Rüsüm Düzenlemesi

27533 sayılı Resmi Gazetede 26.03.2010 tarihinde yayımlanan 5957 Sayılı “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” gereği; Organik Tarım Kanunu çerçevesinde bir uygulama getirilmiştir. Getirilen uygulama ile organik tarımın esaslarına uygun olarak üretilen ham, yarı mamul veya mamul durumdaki sertifikalı ürünlerden toptancı halinde satılanlardan %1, toptancı hali dışında satılanlardan %2 iki oranında hal rüsümü alınmamaktadır²⁰⁰.

3.1.2.5. Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesi

ÇATAK, 2005 yılı itibariyle Dünya Bankası destekli Tarım Reformu Uygulama Projesinin (TRUP) bir bileşeni olarak yürürlüğe konmuş bir programdır. ÇATAK programının yasal dayanağı, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunudur²⁰¹.

14.11.2008 tarihinde Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunmasını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine (ÇATAK) ilişkin tebliğ 27054 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Tebliğ, su ve toprak kalitesinin korunması, tabii kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik olarak hazırlanan programı tercih eden üreticilerin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları ortaya koymaktadır. Destekleme üreticilere üç kategori halinde uygulanacaktır. İl proje uygulama komisyonunca uygun bulunan arazilerde bu üç kategori içindeki faaliyetleri gerçekleştirenlere, üç yıl süre ile dekar başına senede bir kez olmak üzere ödeme yapılır. İlk kategoride tek yıllık bitkilerin üretildiği arazilerde en az toprak işlemeli tarımın uygulanması gerekmektedir. İkinci kategoride, toprak ve su kalitesinin korunmasıyla, erozyonun önlenmesi amacıyla yerine getirilmesi gereken işlemlerin yapılması, tedbirlerin(set

---

²⁰⁰Organik Tarım Bilgi Paylaşım, (Çevrimiçi)

<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=61&pid=61&ld=Neden%20Organik%20Tar%FDm%FD%20Tercih%20Etmeliyiz?> (Erişim Tarihi: 09.05.2013)

²⁰¹T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://ipard.tarim.gov.tr/aaa.pdf> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

yapılması, drenaj, ahır veya çiftlik gübresi, yeşil gübreleme uygulaması, aşırı otlatmanın engellenmesi gibi) alınmasıdır. Üçüncü kategori de, su kullanımını en aza indirecek uygun sulamanın kullanılması, doğaya zarar vermeyecek şekilde kontrollü ilaç ve gübre kullanımı, organik tarım veya iyi tarım uygulamalarından en az iki veya daha fazlasının usulüne uygun olarak uygulanmasıdır²⁰².

Adana, Adıyaman, Aksaray, Amasya, Ankara, Aydın, Bilecik, Burdur, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Mersin, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sivas ve Tokat olmak üzere 27 ilde belirlenen alanlarda ÇATAK uygulaması yapılmaktadır²⁰³.

3.1.2.6. Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bombus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi

04.11.2008 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı; çevre ve canlı sağlığına zarar vermeyen kalıntı bırakmayan, tabii kaynaklara zarar vermeden, sürdürülebilir kaliteli bir tarımsal üretimin yapılması, takip edilebilirlik ve gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla çıkarılmıştır. Bu karar, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yapan üreticiler ve bombus arısı kullanan üreticilerin 2009 senesi ödemesi olarak desteklenmesini öngören esasları düzenlemektedir. Organik tarım uygulamaları yapanlara dekar başına 20 TL, meyve sebze ürünlerinde iyi tarım uygulamaları yapanlara dekar başına 15 TL, örtü altında iyi tarım uygulamaları yapanlara dekar başına 75 TL ve bombus arısı kullananlara dekar başına 50 TL destekleme ödemesi yapılacağı belirtilmiştir. Organik tarımsal üretim faaliyetleri gerçekleştiren, çiftçi kayıt ve organik tarım bilgi sistemine kayıtlı üreticilerle, iyi tarım uygulamaları yapan çiftçi kayıt sistemine kayıtlı üreticilere, dekar başına 20 TL, toprak analizi yaptıran çiftçi kayıt sistemine kayıtlı üreticilere dekar başına 2,5 TL destekleme ödemesinin yapılacağı kararda bildirilmiştir²⁰⁴.

²⁰²T.C.Başbakanlık, Mevzuat Bilgi Sistemi, (Çevrimiçi)

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=9.5.14938&MevzuatIliski=0&sourceXmIsearch=ama%C3%A7%20ve%20ama%C3%A7%20alan%C4%B1> (Erişim Tarihi: 09.05.2013)

²⁰³T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi, (Çevrimiçi)

<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/IceriklerDetay.aspx?rid=357&NodeValue=151&KonuId=133&ListName=Icerikler> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

²⁰⁴Resmi Gazete, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091126-5.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

Tablo 26. Yıllar İtibariyle Organik Tarıma Verilen Krediler (2004-2011)

Yıllar	Organik Tarım		Organik Girdi		Toplam
	Üretici Sayısı	Tutar(TL)	Üretici Sayısı	Tutar(TL)	
2004	113	3.180.000	3	233.000	3.413.000
2005	263	6.157.000	10	912.000	7.069.000
2006	524	14.629.000	21	1.236.000	15.865.000
2007	651	18.008.000	30	1.553.000	19.561.000
2008	715	19.933.000	45	3.329.000	23.262.000
2009	468	15.411.000	16	1.100.000	16.511.000
2010	1359	59.529.000	19	5.494.000	65.023.000
2011	1274	27.370.000	-	-	27.370.000
TOPLAM	5367	164.217.000	144	13.857.000	178.074.000

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği 2012.

Türkiye’de çiftçilerin organik tarıma geçmelerini teşvik etmek ve desteklemek için çeşitli yöntemler uygulanabilir. Toprağın temizlenerek organik tarım yapmaya uygun hale gelmesi için ihtiyaç olan sürede mali yardım sağlanabilir. Organik tarıma geçilen ilk 5 sene içerisinde arazi ve yetiştirilen ürün bazında destekleme sağlanabilir. Organik tarımla ilişkili olan alanlara da düşük faizli kredi uygulaması yapılabilir. Gelirini organik tarımdan elde edenlere belli oranlarda teşvik için gelir vergisi indirimi sağlanabilir. Organik tarımda kullanılacak olan girdilerin, bir kısmının ya da gerekli koşullar yerine getirilmek kaydıyla tamamının, devlet tarafından karşılanması sağlanabilir. Organik tarım üreticilerine bölgesel tabanda iletişim büroları imkânı sağlanabilir²⁰⁵.

Türkiye’de organik tarımın arttırılabilmesi yönünde gerçekleştirilmiş olan desteklerin sektöre önemli bir katkısı olmuştur. Ancak AB ortak tarım politikası çerçevesinde kurallara uyum gösterilebilmesi ve uluslararası alandaki rekabet gücünün arttırılabilmesi için daha kapsamlı teşvik politikalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

3.2. Organik Tarım Ürünlerinin Ticareti

Bu bölümde organik tarım ürünleri ticaretinin gelişimi ve mevcut durumu dünya genelinde, Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de olmak üzere işlenecektir.

²⁰⁵Nasır ve Kınıoğlu, **a.g.e.** , s.420.

3.2.1. Dünyada Organik Tarım Ürünleri Ticareti

Dünyada 1980’li yıllarda kovansiyonel tarımın çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri ortaya çıkmaya başladıkça, ülkeler alternatif yollara yönelmeye başlamışlardır.

Amerika, Avrupa ve birçok kuzey ülkesinde, çevre sorunları ve insan sağlığına duyarlı üretici ve tüketiciler biraraya geldiler. Bu bir araya geliş insanları organik tarıma yöneltmiştir. Böylelikle organik tarım üretimi ve ticareti artmaya başlamıştır. Bu artışlar çoğunlukla çevre bilincinin yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde görülmeye başlamıştır²⁰⁶.

Dünyada ülkeler kovansiyonel tarım üretiminden organik tarım üretimi yapmaya geçerken öncelikle ülkelerine has geleneksel ürünlerden başlamışlardır²⁰⁷.

Organik ürün talebi, dünya üzerinde yıllar geçtikçe artış göstermektedir. Orta vade de devam edeceği düşünülen bu talebin, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da organik ürün satışlarının büyük bölümünü gerçekleştiren ülkeler tarafından karşılanacağı görülmektedir. Bu ülkelerin organik tarımsal ürün pazarındaki toplam payları %97 düzeyindedir. Bunların dışında Latin Amerika ve Avustralya da organik ürün üretimi ve talebi artış göstermiştir²⁰⁸.

Organik ürünler konusunda yoğun talep sahibi olan ülkelerle, organik ürün üretimi yapan gelişme yolunda olan ülkelerin arasında ticaretin geliştirilebilmesi için, ihracatçı konumda bulunan ülkelerin, hem bölgesel ve uluslararası standartlara hem de ithalatçı ülkenin ilgili yasal düzenlemelerine uyum sağlaması gerekmektedir²⁰⁹.

Son yıllarda süt, et ve hazır gıda ürünlerinin de içinde bulunduğu işlenmiş diğer gıdalar, bebek mamaları, çikolata türü ürünler organik pazarda önem kazanmaktadır. Bununla beraber Batı Avrupa piyasasında, organik yaş meyve-sebze, pazardaki büyük payını sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye geleneksel yaş meyve-sebze

---

²⁰⁶İpek ve Çil, **a.g.e.** , s.140.

²⁰⁷Mehmet Marangoz, **Organik Ürünlerin Pazarlanması**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2008, s.30.

²⁰⁸Amarjit Sahota, “Overview Of The Global Market For Organic Food&Drink”,2005, p.19. (Çevrimiçi) <http://orgprints.org/4297/1/1365-world-of-organic-agriculture.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

²⁰⁹Demiryürek ve Bozoğlu, **a.g.e.** , s.316.

sektörü ile organik yaş meyve - sebze sektörü açısından önemli bir potansiyele sahip olduğundan AB ülkelerinde organik tarım konusunda yaşanan gelişmeleri takip ederek, mevcut potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmelidir²¹⁰.

FIBL ve IFOAM'ın 2011 verilerine göre bugün dünyada organik tarımın rakamsal boyutları şu şekildedir; sertifikalı organik tarım yapan ülke sayısı 162'dir. Organik tarım yapılan alan 1999 senesinde 11 milyon ha iken bugün 37,2 milyon hektara çıkmıştır. Bu alan üzerinde 1,8 milyon üretici organik tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Kıtasal olarak bakıldığında %34 ile Asya birinci sırada, Afrika %30 ve Avrupa %16 ile ardından gelmektedir. En çok organik tarım üreticisi bulunan ülkeler ise sırasıyla Hindistan, Uganda ve Meksika'dır. Organik tarım yapılan alan büyüklüğüne göre 12 milyon hektar ile Avustralya birinci sırada yer alırken, onu sırasıyla 3,8 milyon hektar ile Arjantin, 1,9 milyon hektar ile Amerika takip etmektedir.

---

²¹⁰Aytoğu, **a.g.e.** , s.22.

Tablo 27. Toplam Tarım Alanları İçerisinde Organik Tarım Alanlarının Payı

Ülke	Alan (ha)	Alanların dağılımı (%)	Üreticiler
Arjantin	3.796.136	2,70%	1.699
Avustralya	12.001.724	2,93%	2.129
Avusturya	542.553	19,66%	21.575
Azerbaycan	21.959	0,46%	322
Belçika	59.220	4,31%	1.274
Brezilya	687.040	0,27%	14.437
Bulgaristan	25.022	0,82%	978
Kanada	841.216	1,24%	3.718
Çin	1.900.000	0,36%	-
Mısır	82.167	2,23%	790
Finlandiya	188.189	8,21%	4.114
Fransa	975.141	3,55%	23.135
Almanya	1.015.626	6,08%	22.506
Yunanistan	309.823	3,74%	21.274
Hindistan	1.084.266	0,60%	547.591
İran	43.332	0,09%	6.120
İsrail	7.095	1,36%	500
İtalya	1.096.889	8,61%	41.041
Japonya	9.401	0,24%	2.137
Kırgızistan	15.097	0,14%	988
Lüksemburg	3.720	2,84%	96
Makedonya	26.431	2,47%	419
Meksika	366.904	1,71%	169.570
Hollanda	47.205	2,45%	1.672
Yeni Zelanda	133.321	1,16%	1.365
Norveç	55.500	5,36%	2.725
Filistin	6.354	1,73%	832
Pakistan	24.924	0,09%	1.045
Filipinler	96.317	0,81%	3.010
Polonya	609.412	3,94%	23.430
Portekiz	201.054	5,79%	2.434
Kore Cumhuriyeti	19.312	1,04%	13.376
Romanya	229.946	1,67%	9.471
Rusya	126.848	0,06%	49
Suudi Arabistan	18.563	0,01%	78
Slovakya	166.700	8,61%	365
Slovenya	32.149	6,58%	2.363
Güney Amerika	41.947	0,04%	167
İspanya	1.621.898	6,52%	32.195
Sudan	53.017	0,04%	221
İsveç	480.185	15,40%	5.508
İsviçre	123.000	11,69%	6.060
Tayland	34.829	0,18%	7.405
Türkiye	442.582	1,82%	43.716
Ukrayna	270.320	0,65%	155
Birleşik Krallık	638.528	3,96%	4.650
Amerika	1.948.946	0,60%	12.941
Uruguay	930.965	6,29%	630

Kaynak: FIBL and IFOAM 2013, hükümet, özel sektör ve sertifika kuruluşlarından 2011 verilerinden derlemiştir. p.322.

Küresel ekonomide yaşanan yavaşlamaya rağmen organik ürünlerin uluslararası satışı artmaya devam etmektedir. Organik gıda ve içecek satışı 2011 yılı rakamı 63 milyar dolar civarındadır. Uluslararası organik ürün pazarı 2002 yılından bu yana yüzde 170 oranında genişlemiştir. Asya, Latin Amerika ve Afrika'da organik tarımsal üretim faaliyetleri daha çok ihracat amacıyla yapılmaktadır. Bu sebeple organik tarım sektörü bazı ülkelerde tamamen ihracata bağlıdır. 2011 yılı verilerine göre, en büyük organik ürün pazarı Amerika Birleşik Devletlerindedir. İkinci sırada Almanya ardından Fransa gelmektedir. Amerika tek başına en büyük pazardır²¹¹.

Günümüzde organik tarım ürünlerinin temel tüketicileri, gelişmiş ülkeler olarak görülmektedir. İhracat yapan ülkeler için bu önemli bir gelir kaynağı teşkil etmektedir. İlerleyen yıllarda gelişmekte olan ülkeler tarafından da organik ürünlere talebin artacağı düşünülmektedir. Çeşitli ürün sınıflarında talep edilen miktar, piyasaya sunulabilen miktardan fazla olduğu için dünyada organik üretimde süregelen bir artış görülmektedir²¹².

3.2.2. Avrupa Birliğinde Organik Tarım Ürünleri Ticareti

Avrupa ülkelerinde 1990'lı yılların başından itibaren organik tarım sistemi hızla yayılmaya başlamıştır. Avrupa'da organik tarımsal ürün üretiminde başı İngiltere, İsviçre ve Danimarka çekmiştir. Organik tarım konusundaki genel eğilim, gelişmekte olan ülkelerde üretimi arttırma ve ihraç etme gayreti şeklinde, gelişmiş ülkelerde ise hem ithalat yoluyla hem de iç üretimle iç pazar talebini karşılama yönünde şekillenmiştir. Böylelikle gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında organik ürün ihracatı açısından rakip konuma gelirken, gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin ürünlerini satabilecekleri hedef pazar konumundadırlar. Gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Türkiye'de organik tarım ürünü ihracatının büyük kısmını, AB üye ülkelerine ve ABD'ne yapmakta, kendisi gibi gelişmekte olan ülkelerle rekabet etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmının ihracata yönelik olan

---

²¹¹The World of Organic Agriculture 2013: Summary, (Çevrimiçi)
<http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf>
(Erişim Tarihi:09.05.2013)

²¹²Aydın Başarır ve Ahmet Çetin, "Organik Ürünlerin Talep Projeksiyonu", **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**, Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli, İstanbul: URAK Yayınları, 2006, s.448.

üretim potansiyelleri açısından en önemli pazarlar gelişmiş ülkeler olmakta, AB’de bunların başında gelmektedir.²¹³

AB’de organik tarıma ayrılan arazilerin toplamı 9,5 milyon hektardır. Bu alan AB’de bulunan tarım arazilerinin yüzde 5,4 ’lük oranına karşılık gelmektedir. Organik tarım arazisi 2011 yılında 0,5 milyon hektar yani %6 oranında genişlemiştir. Organik tarım alanları üzerinde yaklaşık 240.000 üretici bulunduğu rapor edilmiştir. Organik tarım pazarının rakamsal boyutları 21,5 milyar € olmuştur. Pazar büyüklüğü 2011 yılında 2010 yılına oranla %9’dan daha fazla artış göstermiştir. Organik ürün pazarında 2011 yılında en büyük ciro 6,6 milyar € ile Almanya’ya ait olup, Fransa 3,7 milyar € ile ikinci, İngiltere yaklaşık 1,9 milyar € ile üçüncü sıradadır. Organik tarım harcamalarıyla ilgili olarak kişi başına en yüksek tüketimi 177,4€ ile İsviçre, ardından 161,9 € ile Danimarka ve 134,3€ ile Lüksemburg gerçekleştirmektedir.²¹⁴.

---

²¹³Gök, **a.g.e.** , s.73.

²¹⁴Organic Agriculture Worldwide: Key results from the FiBL-IFOAM survey on organic agriculture worldwide 2013, (Çevrimiçi) <http://orgprints.org/22349/7/fibl-ifoam-2013-regions-2011.pdf> (Erişim Tarihi: 11.05.2013)

Tablo 28. Avrupa Birliği Ülkeleri Organik Gıda Pazarı 2010 (Mio€)

Ülkeler	Satış (Mio€)	€/ Kişi	Ihracat (Mio€)	İthalat (Mio€)
Avusturya	986.0	117.8	75.9	-
Belçika	421.0	38.8	-	-
Bulgaristan	7.0	0.9	-	-
Kıbrıs	15	19	-	-
Çek Cum.	68.3	6.5	4.0	32.0
Danimarka	791.0	142.2	115.0	172.9
Estonya	11.8	8.8	-	3.5
Finlandiya	80	14.9	14.0	19.0
Fransa	3385.0	52.3	-	1194.0
Almanya	6020.0	73.1	-	-
Yunanistan	58.0	5.2	-	-
Macaristan	25.0	2.5	20.0	18.0
İrlanda	103.2	23.1	-	-
İtalya	1550.0	29.8	1050.0	-
Lüksemburg	65.0	127.5	-	-
Litvanya	-	-	-	-
Hollanda	656.5	39.6	525.0	-
Polonya	58.9	15	-	-
Portekiz	21.0	2.1	-	-
Romanya	45.0	2.1	-	-
Slovakya	4.0	0.7	-	-
Slovenya	-	-	0.1	23.0
İspanya	905.0	19.5	454.0	190.0
İsveç	803.8	86.1	-	-
Birleşik Kr.	2000.0	32.2	-	-
Letonya	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-

Kaynak: FIBL and IFOAM The World Of Organic Agriculture Statistics&Emerging Trend 2012 p.210'dan derlenmiştir.

AB'de organik tarım ürünleri; perakende mağazalar da, özellik arz eden mağazalar ile doğrudan üreticiden satışların yapıldığı dükkânlarda pazara sunulmaktadır. Organik ürünlerin satış oranı, perakende mağazalarda diğer mağaza türlerine göre daha yüksektir. Pazarlama kanalının seçimi ise üye ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. AB'de, yoğunlukla ithalatı yapılan organik tarım ürünleri; tahıllar, meyveler, sebze, patates, süt ürünleri, yağlı tohumlar ve yumurta olarak sıralanabilir. AB'de ithalat çoğunlukla, topluluk içi tercihi önceliğinden ötürü üye ülkeler arasında gerçekleştirilmektedir. Üye ülkeler dışında kalan üçüncü ülkelere alınan organik tarım ürünleri genelde, yağlı tohumlar, patates, sebze ve meyve şeklindedir. AB, Amerika, Avustralya, Kanada, Macaristan ve İsrail gibi büyük organik tarım üreticilerden ürün ithalatı gerçekleştirmektedir. AB üyesi ülkeler Türkiye'den ise genellikle meyve grubu organik ürünler ithal etmeyi tercih etmektedir²¹⁵.

²¹⁵Gök, a.g.e. , s.74.

3.2.3. Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri Ticareti

Bu bölümde Türkiye’deki organik tarım ürünlerinin ticareti iç pazar ve uluslararası pazardaki durumu üzerinden ele alınacaktır.

3.2.3.1. İç Pazar

Türkiye’de organik tarımsal üretimin başlangıcı dış pazar talepleri doğrultusunda olmuştur. Dış pazar sürekliliğinin sağlanabilmesi için ise iç pazarın gelişmesi gerekmektedir. Dış pazarlarda meydana gelen değişimlerden ötürü olabilecek kayıpların iç pazarın geliştirilerek dengede tutulması gerekmektedir. Eğer iç pazar yeterince gelişmiş olursa, dış pazara arz edilen ürün herhangi bir talep bulamama durumunda iç pazara yönlendirilebilir. Zira organik üretim, kısa zamanda oluşturulup yine çok kısa vadede vazgeçilecek bir üretim sistemi değildir. İç pazarın gelişimi için ürün çeşitliliğinin artırılması ve tüketicinin daha çok tükettiği buğday, un ve unlu mamuller, yaş meyve ve sebze gibi ürünlerin organik olarak temin edilerek Türk tüketicisine organik ürünleri tüketmenin faydası gösterilmelidir. Bugün artık geleneksel olarak üretilen tüm ürünlerin organik olarak üretilmesi mümkündür. Bununla birlikte, Türkiye’de arıcılık dışında organik hayvancılık fazla gelişmemiştir. Türkiye hayvancılık alanında mevcut potansiyelini kullanarak gıda ürünlerinde et ve et mamulleri, süt ve süt mamulleri konusunda organik tüketim alanında varolan boşluğu doldurarak, hem iç pazarın gelişimini destekleyebilir hem de uluslararası pazardan önemli bir pay alabilir²¹⁶.

Türkiye’de organik ürünlerle ilgili iç pazarın yapılanmasının temelinde, bir arz talep sorunu bulunmaktadır. Türkiye’de organik tarım ürünleri üretiminin ihracata yönelik yapılması, ülkenin gelişmekte olan bir ülke konumunda olması, müşterilerin yeteri bilinçte olmaması, fiyatlardaki farklılıklar, sunulan ürün çeşitliliğinin yetersizlikler önemli problemlerdir. Ayrıca, ayrıntılı pazarlama araştırmalarının yapılmaması, lojistik alandaki yetersizlikler ve gereken tanıtımın yapılmaması gibi nedenlerden ötürü iç pazarda kayda değer bir gelişme gözlenememiştir. Tüketiciler organik

---

²¹⁶Güzel, a.g.e. , s.72.

ürünlerin özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip değillerdir. Ancak tüketiciler, kovansiyonel tarım ile üretilen taze meyve ve sebzedeki ilaç, hormon ve diğer kimyasal kalıntılar nedeniyle, ilerleyen zamanda sağlık sorunlarıyla karşılaşabileceklerine dair bir inanca sahiptirler. Böyle düşünen tüketiciler, gıda alırken fiyattan çok, ürünlerin besin değeri ve katkı maddesi taşımaması gibi özellikleri üzerinde durmaktadırlar. İç piyasada organik tarım ürünlerini talep edenler, özellikle orta yaşın üzerinde, gelir düzeyi yüksek ve sağlık konusunda duyarlı tüketiciler olup, organik olarak üretilen ve sertifikalandırılan ürünleri satın almaktadırlar²¹⁷.

Türkiye’de organik ürün satışı ile ilgili olarak 1990’lı yılların sonlarından itibaren iç talebi arttırmaya yönelik süpermarketlerde tanıtım çalışmaları olmuştur. Fakat tüketicilerin organik ürün konusunda yeterli bilince sahip olmaması, organik ürün sayısının az ve yüksek fiyatlı olması gibi sebeplerden ötürü, piyasada tutundurma çabaları başarısız olmuştur. Bugün büyük şehirlerde kurulan ekolojik pazarlar, son zamanlarda tüketicilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Ekolojik pazarlarda üreticiler ürünlerini doğrudan tüketiciye pazarlayabilmektedirler. Böylelikle son tüketiciler ile organik tarım ürünlerini biraraya getirme imkânı doğmuştur. Bu pazarlarda satılan her ürünün sertifikası tezgâhlar üzerinde yer almakta, bu sayede tüketiciler hem ürünün nerde üretildiğini hem de sertifikanın hangi kuruluş tarafından verildiğini görebilmektedir. Organik ürünler hal kanunu ve hükümlerine tabi olmadığı için ekolojik pazarlar üretici ve tüketicinin doğrudan biraraya gelebildiği noktalar olmaktadır. Ekolojik pazarların tüketicilerde organik yaşam bilincini ve duyarlılığını oluşturmak, organik ürünlerin üzerindeki pahalı ve lüks ürün imajını kırmak gibi sosyal faydaları da vardır²¹⁸.

Türkiye’de organik tarım sektörüne ilişkin sağlıklı ve güvenilir istatistiksel altyapı oluşturulamamıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından açıklanan üretim istatistikleri ile Ege ihracatçı Birlikleri tarafından açıklanan ihracat istatistikleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Günümüzde Türkiye’de organik tarım ürünlerinin en fazla tüketildiği pazarlar nüfus yoğunluğunun fazla olduğu

---

²¹⁷Ersun ve Arslan, **a.g.e.** , s.135.

²¹⁸Akgün, **a.g.e.** , s.13.

İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya, Bursa gibi büyük şehirlerin, bunun yanısıra sanayi merkezlerinin bulunduğu, gelir seviyesi ve bilinç düzeyi yüksek insanların yaşadığı yerlerdir. Ayrıca büyük turizm merkezleri, eko turizmin geliştiği bölgeler de organik pazarların geliştiği yerler olarak sayılabilir²¹⁹.

3.2.3.2. Dış Pazar

Bu bölümde Türkiye'nin organik tarım ürünleri ihracatı, ticarete konu olan ürünleri, ihracat miktarları ve ülkelere göre dağılımı üzerinden konu edilecektir.

3.2.3.2.1. Türkiye'de Organik Tarım Ürünleri İhracatı

Türkiye'de ilk organik tarım ürünü ihracatı 1985 senesinden İzmir'den gerçekleştirilmiştir. O yıl organik tarım ürünü ihracatına konu olan sadece üç kalem ürün vardı; kuru kayısı, kuru üzüm ve kuru incir²²⁰.

Organik ürün ihracatının ilk yıllarında Türkiye'de ihraç edilen organik ürünler tamamen hammadde halinde iken günümüzde işlenerek ihraç edilen ürünlerin miktarı giderek artmıştır²²¹. Artık günümüze gelindiğinde Türkiye'den ihraç edilen organik tarım ürünlerinin çeşidi 200 kalemin üzerine çıkmıştır. Türkiye ve diğer dünya ülkelerinde de organik ürün üretimi artmış olmakla beraber, bu artış talebi karşılayacak boyutta değildir. Organik ürünlere olan bu yüksek talep gelişmekte olan ülke ihracatçıları açısından kaçırılmayacak bir pazar fırsattır. Gelişmiş ülkelerin tarım arazileri, uygulanan tarım metotları yüzünden çok zarar görmüştür. Türkiye'nin tarım arazileri, gelişmiş ülkelerin tarım arazileri kadar zarar görmediği için organik tarım yapma hususunda Türkiye önemli bir rekabet üstünlüğüne sahiptir²²².

Türkiye uluslararası piyasada organik tarımsal ürünler ihraç eden ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin iki önemli avantaja sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi; üretilen organik ürünlerin kalitesinin yüksek oluşu, ikincisi ise;

---

²¹⁹Er, **a.g.e.**, s.301.

²²⁰Nardalı, **a.g.e.**, s.105.

²²¹İpek ve Çil, **a.g.e.**, s.146.

²²²Nardalı, **a.g.e.**

organik ürün çeşitliliğinin olmasıdır. Türkiye’de ihracat firmalarının bir kısmı yabancı veya yabancı ortaklı, bir kısmı da yerli firmalardır. Türkiye’de organik tarım ürünü ihraç eden firmaların yapısına bakıldığında, genellikle üretimi ve ihracatı bir arada yapan konumda firmalar oldukları görülmektedir. Türkiye’de organik tarım ürünü ticaretini teşvik eden en önemli iki kuruluş; İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi ve Ege İhracatçılar Birliğidir. Ayrıca Karadeniz İhracatçı Birlikleri’nin de organik fındık ve çayın ihracatının yapılmasında etkileri vardır. Türkiye’de bu kuruluşlar yalnızca organik ürünlerin ihracatı konusunda broşürler hazırlama, makaleler yazma ve bilgilendirme gibi çalışmalar yapmakta, ancak ihracatı destekleme etkinlikleri bulunmamaktadır. Türkiye’de Ege İhracatçılar Birliği, organik tarım ürünlerinin ihracatını koordine etmektedir. Sertifikalandırılmış organik tarım ürünleri, ihraç edilmeden evvel mutlaka kayıt altına alınmak zorundadır²²³.

3.2.3.2.1.1. İhraç Edilen Organik Tarım Ürünleri

Türkiye’de 1985-1986 yıllarında kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı ile başlayan organik tarım ürünleri ihracatı, 2001 yılında sektör ve ürün yelpazesini genişletmiştir. Türkiye’de organik ürünler üretimi ve ihracatı, yaş meyveler ve sebzeler, sert kabuklu ve kuru meyveler, dondurulmuş meyve ve sebzeler, baharatlar ve bakliyat konusunda yoğunlaşmış olup, yanısıra gülsuyu, gülyağı, zeytinyağı ve pamuk üretimi ve ihracatı gerçekleştirilmektedir²²⁴.

Türkiye’de organik tarım ürünleri içinde yer alan organik gıdaların büyük bir kısmı kurutulmuş şekilde ihraç edilmektedir. Bunun en önemli sebebi ise; Türkiye’den yurt dışına ihraç edilen bu organik ürünlerin, yaş olarak nakledildiğinde ihracatçıların çok yüksek maliyetlerle karşı karşıya kalmasıdır. Ürünlerin kurutulmuş şekilde gönderilmesinden ötürü kazanılan döviz %15-20 arası artmakta ve bu ürünlerle yeni ihracat potansiyeli oluşturulmaktadır²²⁵.

---

²²³Yener Ataseven ve Erdoğan Güneş, “Türkiye’de İşlenmiş Organik Tarım Ürünleri Üretimi ve Ticaretindeki Gelişmeler”, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, C.22, S.2, 2008, s.31.

²²⁴Aytoğu, *a.g.e.* , s.19.

²²⁵İpek ve Çil, *a.g.e.* , s.146.

Tablo 29. Türkiye’de Üretimi Yapılan ve Ticarete Konu Olan Organik Tarım Ürünleri

BİTKİSEL ÜRÜNLER	
SERT KABUKLU MEYVELER	Fındık, Ceviz, Antepfıstığı, Badem, Yerfıstığı, Kestane
KURU MEYVELER	Üzüm, Kayısı, Dilimlenmiş Kayısı, Zerdali, Erik, İncir, (Tüm ve dilimlenmiş) Elma, Kiraz, Vişne, Armut, Çilek
KURUTULMUŞ SEBZELER	Domates, Mantar
YAŞ MEYVE VE SEBZE	Elma, İncir, Çilek, Erik, Armut, Vişne, Kiraz, Trabzon Hurması, Üzümsü Meyveler (Berry'ler), Karpuz, Limon, Portakal, Greyfurt, Mandalina, Şeftali, Üzüm, Domates, Biber, Salatalık, Ispanak, Pırasa, Karnabahar, Patlıcan, Maydanoz, Havuç, Patates, Kuru soğan, Sarımsak, Kereviz, Balkabağı, Bezelye
BAKLİYAT	Mercimek, Nohut, Kuru Fasulye
BAHARAT VE TIBBİ BİTKİLER	Defne Yaprağı, Kekik, Kimyon, Adaçayı, Biberiye, İhlamur, Rezene, Nane, Isırgan Otu
SANAYİ BİTKİLERİ	Pamuk, Haşhaş Tohumu, Anason, Şeker Pancarı
YAĞLI TOHURLAR	Ayçekirdeği, Susam
HUBUBAT	Buğday, Pirinç, Mısır, Yulaf, Arpa
DİĞERLERİ	Kapari, Çam fıstığı, Zeytin, Kuşburnu, Toz Biber, Fındık unu
İŞLENMİŞ GIDA ÜRÜNLERİ	
DONDURULMUŞ MEYVE SEBZE	Kayısı, Çilek, Kiraz, Vişne, Üzümsü Meyveler (Berryler), Erik, Soğan, Kabak, Domates, Biber
MEYVE SUYU VE KONSANTRELERİ	Kayısı Püresi, Armut suyu Konsantresi, Vişne Suyu Konsantresi, Elma Suyu Konsantresi, Elma Püresi, Kuşburnu Püresi
DİĞERLERİ	Zeytinyağı, Bulgur, Pekmez, Domates Ezmesi, Reçel, Şarap, Közlenmiş Biber
DİĞER TARIMSAL ÜRÜNLER	Bal, Kayısı Çekirdeği, Vişne Çekirdeği, GülKurusu, Gülyağı, Gül Suyu, Mersin Yağı, Mersin Suyu, Kekik Yağı

Kaynak: İGEME.

Türkiye’de 1998 yılı organik tarım ürünleri ihracatında 4,3 milyon \$ ile iç fındık birinci sırada yer almıştır. Ardından sırasıyla, 3,8 milyon \$ ile çekirdeksiz kuru üzüm, 3,7 milyon \$ ile kuru incir ve 3,1 milyon \$ ile kuru kayısı gelmiştir. Bu ürünlerin payı toplam ihracat içerisinde %77,77 olmuştur. 2009 senesine gelindiğinde ise ihracatta en yüksek pay 6,2 milyon \$ ile kuru incire ait olmuştur. Bunu sırasıyla 4,3 milyon \$ ile kuru kayısı, 3,6 milyon \$ ile iç fındık ve 3,1 milyon \$ ile çekirdeksiz kuru üzüm izlemiştir. Bu ürünlerin toplam ihracat içindeki payı %62,79’dur. 2011 yılında fındık ve fındık ürünleri 4,8 milyon \$ ile birinci sırada, ardından 3,7 milyon \$ ile kuru üzüm ve 1,8 milyon \$ ile kayısı ve kayısı ürünleri yer almıştır. Türkiye’de katma değeri yüksek ürünler olan işlenmiş ürünlerin ihracatında

arzu edilen ölçüde artış sağlanamamış, organik tarım ihracatı yine bilinen geleneksel ürünler çevresinde şekillenmiştir²²⁶.

Tablo 30. Türkiye'nin 2011 Yılında En Çok İhraç Ettiği Organik Ürünler

ÜRÜN	MİKTAR(TON)	TUTAR (\$)	% (TON)	% (\$)
Fındık ve fındık ürünleri	674,9	4.881.191	20	31
Kuru üzüm	1091,1	3.761.657	32	24
Kayısı ve kayısı ürünleri	278,4	1.827.899	8	12
İncir ve İncir Ürünleri	360,6	1.799.613	11	12
Mercimek ve Çeşitleri	424,0	691.938	13	4
Pamuk Ürünleri ve Tekstil Ür.	6,0	421.165	0	3
Toplam	2835	13.383.464	84	86
GENEL TOPLAM (Diğer Ürünler)	3371	15.529.387		

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri verileri 2012.

2011 yılında ihraç edilen başlıca organik tarım ürünleri, fındık ve fındık ürünleri, kuru üzüm, kayısı ve ürünleri, incir ve incir ürünleri, mercimek ve çeşitleri ile pamuk ve tekstil ürünleridir²²⁷.

3.2.3.2.1.2. Organik Ürünlerin İhracat Miktarı

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine dair yönetmeliğe ek olarak organik ürünler ihracatını düzenlemek amacıyla 06.01.1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Yönetmeliği eki Kayda Bağlı İhracat Listesi'nin 7. Maddesi kapsamında organik ürünlerin ihracatı kayda bağlanmıştır. Organik tarım ürünlerinin kayıt ve ihracatına yönelik işlemlerde Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği koordinatör birlik olarak tayin edilmiştir. Dünya genelindeki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de henüz organik tarım ürünleri dış ticaretine ilişkin istatistiksel altyapı oluşturulmuş değildir. Bu sebepten ötürü, organik ürün ihracatına ait istatistikî değerler Ege İhracatçı Birlikleri kayıtlarından takip edilebilmektedir. Sağlıklı bir istatistikî veri bilgisine sahip olabilmek için, ihracatçı firmaların organik tarım

²²⁶Ege İhracatçı Birlikleri, (Çevrimiçi)

http://www.egebirlik.org.tr/Asp/Content.Asp?MS=1&Content=3&MN01=9&MN02=4&MN03=0&MN04=0&MN05=0&ID=169&Url=Istatistik_Kriterler_EBirlik.Asp (Erişim Tarihi: 19.05.2013)

²²⁷T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2012-2016), **a.g.e.**, s.4.

ürünlerini ihraç ederken ürünlerini ilgili İhracatçı Birliğine kayıt ettirmeleri bu nedenle büyük önem taşımaktadır²²⁸.

Tablo 31. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Organik Ürün İhracatı (kg, \$)

YILLAR	MİKTAR (KG)	DEĞER (\$)
2000	13.128.934	22.756.297
2001	17.556.280	27.242.407
2002	19.182.859	30.877.140
2003	21.083.351	36.932.995
2004	16.093.000	33.076.319
2005	9.319.328	26.230.250
2006	10.374.493	28.236.617
2007	9.346.677	29.359.321
2008	8.628.790	27.260.473
2009	7.565.607	27.504.936
2010	3.593.000	15.879.571
2011	3.371.298	15.529.388

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri Kayıtları

Türkiye'nin organik ürün ihracatı 1998 yılında 19,4 milyon \$, 2000 yılında 22,8 milyon \$, 2003 yılında 36,9 milyon \$, 2005 yılında 26,2 milyon \$, 2007'de 29,4 milyon \$, 2009 yılında 27,5 milyon \$ ve 2011 yılında 15,5 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir²²⁹.

Tablo 32. Türkiye'nin En Çok Organik Ürün İhracatı Yaptığı Ülkeler 2011

ÜLKE	MİKTAR (TON)	TUTAR (\$)	% (\$)
Almanya	1.846.533	9.961.878,98	64,1
Fransa	611.231	2.164.895,83	13,9
Irak	270.955	400.913,06	2,5
Danimarka	150.500	244.675,85	1,5
Belçika	147.750	938.200,00	6
İsviçre	119.600	948.100,00	6,1
Birleşik Krallık	83.000	242.432,44	1,56
İsveç	67.822	387.561,15	2,4
Birleşik Arap Emirlikleri	49.140	86.440,64	0,55
Polonya	21.560	126.000,00	0,81
Birleşik Devletler	2.500	13.125,00	0,08
Rusya Federasyonu	598	15.014,57	0,09
Gana	110	150,00	-
Toplam	3.371.298	15.529.387,52	-

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri Kayıtları.

²²⁸ Aytoğu, a.g.e. , s.19.

²²⁹ İpek ve Çil, a.g.e. , s.146.

Türkiye’de organik tarım ürünlerine has bir Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numarası bulunmaması ve bu nedenle, bazı organik ürünlerin organik olarak kayda girmeden ihraç ediliyor olması, organik ürün ihracatında gerçek ihracat verilerinin elde edilememesine sebep olmaktadır²³⁰.

Türkiye’de organik tarım üretim faaliyetleri ihracat amaçlı gerçekleştirilmesine rağmen, organik ürün üretim miktarına göre ihracatının düşük seviyede kalmasının sebepleri arasında; ürüne yeterli talep olmadığı durumlarda ürünün üreticiden alınmaması, ürünlerin gerektiği şekilde kayıtlara geçmemesi, sertifikalı olmasına karşın konvansiyonel ürünmüş gibi satılabilmesi sayılabilir²³¹.

3.2.3.2.1.3. İhraç Edilen Organik Ürünlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Türkiye’de organik tarım ürünlerinin yetiştirilmeye başlaması dış pazarların, özellikle de Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin talebi üzerine olmuştur. Buna paralel olarak Türkiye’de organik tarım büyük oranda Avrupa kökenli firmaların Türkiye temsilcilikleri vasıtasıyla, "sözleşmeli tarım" kapsamında gerçekleştirilmektedir. Dış talebin ardından daha sonraları yavaş yavaş iç piyasadaki tüketiciler de organik ürünler için talepte bulunmaya başlamışlardır. Organik olarak üretilen ürünlerin büyük bir kısmı, AB üyesi ülkelere ihraç edilmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye için en önemli ihraç pazarı konumundadır. Türkiye için AB ülkeleri arasında Almanya, Hollanda, İsviçre ve İngiltere, Kuzey Avrupa ülkeleri (İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka) ile Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Japonya ihraç potansiyeli en yüksek pazarlardır. Türkiye’de diğer birçok ülke gibi organik tarım ürünü üretimini artırmakla birlikte varolan yüksek talebi karşılayamamaktadır. Bu durum organik tarım üreticileri ve ihracatçıları açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir fırsattır²³².

---

²³⁰T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2012-2016), **a.g.e.**, s.12.

²³¹Dolun, **a.g.e.** , s.23.

²³²Er, **a.g.e.** , s.302.

Tablo 33. Türkiye'nin İhraç Ettiği Organik Ürünlerin Ülkelere Göre Dağılımı

ÜLKELER	ÜRÜNLER
Danimarka	Fındık, Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Nohut, Mercimek
Fransa	Fındık, Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Mercimek, Domatesler, Antep Fıstığı, Çam Fıstığı, Kebereler, Diğer ürünler
Almanya	Fındık, Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Meyve Suyu ve Konsantre, Antep Fıstığı, Çam Fıstığı, Baklagiller, Domatesler, Kebereler, Diğer Ürünler
Norveç	Fındık, Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Üzüm
İngiltere	Fındık, Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Baklagiller
Avustralya	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm
Avusturya	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı
Belçika	Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze
Kanada	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm
İtalya	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Dondurulmuş Meyve ve Sebze
Japonya	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze
Hollanda	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze
İsveç	Fındık, Kebereler, Kurutulmuş İncir, Dondurulmuş Meyve ve Sebze
İsviçre	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Kurutulmuş Üzüm, Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Diğer Ürünler
ABD	Kurutulmuş İncir, Kurutulmuş Kayısı, Meyve Suyu ve Konsantre, Zeytinyağı
Brezilya	Dondurulmuş Meyve ve Sebze
Macaristan	Dondurulmuş Meyve ve Sebze
İsrail	Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Meyve Suyu ve Konsantre
İspanya	Dondurulmuş Meyve ve Sebze, Diğer Ürünler
Yunanistan	Meyve Suyu ve Konsantre
Irak	Domates, Siyah Zeytin Ezmesi,
Birleşik Ar. Em.	Mercimek, Kurutulmuş Üzüm, Rezene Tohumları, Ardiç Meyveleri, Ayçiçeği Tohumu Yağı
Polonya	Kabuksuz Fındık

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri.

Türkiye’de yetiştirilen organik ürünlerin dünya pazarlarında tercih edilmesinde organik tarım ürünlerinin HACCP, ISO 9001: 2000 ve İSO 22000:2005 gibi kalite belgelerine sahip olmalarının rolü büyüktür. Türkiye ihracatının büyük bir kısmının gerçekleştiği gelişmiş ülkeler, gıdadan bulaşabilecek hastalıkların önüne geçebilmek ve tüketici sağlığını korumak için HACCP (Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi) kullanımını zorunlu hale getirerek, ithalat tercihlerini HACCP sahibi ürünlerden yana yapmaktadırlar. HACCP kullanımı zorunlu olan ürünlerde, gerekli kontroller Türkiye’de Dünya Ticaret Örgütü Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması nezdinde yetkili kuruluş olan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Koruma ve

Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Bir diğer standart olan ISO 9001:2000 standardı bir kuruluşun, mevzuat gereklerini yerine getirerek müşteri ihtiyaçlarını karşılarken, müşteri memnuniyetini artırabilmesi için kalite yönetim sisteminde ne gibi şartları sağlaması gerektiğini ortaya koyan bir belgedir. ISO 22000:2005 belgesinin amacı; gıda tedarik zincirinde gıda güvenliği yönetimi için gerekli olan uygulamaların uyumlu hale getirilmesidir. Bu standart, üreticiden gıda hizmet sektörüne kadar gıda zincirindeki tüm safhaları kapsayan gıda güvenliği yönetim uygulamalarını içeren uluslararası bir standarttır²³³.

3.3. Türkiye Organik Tarım Sektörünün Yapısal Analizi (SWOT Analizi)

Genel anlamda iyi bir planlamanın gerçekleştirilebilmesi için mevcut durumun ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek tanımlanması gereklidir. Bu çerçevede kurulması ya da geliştirilmesi planlanan sisteme dair iç ve dış çevrenin değerlendirilip analiz edilmesi, stratejik planlama sürecinin önemli bir bölümüdür²³⁴. SWOT analizinde bir sektörün, ülkenin veya işletmenin yapısına etki eden iç çevre faktörleri genellikle güçlü ve zayıf yanlar, dış çevre faktörleri de imkânlar ve tehditler olarak adlandırılır.²³⁵ Stratejik çevrenin bu şekilde analiz edilmesi SWOT Analizi olarak adlandırılır. SWOT kelimesinin açılımına baktığımızda; S:(Strength) güçlü yönleri, W:(Weakness) zayıf yönleri, O:(Opportunity) fırsatları, T:(Threat) tehditleri göstermektedir. Türkiye'nin, organik tarım sektöründe ülke içinde ve uluslararası pazarda doğru bir stratejik planlamanın uygulanabilmesi açısından güçlü ve zayıf taraflar ile varolan fırsat ve tehditlerin iyi bir şekilde ortaya konulması gereklidir. Bunu yapabilmek için SWOT analizi önemli bir araçtır.

---

²³³Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (Çevrimiçi) <http://www.oaib.org.tr/tr/dis-ticarette-kalite-kalite-belgeleri-kalite-standartlari-ve-ilgili-devlet-yardimlari> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

²³⁴Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, “Cbs Projelerinin Stratejik Planlaması ve Swot Analizinin Yeri” 2005, (Çevrimiçi) http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/P3K5_99_ek.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2013)

²³⁵ Marangoz, **a.g.e.**, s.135.

SWOT ANALİZİ

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Mevzuat • Kurumsal Yapı • İşgücü Potansiyeli • Düşük Ücretli İşgücünün Varlığı • Kimyasal Tüketim Oranının Azlığı • İklim ve Doğal Şartlar • Biyolojik Çeşitlilik • Geleneksel Bilgilerin Aktarımı • Devlet Destekleri • Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşlarının Varlığı • Düşük Mekanizasyonun Varlığı • Sözleşmeli Tarım • Ürün Fiyatları • Rekabet Gücü Yüksek Ürünler • Yenilenebilir Enerji Kaynakları • Uzman İnsan Kaynağı	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim Seviyesinin Düşüklüğü • Organik Tarımın Yapılma Oranı • Sistem Konusunda Bilgi Eksikliği • Arazi Yapısı ve İşletme Büyüklükleri • Kayıtsızlık ve Veri Tabanı Eksikliği • Örgütlenme Eksikliği • Eğitim ve Yayınların Azlığı • Markalaşmanın Olmaması • Yetersiz Ar-Ge Çalışmaları • Gen Veri Tabanı Yetersizliği • Pazar Gelişimindeki Sorunlar • Ürün Analizi Maliyeti • Dayanıklı Çeşit Azlığı • Maliyet Yüksekliği • Destekleme Politikası Eksikliği
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> • Organik Ürün Talebindeki Artış • Coğrafi Konum • Yeni Projeler • AB Pazarı • İç Pazar Gelişmeleri • Uluslararası Pazarda Ürün Arzında Yetersiz Kalınması ve Arzı Arttırma Sıkıntıları • Sivil Toplum Kuruluşları	<ul style="list-style-type: none"> • Küresel Isınma • Çevre Kirliliği • Girdi Tedarikinde Dışa Bağımlılık • Fiyatlar • Dış Pazar Bağımlılığı • Devlet Destekleri

Güçlü Yönler:

- **Ulusal Mevzuat:** Türkiye’de 2004 yılında yürürlüğe giren Organik Tarım Kanunu ve 2005 yılında yürürlüğe konan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik” ile bunların üzerinde yapılan güncelleştirmeler, organik tarım faaliyetlerinin belli kurallar çerçevesinde yürütüldüğünün göstergesidir. Türkiye organik tarımla ilgili mevzuatını AB mevzuatına uyumlu yasal düzenlemeler şeklinde gerçekleştirmiştir.
- **Kurumsal Yapı:** Organik tarım faaliyetleri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının kontrolünde, kuruma bağlı organik tarımla ilgili komiteler ve il müdürlükleri vasıtasıyla yürütülmektedir.
- **İşgücü Potansiyeli:** Organik tarım diğer tarım sistemlerine göre insan emeğinin daha yoğun kullanılmak durumunda olduğu bir sistemdir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin kırsal nüfusundaki, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinin iç kesimlerinde yoğun tarım işgücünün varlığı dikkat çekmektedir. Organik tarım yapan gelişmiş ülkelere oranla genel istidam içindeki yoğun tarımsal istihdam Türkiye açısından önemli bir avantajdır.
- **Düşük Ücretli İşgücünün Varlığı:** Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan yoğun tarım işgücünün bulunması ve tarımın genellikle aileler tarafında yapılması dolayısıyla ücretsiz atıl işgücünün kullanımı maliyetlere olumlu şekilde yansımaktadır.
- **Kimyasal Tüketim Oranının Azlığı:** Türkiye'nin geneline bakıldığında tarımsal üretim sırasında sentetik kimyasal girdi kullanımı çok düşük bir düzeydedir. Kimyasal kullanımının az olması dolayısıyla, toprak ve su kaynakları çok fazla kirlenmemiştir. Bu durum kovansiyonel tarımdan organik tarıma geçiş sürecini kolaylaştıran önemli bir etmendir.
- **İklim ve Doğal Şartlar:** Türkiye organik tarım için oldukça elverişli bir iklime ve doğal yapıya sahiptir. Bu sayede farklı tarım ürünlerini yetiştirebilme imkânı söz konusudur. Türkiye'nin birçok bölgesinde de, iklim

şartlarının elverişli olması sayesinde, farklı ürünler elde edilebilmektedir. İklim koşullarının uygun olması nedeniyle bazı yörelerde topraktan senede birden fazla ürün alınabilmektedir.

- **Biyolojik Çeşitlilik:** Türkiye'deki biyolojik çeşitliliğin fazla oluşu rakibi konumundaki ülkelere ürün çeşitliliği açısından fark atmasını sağlayacak önemli ve korunması gereken bir unsurdur.
- **Geleneksel Bilgilerin Aktarımı:** Uzun yıllardan bu yana kırsal kesimde yaşayan nüfusun geleneksel yöntemlerle tarım yapıyor oluşu, nesilden nesile geçen bu bilgi birikimi ve tecrübe aktarımı organik tarıma geçişte önemli bir kolaylık sağlamaktadır.
- **Devlet Destekleri:** Devlet düşük faizli kredi, tarım yapılabilecek arazi tahsisi, üretimin yöntemine göre nakdi yardım gibi imkânlarla çiftçileri organik tarım yapma konusunda desteklemektedir.
- **Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşlarının Varlığı:** Türkiye'de organik tarım üretimi kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarının denetimine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de bu kapsamda çalışan uluslararası düzeyde akreditasyonu olan 25 tane özel kuruluş bulunmaktadır.
- **Düşük Mekanizasyonun Varlığı:** Türkiye'nin büyük bir bölümünde tarımsal makinelerin kullanımı yoğunlaşmamış, emek yoğun tarımsal üretim sürdürülmektedir. Türkiye tarımında bu hala modernize olamamış yapı, organik tarıma geçiş aşamasında ve organik tarım faaliyetlerinin sürdürülmesinde büyük bir kolaylık sağlamaktadır.
- **Sözleşmeli Tarım:** Sözleşmeli tarım uygulamasında üreticinin ürününün tamamının alınması garanti altındadır.
- **Ürün Fiyatları:** Organik tarım ürünlerinin ihrac fiyatları diğer ürünlerden daha yüksektir.

- **Rekabet Gücü Yüksek Ürünler:** Türkiye'nin geleneksel ürün kalemlerinde, uluslararası piyasalarda rekabetçi üstünlüğü bulunmaktadır.
- **Yenilenebilir Enerji Kaynakları:** Enerji temininde kendi kendine yeterlilik açısından, Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları konusunda önemli bir avantaja sahiptir.
- **Uzman İnsan Kaynağı:** Organik tarıma başlarken ve devamında ortaya çıkabilecek problemlerin çözümüyle uğraşacak eğitilmiş insanlara ihtiyaç vardır. Türkiye bu açıdan, oldukça fazla sayıda veteriner, ziraat teknikeri ve ziraat mühendisine sahip olmakla avantajlı durumdadır. Çünkü organik tarım sürecinde çiftçilerin eğitilmesi ve tarım faaliyetleri sürdürülürken bilgilendirmenin devam etmesi, organik tarımın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Zayıf Yönler:

- **Eğitim Seviyesinin Düşüklüğü:** Kırsal kesimde tarım faaliyetinde bulunan nüfusun eğitim düzeyinin düşük olması önemli bir sorundur. Kişilerde eğitim altyapısı bulunmaması yeni metotlar konusunda eğitim alabilmelerini güçleştiren bir durumdur.
- **Organik Tarımın Yapılma Oranı:** Türkiye uygun koşullara sahip olmasına rağmen organik tarım, alan ve üretim açısından çok küçük bir kesim tarafından uğraş verilen bir sistemdir.
- **Sistem Konusunda Bilgi Eksikliği:** Çiftçilerin birçoğu organik tarım üretim sistemi konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Sistem konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, organik tarımın olumlu getirilerinin ne olduğu konusunda da fikir sahibi değillerdir.
- **Arazi Yapısı ve İşletme Büyüklükleri:** Ülke genelinde organik tarım faaliyetiyle uğraşan işletmelerin sayısı çok az ve işletme ölçekleri küçüktür. Türkiye'de yüksek derecede devlet desteğine ihtiyaç duyan, birbirine yakın

mesafede, küçük tarım alanlarının varlığı önemli bir problemdir. Organik tarım sistemini uygulayan işletmelerin ürünleri, yakın çevresinde konvansiyonel tarım yapan işletmelerdeki tohumlardan ve kimyasal kullanımından etkilenmektedir.

- **Kayıtsızlık ve Veri Tabanı Eksikliği:** Organik tarım sektörüne ait ulusal ve uluslararası düzeyde bir veri tabanı bulunmamaktadır. Veri tabanının bulunmayışı eksik bilgilenmeye sebebiyet vermekte, düzenli bir kayıt yapılmadığından istatistikî bilgiler noksan kalmaktadır. Eksik veriler ile istatistikî güncellemeleri yapmak problem teşkil etmektedir.
- **Örgütlenme Eksikliği:** Türkiye de hem üreticiler de hem tüketiciler de örgütlenme eksikliği bulunmaktadır. Üreticilerin genelinin organik tarım üretimi konusunda eğitimi ve örgütlenme bilinci düşüktür.
- **Eğitim ve Yayınların Azlığı:** Organik tarım konusu Türkiye için yeni olduğundan konuyla ilgili yayın yapabilecek düzeyde uzmanların yeterli sayıda olmaması sebebiyle yayın sayısı azdır. Kütüphane ve dokümantasyon yetersizdir. Uzmanlık ve hizmet içi eğitimlerin yeterli düzeyde olmaması da muhtemel dezavantajlardan birisidir.
- **Markalaşmanın Olmaması:** Türkiye üretiminde söz sahibi olduğu üzüm, incir, kayısı gibi ürünlerde markalaşmayı sağlayamamıştır.
- **Yetersiz Ar-Ge Çalışmaları:** Organik tarım konusunda Ar-Ge çalışmaları yetersiz düzeydedir. Organik tarımla ilgili kuruluşların kendi içinde ve aralarında ortak çalışma düzeyleri azdır.
- **Gen Veri Tabanı Yetersizliği:** Türkiye’de mevcut gen kaynaklarının korunması yeterli düzeyde gerçekleştirilebilmiş durum da değildir.
- **Pazar Gelişimindeki Sorunlar:** Ülke içi ve dışındaki pazarın dengeli şekilde gelişmemiş olması önemli bir sorundur. Organik tarımsal ürünlerin pazarlanması özellikle iç piyasa için yeni ve belirsiz bir konu olma özelliğini korumaktadır.

- **Ürün Analizi Maliyeti:** Organik ürünlerin analizlerinin yapılabildiği akredite laboratuvarların bulunmaması sebebiyle, organik tarımda maliyetler artmaktadır.
- **Dayanıklı Çeşit Azlığı:** Türkiye’de organik tarımda kullanılacak, hastalıklar ve zararlılar karşısında dayanıklı çeşitlerin sayısı azdır.
- **Maliyet Yüksekliği:** Organik tarım ürünlerin maliyet fiyatı kovansiyonel tarım ürünlerinden daha yüksektir.
- **Destekleme Politikası Eksikliği:** Türkiye tarımının genel problemi olan destekleme politikaları eksikliği, organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda da aynı şekilde devam etmektedir. Konuyla ilgili gelişmeler bulunmakla birlikte bugün için yetersizdir.

Fırsatlar:

- **Organik Ürün Talebindeki Artış:** İnsanların çevre ve sağlık konusunda belli bir bilinç seviyesine yükselmesinden sonra organik tarım ürünlerine olan talep dünyada ve Türkiye’de hızla artmıştır. Özellikle gelişmiş ülkeler yüksek oranlarda organik tarım ürünü talebinde bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin bu pazarlara yönelik ihracatı her geçen yıl artmaktadır.
- **Coğrafi Konum:** Türkiye stratejik coğrafi konumu sebebiyle büyük organik ürün pazarlarına yakın bir ülkedir. Uluslararası pazarlara yakınlığı organik ürün ticareti için çok önemli bir fırsat sunmaktadır.
- **Yeni Projeler:** Türkiye’de de artık organik ürün üretilebilmesi konusunda yeni projeler geliştirilmektedir.
- **AB Pazarı:** Türkiye’nin önemli bir organik ürün pazarı olan AB ülkelerine hem mesafe olarak hem ticari ilişki olarak yakın olması ile Türkiye’nin olası AB üyeliği bu büyük pazarın taleplerini karşılamada fırsatlar sunmaktadır.

- **İç Pazar Gelişmeleri:** Türkiye’de büyük şehirlerde organik ürün satışının artması bu ürünlere yönelik iç talebi de artırmıştır. Bu talep organik ürün üreticileri için değerlendirilmesi gereken önemli bir fırsattır. Büyük şehirlerde doğrudan tüketici pazarları çoğalmakta, organik ürün satışı yapan dükkânlar açılmaktadır.
- **Uluslararası Pazarda Ürün Arzında Yetersiz Kalınması ve Arzı Arttırma Sıkıntıları:** Organik tarım yapmakta olan gelişmiş ülkeler yoğun talebi karşılayacak boyutta üretim arzı sağlayamamaktadırlar. Türkiye eğer üretimini arttırabilir ise önemli bir ticari fırsat yakalamış olur. Ayrıca gelişmiş ülkelerde tarımdaki insan gücünün fazla olmayışı ve organik tarım üretiminin de emek yoğun bir sektör oluşu ürün arzını arttırmakta sıkıntılar yaşatmaktadır. Türkiye tarım sektöründe çalışan insan gücünün çokluğu bu anlamda büyük bir fırsatın yakalanmasını sağlayabilir.
- **Sivil Toplum Kuruluşları:** Toplumda organik tarım ürünlerine yönelik ilgiyi ve bilinçlenmeyi desteklemeleri açısından sivil toplum kuruluşlarının sayısının artması önemli bir fırsattır.

Tehditler:

- **Küresel Isınma:** Bütün dünya ülkeleri gibi Türkiye de küresel ısınmadan üretim ve maliyet bakımından negatif yönde etkilenmektedir. Sıcaklıklardaki her bir derecelik ısı artışından, buharlaşma, tuzlanma ve su tüketimi gibi tarımda yönlendirici girdiler olumsuz yönde etkilenmektedirler.
- **Çevre Kirliliği:** Sanayileşme, evsel atıklar ve tarımda uygulanan yanlış kimyasal kullanımı tarım alanlarını ve su kaynaklarını kirletmiştir. Organik tarım üretimi için en büyük tehditlerden biri çevre kirliliğidir. Toplumda genel anlamda çevre koruma bilinci yerleşik değildir. Çevre ile ilgili bir diğer tehdit, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması ve toprak erozyonudur.

- **Girdi Tedarikinde Dışa Bağımlılık:** Türkiye de organik tarımda büyük oranda ithal girdiye, yani dışa bağımlılık söz konusudur. Genetik kaynağı net olarak bilinmeyen tohumların ithal edilmesi, yurt içindeki yerli türleri üretim dışında bırakarak, organik tarım sektörünü tehdit eder duruma gelmiştir.
- **Fiyatlar:** Girdi fiyatlarının organik tarımda daha yüksek olması, değişken yem fiyatları, organik ürünlerin fiyatlarının yüksek olması.
- **Dış Pazar Bağımlılığı:** Türkiye’de organik tarım üretiminin dışarıdan gelen taleple yapılıyor oluşu, organik tarım üretiminin devamlılığının dış talebe bağlı olduğunun göstergesidir.
- **Devlet Destekleri:** Devletin organik tarım üretimine AB ülkelerindeki kadar destekleme yapmaması, sektörde rakibimiz olan ülkelerin organik tarıma devlet desteklerini artırması, dış baskılarla tarımda uygulanan desteklerin kısılması organik tarımın geleceği için tehdit oluşturmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde gelişen çevre ve sağlık bilinciyle birlikte, doğaya dost bir üretim sistemi olan organik tarımsal üretim dünya geneline yayılmaya başlamıştır. Organik tarım sistemi sağlıklı ve kaliteli ürünler vaat eden, ekonomiye olumlu katkılar sağlayan, sürdürülebilir yaşam koşullarının mimarı olan bir üretim sistemidir. Bu sebeple birçok gelişmiş ülke tarafından benimsenerek, geliştirilmesi için yoğun şekilde desteklenmektedir.

Türkiye’de dış kaynaklı talep üzerine başlamış olan organik tarımsal üretim, bugün yerli firmaların da katılımıyla sektörel olarak belli bir büyüme trendi yakalamıştır. Türkiye organik tarım üretimi için gelişmekte olan rakibi konumundaki ülkelere kıyasla organik tarımsal üretim yapabilmek için daha elverişli şartlara sahiptir. Türkiye’nin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik, sentetik girdi kullanımının daha az olması, rakiplerine nispeten daha az bozulmuş bir ekolojik çevreye sahip olması, organik tarım üretiminde önemli avantajlardır.

Dünyadaki organik tarım ürünleri pazarına bakıldığında, Türkiye’nin payının varolan potansiyelinin çok gerisinde kaldığı, organik tarımda barındırdığı ekolojik yapıya dair avantajlarını henüz kullanamadığı görülmektedir. Hali hazırda organik tarım üretiminin devamlılığı yurtdışından gelecek taleplere bağlıdır. Bu nedenle dış ülke taleplerinde yaşanabilecek dalgalanmalar organik tarım üreticilerini çok olumsuz etkilemektedir. Zira iç pazar talebi yetersiz olduğundan, olumsuz en ufak bir dış talep dalgalanmasının yansımaları üretici için daha büyük olumsuzluklara sebep olmaktadır.

Organik tarımsal üretimin geliştirilmesi için üreticiye verilen destekler yeterli değildir, rakip durumunda bulunan ülkeler bu konuda yeterli desteği sağlayarak sektörlerini güçlü tutmaktadırlar. Türkiye’de organik tarım üretimiyle ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmış, ancak hitap edilen pazarlara yönelik tam bir yasal mevzuat uyumu gerçekleştirilememiştir. Türkiye’de bu sektörle bağlantısı olan özel ve kamu kuruluşları arasında koordinasyon eksikliği vardır, kurumların eğitim ve yayım eksiklikleri oldukça fazladır. Kamu ve özel sektör eliyle gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları yetersiz düzeydedir. Üretim ve ihracat ile ilgili sağlıklı bir

istatistiksel yapı henüz oluşturulamamıştır. Bu nedenle sektör faaliyetlerinin yakından takip edilerek, yapılacak uygulamalara ışık tutması açısından gelişmiş bir ulusal veri tabanı oluşturulmalıdır.

Türkiye’de organik tarım sektörünün geliştirilebilmesi için öncelikle toplum bilinçlendirilmelidir. Devletin, firmaların ve sivil toplum kuruluşlarının konuyla ilgili eğitimler vermesi, araştırmalara destek olması ve organik tarım mevzuunda yayımlarını arttırmaları gereklidir. Devletin organik tarım yapma konusunda vermiş olduğu destekleri arttırması, çiftçilerin diğer organik tarım ihracatı yapan ülkelerin çiftçileriyle eşit koşullarda rekabet edebilme imkânına kavuşturulması gerekmektedir. Devlet üreticilerin örgütlenmesi için destek olmalı, organik tarım üretimiyle ilgili projeleri desteklemeli ve uygulamalıdır. Türkiye’nin organik tarım altyapısını güçlendirmek için gen kaynaklarının koruma altına alınması, ilerleyen zamanlarda karşılaşılabilecek herhangi olumsuz bir tutuma karşılık şimdiden tedbir alınması açısından önemlidir.

Organik tarım ürünleri pazarında uluslararası alanda büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Bu rekabet içerisinde rakiplerden sıyrılarak öne geçmek için daha kaliteli ve ucuz ürünler pazara sunulmalıdır. Bu amaçla maliyetlerin düşürülebilmesi için devlet desteği şarttır. Ayrıca pazar payını arttırabilmesi için Türkiye’nin geleneksel ürünlerinin yanısıra, katma değeri yüksek, işlenmiş tarım ürünleriyle pazara dâhil olması gerekmektedir. Planlama, pazarlama, lojistik alanlarına ayrıca önem vermek, sistemin sağlıklı yürütülebilmesi açısından önemlidir.

Türkiye yetersiz olan iç talebini arttırma yönünde çaba göstermelidir. Yurtdışı taleplerinin azalma eğilimi gösterdiği zamanlarda, güçlü bir iç piyasa talebi oluşabilecek zararı dengelemek için gereklidir. İç piyasa talebini arttırmak için, tüketicileri organik ürün tüketimi konusunda bilinçlendirmeli, iç pazara hitabeden girişimciler desteklenmeli, doğrudan üretici pazarlarının sayısını arttırmalıdır. Yerli tüketicinin organik tarım ürünlerine güvenini perçinlemek açısından, uluslararası düzenlemeler ile uyumlu sertifikasyon ve denetim çalışmaları yapılmalıdır.

Organik tarım sistemi doğru yönetilebilen bir süreç olduğu için doğal dengenin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Organik tarım, doğal kaynakların

korunmasını, iklim ve çevre problemlerinin önüne geçilmesini, biyolojik çeşitliliğin devam etmesini, sürdürülebilir yaşamı destekleyen bir sistemdir.

Türkiye öncelikle doğal kaynaklarını koruması ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmesi için, sonrasında ekonomik açıdan üretim ve istihdamına olumlu etkileri, ihracat gelirini arttırıcı bir unsur olarak organik tarımı stratejik anlamda geliştirmeli ve desteklemelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AYDIN, Halim. **Sağlıklı Nesiller İçin Önce Sağlıklı Tohum.** İstanbul: İTO Yayınları. 2010.

AYTOĞU, Rasim Kaan. **Organik Tarım Analizi ve AB Pazarı Fırsatı.** İstanbul: İTO Yayınları. 2006.

BABAOĞLU, Mehmet. “Dünyada Organik Tarım Uygulamaları”, **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar.** Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul: URAK Yayınları. 2006.

BAŞARIR, Aydın ve Ahmet ÇETİN. “Organik Ürünlerin Talep Projeksiyonu”.**Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar.** Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul: URAK Yayınları. 2006.

ÇELİK, Nebi. **Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri.** Ankara: DPT Yayınları. 2000.

ÇETİN, Ahmet ve Aydın BAŞARIR. “Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma: Organik Tarımın Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirliğinin Analizi ve Kırsal Kalkınmaya Katkısı”. **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar.** Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul: URAK Yayınları. 2006.

DEMİRKOL, Mintaş ve İsmail GÜL. “Organik Tarımda Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü ve Önemi”.**Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar.** Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul: URAK Yayınları. 2006.

DENLİ, Muzaffer. **Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar(GDO).** İstanbul: İTO Yayınları. 2012.

DİNLER, Zeynel. **Tarım Ekonomisi.** Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları. 2000.

DOLUN, Leyla. **Organik Tarım.** Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları. 2003.

ER, Celal. **Organik Tarım Bakımından Türkiye'nin Potansiyeli, Bugünkü Durumu ve Geleceği.** İstanbul: İTO Yayınları. 2009.

ER, Celal ve Dilek BAŞALMA. **Organik Tarımdaki Gelişmeler.** İstanbul: Nobel Yayınları. 2008.

- ERSUN, Nur ve Kahraman ARSLAN. **Türkiye’de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Üretim ve Pazarlama Esasları**. İstanbul: İTO Yayınları. 2011.
- EŞİYOK, B. Ali. **Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri, Yapısı ve Gelişme Dinamikleri (1923-2004)**. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları. C.1. 2004.
- GAYTANCIOĞLU, Okan. **Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası**. İstanbul: İTO Yayınları. 2009.
- GÖK, Seçil Adalet. **Genişleyen Avrupa Birliği Pazarında Türkiye’nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları. 2008.
- GÜZEL, H.Tülay. **Dünya’da ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi ve İhracatı Geliştirme Olanakları**. İstanbul: İTO Yayınları. 2001.
- HASPOLAT, Iraz. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik”. **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**. S.59. 2012.
- KAZGAN, Gülten. **Tarım ve Gelişme**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2003.
- KÜÇÜKYILMAZLAR, Aysun. **Tohumculuk**. İstanbul: İTO Yayınları. 2004.
- MARANGOZ, Mehmet. **Organik Ürünlerin Pazarlanması**. Bursa: Ekin Kitabevi. 2008.
- MİRAN, Bülent. “Tarımsal Yapı ve Üretim”. **Türkiye’de Tarım**. Editör: Fahri Yavuz. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları. 2005.
- MORGERA, Elisa, Carmen Bullón CARO and Gracia Marín DURÁN. **Organic Agriculture And The Law**. Rome: Food And Agriculture Organization Of The United Nations pub. 2012.
- NARDALI, Sinan. **Organik Ürünlerin Pazarlanması ve Etik Sorunlar**. İstanbul: İTO Yayınları. 2011.
- NASIR Aslıhan ve Hande KIMILOĞLU. “Organik Tarım Ürünlerinin Ekonomik Boyutu Ve Pazarlanması”. **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**. Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul:URAK Yayınları. 2006.
- OLHAN, Emine. **Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı**. Ankara: İşkur Yayınları. 2011.

ORHAN, Z.Osman. **Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**. İstanbul: İTO Yayınları. 1999.

TAŞKIN, Kutluhan. **Türk Tarımında Destekleme Ödemelerinin Transfer Etkinliği**. Ankara: DPT Yayınları. 2009.

TOPÇU, Pınar. **Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar**. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı. 2012.

TÜRK, Rahmi. “Organik Tarımda Hasat, Depolama, Ambalajlama ve Tasıma”. **Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Organik Tarım Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar**. Editör: İ.Hakkı Eraslan ve Ferhat Şelli. İstanbul: URAK Yayınları. 2006.

UZUNOĞLU, Sadi vd. **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**. İstanbul: İTO Yayınları. 2001.

YAVUZ, Fahri. “Tarım Politikası”. **Türkiye’de Tarım**. Editör: Fahri Yavuz. Ankara: T.C.Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Yayınları. 2005.

YILDIRIM, Şevket. **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Yapı ve Verimlilik**. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları. 2001.

Sürelî Yayınlar ve Raporlar

AKTAR, Cengiz ve Victor ANANIAS. “Yeni Bir Ulusal Politika: Ekolojik Tarım”. **İşletme ve Finans Dergisi**. S.229. 2005.

ARI, Aylan. “Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Yıl 3. S. 9. 2006/2.

ATASEVEN, Yener ve Erdoğan GÜNEŞ. “Türkiye’de İşlenmiş Organik Tarım Ürünleri Üretimi ve Ticaretindeki Gelişmeler”. **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C.22, S.2. 2008.

BAKIRCI, Muzaffer. “Türkiye’de Organik Tarımın Geleceği ve Türkiye-Avrupa Birliği(AB) Tarım Müzakerelerine Etkisi”. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**. S.14. 2005.

BAYANER, Ahmet ve Erdal SÜNGÜ. “Organik Tarım”, **Tepge Bakış Dergisi**. S. 14, Temmuz 2012.

BAYAR, Rüya. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’nin Arazi Bölünüşü ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler”. **Coğrafi Bilimler Dergisi**. 2-1. 2004.

ÇAKMAK, Belgin ve Turhan AKÜZÜM. “Türkiye’de Tarımda Su Yönetimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. **TMMOB Su Politikaları Kongresi**. Ankara. 23-26 Mart 2006.

- ÇELİK, Venhar ve Dilek Turgut BALIK. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)”. **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**. 23(1-2). 2007.
- DEMİRKOL, Kenan. “Beslenmenin Demokratikleştirilmesi”. **Mülkiye Dergisi**. S.262. C.XXXIII. Nisan 2009.
- DEMİRYÜREK, Kürşat. “Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarım”. **Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**. C.8. S.3-4. 2004.
- DEMİRYÜREK, Kürşat ve Mehmet BOZOĞLU. “Türkiye’nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumu”. **OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**. 22(3). 2007.
- DOĞAN, Âdem. “Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği”. **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. 2007.
- DOĞAN, Mesut. “Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri”. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**. S.14. 2005.
- FERSİNO, Vincenzo and Damiano PETRUZZELLA. “Organic Agriculture in The Mediterranean Area: State Of The Art”. Bari: CIHEAM. **Options Mediterraneennes: Seri B. Etudes et Recherches**. n.40. 2002.
- GÜN, Sema. “Türkiye’de Tarım Topraklarının Mülkiyet Durumu ve Uygulanan Politikalar”. **Cumhuriyetin 100. Yılına Türk Tarımının Hedefleri Sempozyumu**. 30 Nisan-1 Mayıs 2001. Ankara.
- GÜN, Sema ve Selahattin ERAKTAN. “Tarımsal Mülkiyet Rejimi ve Vergilendirme” **Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi**. Ankara. C.2. 2005.
- GÜNAYDIN, Gökhan. “Türkiye Tarım Sektörü”. **Tarım ve Mühendislik Dergisi**. S.76-77. 2006.
- İPEK Selçuk ve Gözde Yaşar ÇİL, “Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri”. **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**. (5:1). 2010.
- KAYNAR, Pınar (der). “Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)’a Genel Bir Bakış”. **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**. C.66. S.4. 2009.
- MESERİ, Recı. “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)”. **TAF Preventive Medicine Bulletin**. 7(5). 2008.
- ÖZKAYA, Tayfun. “Türkiye Tohumculuğu ve Tarım İşletmelerinin Tasfiyesi”. **Mülkiye Dergisi**. S.262. C. XXXIII. Nisan 2009.

SAVCI, Serpil. "An Agricultural Pollutant: Chemical Fertilizer". **International Journal of Environmental Science and Development**. Vol.3. No.1. February 2012.

SAYIN, Cengiz. "Avrupa Birliği'nde Organik Tarıma Yönelik Politikalar". **Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**. 15(2). 2002.

SİDERER, Yona, Alain MAQUET and Elke ANKLAM. "Need For Research To Support Consumer Confidence in The Growing Organic Food Market". **Trends in Food Since ve Technology**. C. 16. S. 8. 2005.

SUSAM, Nazan ve Ufuk BAKKAL. "Türkiye'de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri". **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. C.X S.I. (2008)

ŞAKİROĞLU, Muhammet. "Fırsatlar Ve Korkular Arasında GDO'lar". **Seta Analiz Dergisi**. S.14. Ocak 2010.

YALÇINKAYA, Neslihan, M. Hakan YALÇINKAYA ve Coşkun ÇILBANT. "Avrupa Birliği'ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi". **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**. C.13. S.2. 2006.

Kurumlar

MÜSİAD. **2012 Türkiye Ekonomisi Raporu**. İstanbul. 2011.

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. **Tarımsal Politikalar Ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. DPT 2516. Ankara. 2000.

European Commission Enterprise and Industry. Avrupa İşletmeler Ağı. **Organik Tarım Sektör Raporu**. Karadeniz. 2009.

FIBL and IFOAM. **The World Of Organic Agriculture Statistics&Emerging Trends 2012**. Bonn. 2012.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. **2011 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu**. Ankara. 2011.

T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. **Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan (2012-2016)**. Ankara. 2012.

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. **Stratejik Plan 2010-2014**. Ankara. 2009.

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Türk Tarım Sektörünün Avrupa Birliği Sürecinde İncelenmesi (Tarım Ve Kırsal Kalkınma Faslı). Ankara. 2008.

TÜİK. Haber Bülteni 196. Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006. Ankara. 2008.

Türk-Ted (Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği).**Türkiye Tohum Sektörü.**
Ankara. 2009.

TOBB. **Ekonomik Rapor 2011.** İstanbul. 2011.

İnternet Kaynakları

AKGÜN, Taner. “Organik Tarım”. 2011. (Çevrimiçi)
<http://ubyo.pau.edu.tr/dosyalar/organik-tarim-nedir.pdf> (Erişim Tarihi:
19.04.2013)

Ankara Ticaret Borsası İnternet Sitesi. (Çevrimiçi)
[http://www.atb.gov.tr/pages.aspx?pageId=e161b121-300a-47f8-99b4-
ebed3656b2c3](http://www.atb.gov.tr/pages.aspx?pageId=e161b121-300a-47f8-99b4-ebed3656b2c3) (Erişim Tarihi: 16.04.2013)

T.C.Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. (Çevrimiçi)
<http://www.tohum.bugem.gov.tr/tohum/mevzuat/kanun/bioguvenlik.htm>
(Erişim Tarihi: 16.05.2013)

T.C.Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/01/20110126-9.htm> (Erişim
Tarihi: 16.05.2013)

Birleşmiş Milletler. (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/BMAncaraweb.pdf>
(Erişim Tarihi: 05.05.2013)

Devlet Su İşleri İnternet Sitesi. (Çevrimiçi) [http://www.dsi.gov.tr/docs/hizmet-
alanlari/tarim-sulama.pdf?sfvrsn=2](http://www.dsi.gov.tr/docs/hizmet-
alanlari/tarim-sulama.pdf?sfvrsn=2) (Erişim Tarihi: 19.04.2013)

ERASLAN, Figen vd. “Türkiye’de Kimyasal Gübre Üretim ve Tüketim Durumu,
Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yenilikler”. (Çevrimiçi)
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/c1e55ec7c43dc51_ek.pdf (Erişim
Tarihi: 17.04.2013)

ETO, (Çevrimiçi) http://www.eto.org.tr/?page_id=43 (Erişim Tarihi:12.04.2013)

ETO, (Çevrimiçi) http://www.eto.org.tr/?page_id=32 (Erişim Tarihi: 21.04.2013)

ETO. (Çevrimiçi) http://www.eto.org.tr/?page_id=41 (Erişim Tarihi: 22.04.2013)

European Commission Organic Farming. “What Is Organic Farming?”, (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/organic/organic-farming/what-organic_en
(Erişim Tarihi:21.04.2013)

FAO- Inter Departmental Working Group On Organic Agriculture. “What Is Organic
Agriculture”,(Çevrimiçi) <http://www.fao.org/organicag/oa-faq/oa-faq1/en/>
(Erişim Tarihi: 21.04.2013)

- FAO, “Are GMO’s widely used in food and agriculture today?” (Çevrimiçi)
http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/biotech/docs/faqsen.pdf
(Erişim Tarihi:30.04.2013)
- FAO, “22. FAO Regional Conference For Europe. Food Safety And Quality Affected By Organic Farming”24-28 July 2000. (Çevrimiçi)
<http://www.fao.org/docrep/meeting/X4983e.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2013)
- Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. “Cbs Projelerinin Stratejik Planlaması ve Swot Analizinin Yeri” 2005. (Çevrimiçi)
http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/P3K5_99_ek.pdf
(Erişim Tarihi: 20.05.2013)
- NARİN, Müslüme. “1980’li Yıllardan Sonra Tarım Politikalarındaki Değişiklikler, (Çevrimiçi) 2011. <http://websitem.gazi.edu.tr/site/muslume/files>
(Erişim Tarihi:20.04.2013)
- Non Gmo Project. What is GMO? AgriculturalCropsThatHave a Risk Of Being GMO. (Çevrimiçi) <http://www.nongmoproject.org/learn-more/what-is-gmo/>
(Erişim Tarih:30.04.2013)
- Organic Agriculture Worldwide: Key results from the FiBL-IFOAM survey on organic agriculture worldwide 2013. (Çevrimiçi)
<http://orgprints.org/22349/7/fibl-ifoam-2013-regions-2011.pdf>
(Erişim Tarihi: 11.05.2013)
- Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi. (Çevrimiçi)
<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=37&pid=37&ld=Destekler> (Erişim Tarihi: 09.04.2013)
- Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi. (Çevrimiçi)
<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=31&pid=31&ld=Y%FCr%Fctme%20ve%20Ddzleme%20Organlar%FD> (Erişim tarihi: 25.04.2013)
- Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi. (Çevrimiçi)
<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=61&pid=61&ld=Neden%20Organik%20Tar%FDm%FD%20Tercih%20Etmeliyiz?> (Erişim Tarihi: 09.05.2013)
- Organik Tarım Bilgi Paylaşım sitesi. (Çevrimiçi)
<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sayfa=ksk&sid=0&pid=0&ld=Yetkilelendirilmi%FE%20Kurulu%Felar> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. (Çevrimiçi)
<http://www.oaib.org.tr/tr/dis-ticarette-kalite-kalite-belgeleri-kalite-standartlari-ve-ilgili-devlet-yaridimleri> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

- Resmi Gazete, 26 Nisan 2008. Sayı: 26858 (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080426-5.htm>
(Erişim Tarihi:09.05.2013)
- Resmi Gazete, (Çevrimiçi)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091126-5.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)
- SAHOTA, Amarjit. “Overview Of The Global Market For Organic Food&Drink”.2005. p.19. (Çevrimiçi) <http://orgprints.org/4297/1/1365-world-of-organic-agriculture.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)
- ŞENGÜL, Haydar vd. “Tarımsal Girdi Kullanımı ve Politikaları”. (Çevrimiçi)
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/7bdb0e100275600_ek.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2013)
- The Center of Intelligence. The World Factbook. (Çevrimiçi)
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>
(Erişim Tarihi: 23.04.2013)
- T.C.Başbakanlık. Türkiye Yatırım Destek ve Kalkınma Ajansı, Invest inTurkey internet sitesi (Çevrimiçi)
<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/Agriculture.aspx>
(Erişim Tarihi:12.04.2013)
- T.C.Başbakanlık. Mevzuat Bilgi Sistemi (Çevrimiçi)
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=9.5.14938&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=ama%C3%A7li%C4%B1>
(Erişim Tarihi: 09.05.2013)
- T.C.Gıda,Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi.Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi)
http://www.gkgm.gov.tr/mevzuat/yonerge/yeni_merkez_teskilati_gorev_yonergesi.html (Erişim Tarihi: 28.04.2013)
- T.C.Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi.04.04.2013 (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Sayfalar//DuyurularDetay.aspx?rid=25&ListName=Duyurular&refId=> (Erişim Tarihi:04.05.2013)
- T.C.Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi. 20.02.2013. (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar//IceriklerDetay.aspx?rid=167&NodeValue=34&KonuId=32&ListName=Icerikler> (Erişim Tarihi:05.05.2013)
- T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi. (Çevrimiçi)
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar//IceriklerDetay.aspx?rid=357&NodeValue=151&KonuId=133&ListName=Icerikler> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)
- T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı internet sitesi. (Çevrimiçi)
<http://ipard.tarim.gov.tr/aaa.pdf> (Erişim Tarihi: 16.05.2013)

T.C.Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel M¼d¼rl¼đ¼. (Çevrimiçi)
<http://www.milliemlak.gov.tr/web/guest/sk-sorulan-sorular/irtifak>
(Erişim Tarihi:09.05.2013)

The World of Organic Agriculture 2013: Summary. (Çevrimiçi)
<http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf> (Erişim Tarihi:09.05.2013)